

AMPLISSIMI
ATQVE DOCTISSIMI VIRI D.

HIERONYMI SORII, EPISCOPI
SYLVENSIS, IN GUALTERVM

HADDONVM MAGISTRVM

LIBELLORVM SUPPLICVM

apud clarissimam

Principē Heli

sabetham

Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ Reginam.

libri tres.

*Del Coll^o de la Comp^a de Jns de S. Figo
de la Libreria*

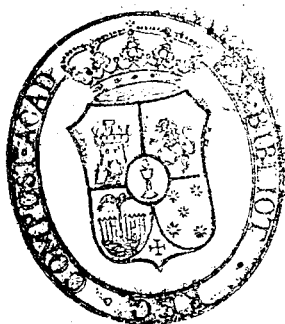
Olisipone excudebat Franciscus Correa

Regius Typographus. Anno incarnationis

Dominicæ. 1567.

Nonis Octob.

*M^o
Don ant^o bela
1568*

HIERONYMI OSORII EPISCOPI SYLVENSIS IN

GVALTERVM HADDONVM MA-

gistrum libellorū supplicum, apud claris-
simam Elisabetam Angliæ, Fran-
ciæ, Hiberniæ Reginam.

LIBER PRIMVS.

IVINO munere & beneficio fa-
ctū esse puto, vt libellus Haddone
tuus, quē in me aliquot ante an-
nis edideras, vix tandē his diebus
proximis in manus meas perue-
niret. Eam nāq; mentē deus Hērico Cardinali
Principi sanctissimo, & rectori sapientissimo
dedit, vt summā diligētiam adhiberet, ne facilē
possint ad nos libri, qui puritatem sanctissimæ
religionis inficiant, importari. Itaq; nisi Ema-
nuel Almadapontifex Angrēsis, vir omnibus re-
bus ornatissimus, & mecū vetustate amicitix
iam inde à maioribus nostris institutæ cōiun-
ctissimus, Mariam Parmensem principem, fœ-
minam multis laudibus admirandam in Bel-
gicam Galliam deduxisset, nondum ego quid
quam neq; de libro, neque de authoris nomi-
ne scire potuissem. Sed cum ille, postquam
appulsus in Galliam fuit, in libellum tuū inci-
disset, putauit ad amicitia & officium pertine-

L I B E R

re, causam meā agere, & conuitia tua refellere. Quanquam ille in opere, quod singulari diligentia confecit, non tam mei, quā religionis, quā pietatis, quā sanctimonix patrociniū suscepit. Redijt ille quidem multo serius in patriam, quā sperabamus. Fuit continuo rumore disseminatum, Britannum hominem (nomē autem minime norant) contra Hieronymum Oforium scripsisse, Angrensemque Episcopum Oforij causam ardenti studio suscepisse: idque fuit mihi amicorum literis significatum. Eo tempore meam diocesin magno cum labore & studio peragrabam. Non tamen illud officium me impedire potuit, quo minus eum per literas salutarem, illique de reditu in patriā gratularer: Et simul ab eo petebam, vt mihi tam libellū tuum, quā defensionem suam mitteret. Respondit ad omnia, quemadmodum & humanitas, & officium, & amicitia postulabat. Quod vero ad tuū libellū adtinebat, se religione impedi dicit, ne illum ad me mitteret, antequam ea sibi potestas a Cardinale fieret. Vide quantum sit nefas atq; flagitium apud nos, eorum hominum libros, qui religionem multis erroribus inquinarunt, euoluere. Homo sapiens, qui meā fidem multis experimentis explorare cognitam habebat,

cum

cum videret me in dignitate pontificia constitutum, & ea ratione pro meo iure posse, quidquid insidiarum in literis illis lateret, perscrutari & inspicere, minime tamen ausus est me libri tui participem facere, antequam Cardinalis nostri mentem cōsuleret. Hic tu fortasse nimiam illius superstitionem irridebis. Ego vero nunquam diligētiam quæ ad arcendam pestis adeo funestæ contagionem adhibetur, nimiam putabo. Post multos tandem menses Cardinale consulto, mihi librum tuum misit, & simul admonuit, vt aliquod tempus è summis occupationibus eriperē, vt tibi respōderē. Id etiam reliqui amici, vt facerem, hortabantur. Quamuis autē amicorū volūtatem aspernari, contra officium esse videretur, illis tamen morem minime gererē, si illo opere tuo meam tantum dignitatē, & non religionis sanctitatē violatā animaduertērē. Accedebat, vt id libētī⁹ facerem, quod ad christianæ charitatis officiū pertinere existimabam, experiri, an fieri opera mea posset, vt tu aliquid de insita leuitate deponeres. Mihi enim dubium non est, quātum ex scriptis istis tuis conijcere potui, quin tibi in scribendo maxime placeres, & in locis quibusdam tui admiratione defixus insisteres, & amicorum etiam plausus interdum captares.

LIBER

Quantū vero te opinio fefellerit, statim appa-
rebit. In eo primum quod ais, me verborū atq;
sententiarum magnū architectū esse, minime
laudes, quas mihi vel vere, vel simulate tribuis,
agnosco. Si aliqua dicēdi laus in me est, ea pro-
fecto est, quod nunquam tantum studium in
verbis, quantū in altissimarū rerum cognitio-
ne posuerim. Deinde quod hanc, quantula-
cumq; est in me dicendi facultas, si aliqua est,
non ad inexpiabiles religionis impurissimæ
fraudes, sed ad verissimæ pietatis studiū ani-
mo acriter incēso contulerim. Magnum mihi
statim in principio crimem temeritatis & el-
ationis intēdis. Sic enim ais. Multum in eo tibi
assumpsisti, quod vir priuatus, terra mariq;
disiunctus, nostrarumq; rerum insolēs, regalē
maiestatem tam fidenter affatus sis. Primum
quidem abs te libenter audierim, quid sibi ve-
lit hoc priuati nomen? Est ne cōtumeliæ tan-
tum? An id quod in bonos etiā viros, & virtu-
te atq; nobilitate præstātes conuenire potest?
Apud vos nūquid nō sunt multi viri nobiles,
qui neq; magistratū gerūt vllum, nec honori-
bus publicis vtuntur? Itane vero? Omnes qui
libellorū supplicum ministri nō fuerint, sunt
per te à regū aditu & cōgressione repellēdi?
Sic enim hoc mihi priuati nomē obijcis, quasi
in

in eo maximum probrum inesse iudices. quasi tu me dicas rusticano patre natum, in tenebris educatum, & qui nunquā vultum regis vllius aspexerim: & idcirco facinus admisisse supplicio dignum, quod Regīnam Elisābetham, quā semper à me honoris maiestati Regiæ debiti causa nominari volo, appellare per literas ausus sim. Quod si ita fuisset, & nō essem, vt sum, antiquissima nobilitate, nō erat tamen hominis in bonis artibus enutriti, pluris vllum generis nomē, aut honoris titulum, quā ornamenta virtutis existimare. Omnia siquidem vel nobilitatis, vel honoris insignia, quāuis ad speciem splēdida & illustria sint, falsa tamen & inania cū sint, nullūq; in se, cū vera virtus abest, solidū fructum cōtineāt, a sapiētissimo quoq; despiciūtur, atque pro nihilo putantur. Itaq; si mihi cōuitiū facere studes, scelus & flagitium obijce, & ne priuati nomē opponas. Nam antequā ipse pōtificis personā sustinerē, multos vestri ordinis gratia, & auctoritate, atq; dignitate superabam. Si enim priuati nomen, ingenij tarditatem, si stuporem, si flagitium, si turpitudinem designaret, tūc certe qui mihi priuati nomen obijceret, in me cōtumeliam me prorsus indignam intorqueret. At cū fieri sæpe videamus, vt multi honoribus indigni, apud princi-

pes

LIBER

pes in honore maximo sint, & ij qui fidelem & fortem operam principibus nauare potuissēt, honoribus careant: fit, vt priuati nomen sæpe numero nō hominum indignitatē, sed principum infelicitatem significet. Improborum enim hominum operis obsessi tenentur, ne bonorum virtute frui possint. De eo vero quod asseris, minime par esse, me hominem terra mariq; disiunctū literas ad Reginam vestram dare, velim me doceas, fuerit ne inuētæ literæ, vt absentes de re aliqua, quæ in rem esset, certiores faceremus? an presentes tantum? Absentes certe. Quid ergo mihi crimini das, quod Reginam cuius studio eram incensus, absentem, & à me terra mariq; disiunctam, de rebus quæ ad statum illius stabiliendū pertinebant, per literas admonuerim? Etenim si presens fuissē, non literis, sed sermone coram habito illam obtestarer, vt improborum consuetudinem & familiaritatē vitaret, si vellet salutem atque dignitatem tueri. Obijcis etiam rerum vestrarū imperitiam, quasi ego in illarum rerum tractatione verſer, quæ non sint omnibus notissimæ. Regalis postremò maiestatis nomine indignitatem mei facinoris amplificasti, quasi Regina vestra plus opibus & potentia, quam humanitatis laude præcellat, & is ego

homo

homo sim, cui non liceat maximum reip. Christianæ principē per literas de rebus summis admonere. Recognosce nūc quæso tuæ istius orationis inconsideratissimam temeritatem. Hoc enim videris dicere. Tu cum nunquam in foro versatus sis, cum nullum vnquam magistratum ex his qui iurisperitis mandari solent, in repub. gesseris, cum denique nunquam principi supplices libellos obtuleris, tantum tibi arroges & assumas, vt regalem maiestatem appellare audeas, quod mihi soli, & mei similibus est optimo iure concessum? Si non sentis quàm inepta ista sententia sit, te hominem stupore mentis oppressum iudicabo. Si vero doles hominis vilius, qui tui similis non sit, orationē ad Reginaë aures admitti, recte doles. Non enim diu poteris in ista felicitate permanere, si se se multi viri boni atque sapientes ad illius studium & nomen adiunxerint. asimulatum namq; fictæ virtutis officium, in conspectu veræ virtutis euanescit. Quare moneo, vt omnes bonos viros, quorum audio non esse mediocrem in Britannia multitudinem, à familiaritate principis excludas, expellas, eijcias, interdictis arceas. De me vero, qui terramariq; disiunctus sum, non est cur tantopere labores. Nec enim periculum est, ne opes, quibus, vt præ te fers, intemperan-

b tius

tius inhias, ipse præripiam. Sed pace tua dixerim: animo pusillo & angusto mihi videris esse, qui tãtos spiritus ex ista mediocritate dignitatis assumas. Si enim mediocrem istam fortunam sustinere non potes, & circò priuati mihi nomen obiectas, quid faceres, si fuisses ad altiorẽ gradum honoris euectus? Ais me legum dignitatem imminuere velle, cum is sim, qui legibus recip. salutem cõtineri putem, & admodum dolenter feram, quod per istas pestilẽtes sectas interitus optimis legibus, & moribus, & institutis afferatur. Dicis me vniuersam Britanniam inuidiosæ nouitatis reã facere. Quod etiam falsum est. Accepi namq; ab hominibus fide dignissimis, maximam insulæ istius partem in antiquo officio permanere. In quo vero postulas, vt tibi ignoscã, si vir Anglus, & regalis maiestatis alũnus, & rerum Anglicarũ non ignarus paulo liberius mecũ egeris: laudo patriæ charitatẽ, laudo erga reginam fidem, laudo peritiam rerum vestrarum vsu cõparatã, laudo etiã libertatẽ. Sed vide, ne quantũ est in te, patriã euertas, Reginam in fraudes capitales inducas, & demetiæ stimulis agiteris, & errorum & flagitiorũ licentiæ honestum libertatis nomen imponas. Affirmas te id non esse vlla animi dissensione facturum, cum nulla maior dissensio cogitari possit.

Tu namq; scelestissimorum hominum patrocini-
um suscipis: ego vero illorum scelus infector.
In quo vero dicis, tibi propositum esse, vt falsas
opiniones, quæ de statu Angliæ habentur, euel-
las, magnam à me gratiam, si id feceris, inibis.
Illud vero sum admiratus, quod ais, mea for-
tasse scripta causam istius falsi rumoris & infam-
iæ, qua nunc Britània flagrat, attulisse. Quid
ais? Tu ne solus ignoras, ex quo primum tem-
pore Britannia graui infamia laboret? Quomo-
do enim fieri potuit, vt cum sancti viri Ioannes
Fischerus pōtifex Rosensis, atque Thomas Mo-
rus propter religionis atque fidei constantiam
publice iugulati sunt: cum Carthusiani viri reli-
giosissimi fuere crudelissimo supplicio macta-
ti: cū ædes in quibus perpetuæ castitatis domi-
cilium constitutū fuerat, publicatę & in profa-
nos vsus conuersę sunt: cum multa sanctitatis
monimēta fuissēt euerfa, vt Britània nō in ad-
modū insigni infamia versaretur? Immerito in-
quis. Sit ita sane. Nondum enim in alterutram
partē disputo. Hoc tamē dico, magnā fuisse iam
tūc ex illis actionibus notam dedecoris Britan-
nis hominibus inuistā. Nondū videlicet tu, qui
oīa illa summo cōsilio facta defenderes, ad rēp.
accesseras. Cū igitur esset causa patrocinio tuo
destituta, valuit tunc apud multas Christianæ

LIBER

reipub. nationes, id quod erat multorum rumoribus & criminationibus inculcatum. Quomodo igitur verū est, me causam infamiae tam vetustae scriptis non ita pridem editis attulisse? Meum scribendi genus laudas, quod minime requiro. Quod in rebus notissimis orationem minime necessariā, ut tibi videtur, adhibeam, id vituperas: quod non moleste fero. In rebus enim clarissimis versari percupio: & quid sit in oratione mea ponendum, & quid ex illa remouendum, ex meo nō ex tuo iudicio, qui fortasse quo tendo nō assequeris, statuendum arbitror. Dicis me, cum in principio aliud agere simulassem, eo delapsum fuisse, ut religionem peruellerem. verū id quidem est, si error nefarius atque turbulentus religio potest appellari. Dicis me frustra velle multos Britannos inuidia liberare, cum omnes in eadem causa sint. Quod ut confirmes, illū esse Britanniae morem doces, ut nulla lex populū teneat, nisi illa quam plebs vniuersa sciuerit, nobilitas etiam receperit, sacrorum antistites approbarint, regis postremo imperium sanxerit. Itaque verum non esse, ut legis omnium suffragio perlatae quidam culpa sustineant, quidam vero culpa omnino careāt. legem probo. Quod autem ea minime seruetur, id vituperandum existimo. Si enim suffragium

gium liberum esset, & non minis atque suppli-
cijs extortum, recte diceret. Vt autem hic nihil
dicam de leuitate & inconstantia multitudinis,
quæ facillime potest vel odio seueritatis, vel spe
cie lenitatis in fraudem impelli: vt etiam illud
fileam, quod fieri nō potest, vt singuli suffragiū
ferant, sed omnē suffragandi potestaté ad pau-
cos transferant, velim me doceas hominem,
quod ingenue fateor, vestræ reip. ignarū, quod
nam tantū fuit illud episcopi Rosensis facinus,
vt eum neq; vitæ grauitas, neq; pontificia di-
gnitas ab interitu vindicaret? Fuerat ne pestē in
patriam machinatus? De principis nece coniu-
rauerat? De prodēda rep. cum hostibus consilia
inierat? Minime. Sed ob id tantum quod impiæ
sententiæ suffragari constantissime recusarat,
vir sanctus & innocens scelestorum hominum
pœnā sustinuit. Quid Thomas Morus vir opti-
mus, & eruditione singulari præditus admise-
rat? Publicas ne literas corruerat? Opes regias
domum auerterat? Necem aut grauē aliquam
iniuriam ciuib. suis attulerat? Nihil horum.
Sed ea tantum de causa, quod Regi adulari &
assentari noluit, liberēque sententiam dixit,
fuit illi publice tanquam proditori caput ab-
scisum. Iam vero Cartusiani homines summa
religione præditi, fori atque publicæ lucis in-

LIBER

solentes, cur ita crudeliter vexati, suspensi, dissol-
 cerati, atque tandem flammis absumpti sunt?
 Ob id certe, quod sententia sua id quod eis ne-
 farium videbatur, minime comprobarāt. Quid
 de sanctis pontificibus, quibus cathenas inie-
 cistis, quos tenebris inclusistis, quos opibus &
 honore spoliastis dicendū est? Fuitne aliud eo-
 rum crimē, nisi quod noluerint vllō modo de-
 cretis, quæ eis iniqua videbātur, assentiri? Itaq;
 mirandum non est, si reliqui tam diris pœnis
 atque supplicijs exterriti, tardiores ad suam sen-
 tentiam publice profitendam effecti sunt. Vbi
 vero suffragium liberum non est, sed terroribus
 expressum, ibi non publicum consiliū viget, sed
 paucorū immanitas atq; libido. Nō igitur pro-
 bas, eas leges fuisse cōmuni omniū suffragio cō-
 probatas. Per vim namq; latas esse constat, & ei
 qui contradixisset, fuisse necessario extremum
 supplicium subeundum. De mea vero obtesta-
 tione, qua Reginā admonebā, vt si planū face-
 rem, eos qui nouitatis authores extiterant, in
 errore pestifero versari, vellet eorum detestari
 sententiam, dicis eam criminationem habere
 argumenti nihil: à stomacho profectam esse,
 non veritatis studio: calumnia niti, non ra-
 tione: conuitium esse, non disputationem in re
 ligione fundatam. Tum petis à me, quod ego à
 Regi

Regina vestra postulabam, vt si demonstraueris, quā temere fuerim in reprehensione reip. vestrae ingressus, me errati mei poeniteat. Primum quidem testor Christū Iesum meæ mentis consciū, me nec odio, neq; stomacho, neq; calumnia, vt ais, sed ardenti veritatis atq; publicæ salutis studio eas literas scripsisse. Quid enim mihi priuatim Britanni nocuere? Quā mihi offensionē aut iniuriam intulere? Imo ex literis Antonij Augustini Ilerdensis episcopi, viri virtutibus illo loco dignis, & singulari maximarum disciplinarum cognitione clarissimi, qui pontificis maximi legatus apud Mariam Reginam fuit, & ex literis Ioannis Metelli sequani, mihi propter ingenij suauitatem, & multiplicem eruditionē carissimī, cognoui, a multis viris doctissimis in ista insula nomen meum celebrari. Quare magis erat, vt Britannia amore summo complecterer, quam vt maledicto conscinderē. Nec ego vnam remp. vestra, sed paucorū labē & improbitatem, qui remp. perturbant, vituperandam existimaui. Curiosus autē (hoc enim etiā mihi crimen obijcis) minime sum appellādus in aliena rep. quam non alienam sed propriam existimo. Non enim de legibus & institutis ciuilibus, sed de Christiana religione differebā, pro qua vitam profunderē minime dubitabo. Itaq;

LIBER

nunquam aliquid quod ad eam tuendā & illu-
strandam pertineat, à me seiunctum esse pote-
rit. Vide nunc æquitatē postulati tui. Petis enim
non si peruiceris, me in errore esse (id enim esset
tolerandum) sed odio, maleuolentia , calu-
mnia illud scribendi studiū suscepisse, fatear me
temere fuisse in reprehensionē earū rerū, quas
ignorabam, ingressum. Poteris ne tu probare,
quod amore, studio, religione susceptum fuit,
id calumnia, inuidia, mendacio factum fuisse?
Ne tamen me difficilem putes, spondeo atque
promitto tibi, si peruiceris non quidē me prauo
animo in illud fuisse munus ingressū (id enim
fieri non potest) sed istam nouæ religionis insti-
tutionē omni vitio vacare, futurū, vt me errati
mei pœniteat. Non me fugit, quam periculo-
sum sit, hoc homini iuriconsulto polliceri. Ve-
rum quia confido fore, ne tu me vlla iuris mali-
tiosa calliditate circumuenire possis, & homi-
nes probos falsa infamia liberari cupio, do tibi
fidem meam, fore, vt si eos, quos ego sceleratos
existimo, probaueris esse viros pietatis & reli-
gionis laude præstātes, tibi minime repugnem.
Molestissime fers, quod impetum in nouitatis
autores fecerim, contra quos ais, me spissis &
horribilibus conuictorū flāmis fulminasse, vsq;
adeò, vt nihil cogitari posset in terris detestabi-
lius.

lius. In quo quidem video, te quid argumentū,
 & quid cōuitium sit, minime posse distinguere.
 Non enim ego conuitijs, sed argumētis pugna-
 ui, quæ tu nondum potuisti dilluere. Tum ais.
 Vbi sunt hæc portēta religionis? Quæ sunt? Quā
 diu fuerunt? Vbi reperiuntur hæc hominū mon-
 stra? Si istis verborum luminibus argumenta,
 quibus multis vsus sum, dissolui posse confidis,
 plane diliras. Rationes enim, non sonos inanes
 expecto. Illud vero quod adiungis, est valde ri-
 diculum. Ais enim. Designa res, nota personas,
 appone tempora, circumstantias adhibe, certi
 tandē vt habeatur aliquid, in quo consisti pos-
 sit, atque adeo tibi resisti. Suspicio Haddone te
 nimis sero dicendi studia coluisse, minimeque
 ad eam disciplinam te docilem præbuisse. Rhe-
toricus enim existimari vis, & nō intelligis, rhe-
toricen esse dicendi prudentiam. Quidquid igi-
tur contra prudentiam est, ab arte ista, quā alie-
no tēpore perdiscere voluisti, est prorsus alienū.
 Cum vero accepisses in iudicijs, cū non de iure
 sed de facto quæstio est, esse crimē occultū mul-
 tis argumētis aperiendū, & omnibus cōiecturis
 acerrime pugnandū, vt scelus cōuinci possit (nā
 & qui mores, quæ vita, quæ audacia rei fuerit, q
 met^r, quæ cupiditas, quæ inuidia, quod odiū ho-
 minē ad facinus adegerit, explicandū, quæ fuerit

LIBER

perficiendi facultas, quod tempus, quæ occasio
 quæ cælâdi calliditas, quæ impunitatis spes, quæ
 signa fuerint antegressa, quæ cōsequuta, & reli-
 qua denique omnia, quæ maleficij suspicionem
 apud iudices facere solent ostendenda) cum igitur
 id ab aliquo magistro nō valde perito didi-
 cisses, existimasti ea omnibus causis, quamuis
 in iudicijs minime pertractentur, conuenire: Et
 ideo à me temere circūstātias illas requiris, quas
 causa minime postulabat. Nō enim accusatio-
 nem instituebā, sed Reginā, ne se in fraudē im-
 pelli sineret, admonebam. Quod si tu, aut alius
 tui similis accusandus esset, nunquid erat in re
 perspicua & publice suscepta, quā minime fa-
 ctam negatis, sed iure factā dicitis, argumētis,
 & coniecturis, aut istis circūstantijs, quas efflagi-
 tas, vtendū? Minime certe? Sed demonstrandum,
 illa facinora fuisse scelerate & impie commissā.
 Quod si secus fecissem, merito me quisquam vt
 hominē ineptū & stulte loquacē deridere pos-
 set. Quid igitur? Si tu neq; qd deceat, intelligis,
 neque, quid causa postulet, animaduērtis: neq;
 quæ sint distinguēda cōsideras: æquū est, vt tuæ
 inscitix pœnā ipse luā? Non arbitror. Cum ve-
 ro mihi non esset ptopositum, quempiam in iu-
 diciū vocare, sed tantū principē vestram ad-
 monere, vt impendens periculum à rep. & à se
 ipsa

ipsa propulsaret, quid aliud debui facere, quàm
periculi ipsius magnitudinē in oculis illius &
aspectu defigere? Et quia maximū erat in falsa
religione pro vera suscipienda periculum, eas
notas apposui, quibus ~~vera~~ & infesta religio à ve-
ra pietate posset internosci. Eas notas, si falsæ
sunt, redargue: si parum insignes, stultitiam meā
conuince: si te non lædunt, obmutesce: si te im-
prudens oratione depinxi, causam dicito: por-
tenta religionis esse multa scio. Ea si nondum
in Britanniam inuaserunt, reipu. vestræ gratu-
lor, & fateor me in eo errore fuisse, vt existima-
rem istam insulam multis eiusmodi monstris
agitari. Hoc non est satis verbo refellere. Verif-
simis igitur argumentis pugna, atq; demonstra,
me errore ductū fuisse, & tum demū te disertū
existimabo. Quod cū non facis, sed verbo tantū
pugnas, minime æquū est, vt tibi assentiar. Ais
deinde, Vociferariscōtra religionē, pugnas cōtra
religionis authores, in vtroq; magnā sermonis
acerbitatē adhibes: neutrū quid sit, aut vbi sit,
explicas. Aut tu literas illas nō legisti: aut illarū
sensum clarissimum, quæ tua forrasse mētis stu-
piditas est, minime percepisti. Potuit enim cla-
rius hominum scelus, impietatis magnitudo,
furor & immanitas oratione depingi: Illud de-
inde adiungis, quod ex aliena oratione sumptū
videtur

LIBER

videtur, & in locum minime conuenientem inductū. Sic enim ais. Miserabilis hæc quidē tua accusatio est, quam si verbo refellam, omnino eam statim necesse est obmutescere. Sic res se habet. quæ designastis, quæ moliti estis, quæ perfectistis, in tenebris & caligine fecistis. Nulli sunt testes, nulla sceleris vestigia, nulla signa per quæ possimus ad facinoris inuestigationē peruenire. Tum ais, clamas, imo profecto exclamas, & valde sane lamentabiliter, esse recēs susceptam religionem execrandam, auersandam, abominandam, esse eius authores scelestos, sicarios, veneficos, euersores rerum publicarum, hostes humani generis. Hæc quidem oratio, quam mihi tribuis, non mea sed tua est. Quā tamen te finxisse, minime moleste fero. Asperioribus enim multo verbis tantum scelus exagitari conuenit. Hæc autem quomodo refellis. Vehementer certe. Negari non potest. Ego contrā, inquis, nihil istorum esse contendo, tibi nō credo, doceri postulo. Quid affers? Quid probas? O disertum hominē, qui tam facile causam totā vnica orationis continuatione, & sententia adeo breui conclusit? Vt in præsidijis tuis insistis? Vt aditum aduersario præcludis? Profecto nequeo satis stultitiam tuam admirari, cum animaduerto, quā temere, cū nihil dicas, quasi aliquid egregie

gie dixeris, exclamas. Dixi in illa epistola mea, virgines Deo consecratas incesto matrimonio contaminatas fuisse: dixi sanctorum signa, & crucis atque adeò Christi Cruce confixi imagines, multaq; pietatis monimenta sedibus conuulsa atque confracta fuisse: dixi sacrorum antiquam religionem euersam, & in locū illius aliam substitutam fuisse: reliqua prætereò, quæ mihi suis locis reseruantur. Quid Haddonus? hæc omnia satis oratorie verbo refellit, eoq; me redigit, vt longius progredi non possim. Nō credo, inquit: doceri postulo. Quid affers? Quid probas? Quid igitur faciam? quo me cōferam? Haddonus vir anglus, & suæ reip. scientissimus negat, ea quæ in Anglia facta dicuntur, vnquam facta esse. Si ita est, testibus est agendum. Tibique potissimum testimoniū denunciabo. Quod si confessus fueris, id quod postulo, magna me molestia liberabis. Si negaueris, tunc alios mihi testes, si opus ita fuerit, asciscam. Adiungis deinde. Inclamas quantum potes, omnia flagitiorum vocabula cumulans, quæ videris ad hanc ipsam rem seposuisse, cōmentitiam vt religionē tuam illis deformares, & personas confoderes, quas præter te nouit nemo. Te precor Haddone, vt hominis sobrij cogitationem tantisper suscipias, dum hanc
oratio-

orationem tuam recognoscas. Videbis enim te furore stimulum fuisse, dum ista scriberes. Eamque dicis, quæ neq; ego, neque tu quidem intelligis. Dicis me comētitiā meā religionē flagitiorum vocabulis deformare. Omitto comētitiæ religionis nomen. quasi ego nouæ alicuius religionis author extiterim. Sed quomodo meam ipse religionem, quam tueor, quam laudibus debitis illustro, deformem, à te intelligere cupio. De personis autem quas cōfodio similiter intelligere velim, quæ sint illæ. Ego vero Lutherum, & illius asseclas scelestissimos arbitror, & eos tantum scriptis meis configo. Hæ sunt igitur personæ, quas dicis præter me nosse neminem. Igitur neq; tu quidem eos nosti. cum tu igitur illos laudes, eos, quos ignoras laudibus ornas, quod est summæ cuiusdam temeritatis argumentum. Sed neque tu id dicere vis, neque mentem explicare dicendo potes. Præstaret certe mutū esse, quam id dicere, quod nemo sanus, nec insanus intelligat. Accusas me, quod maleuolorum rumusculis inductus, nobilissimam insulam vituperarim. Fateris igitur me nihil finxisse, sed fama commotum ea dixisse, quæ dixi. Præterea iam testificatus sum, me non in vniuersam insulam fuisse, vt ais, sed in authores tantū pestiferæ nouitatis inuectū.

Nam

Nam quod dixi, sectam esse popularē, & principibus, qui iure Regio vti voluerint, inimicā & infestam (quod tu mihi maximo crimini das) si id ita esse minime demonstraui, non recusato, quo minus tu me calūniatorem esse vocifereris. Sed id postea videbimus. Veneni vero scelus, quo fama est, aliquot principes interfectos esse, purgas duobus exēplis a vestrorū annaliū antiquitate repetitis. Ais enim Henricū quartū imperatorē monachi cuiusdā scelere, qui Eucharistiam illi veneno infectā porrexerat, fuisse sublatum. Ioannem præterea anglia Regem simili scelere & authore fuisse cōsumptum. Scio quidem vtrumq; cōmentum a probatis authoribus fuisse redargutum. Sed quod ad meam causam adtinet, fuerit nec ne fuerit id factū parū refert. Nec enim vnquam dixi, neminē ante Martinū Lutherū fuisse, qui venenum pararet: Neq; affirmavi, nullū vnquā in terris monachū sceleratū extitisse. Sed hoc tantū dixi, oportere, vt ea maleficia, quæ suscipiūtur in rebusp. per hoīes, qui nō sunt ita cōlestibus disciplinis instituti, p̄ istius sanctissimæ disciplinæ puritatē, p̄ salutarē isti⁹ Euāgelij vim, p̄ remediū istud singulare, quod doctores tui reb⁹ humanis attulerūt, oīno tollerētur. Quod cū nō fit, imo cōstat, plurē cōtraprīcipes cōiuratiōes fuisse intra triginta p̄ximos

LIBER

ximos annos habitas, quam intra multo plures
 ætates antea susceptæ fuerint, maximo id argu-
 mento esse confirmo, non tam salutarem istius
 medicinæ vim, quam tu fortasse suspicaris ex-
 titisse. Ais deinde. Sed hæc ad te particulatim
 allegare minime sane opus est, qui cum sis his
 maleficijs propior quam ego sum, melius pro-
 pinquorum tuorum libris scire potes, quàm
 frequenter pocula venenorum inter Ecclesiæ
 Romanæ principes, & patronos commeaue-
 rint: deinde bellorum semina quemadmodū,
 & à quibus per vniuersas Christianæ ditionis
 resp. perpeffa fuerint. Mirus homo es. Mirifice
 namque tibi obscura & implicita loquendi ra-
 tio placet. Quid enim quæso vis dicere, cum ais
 me propiorem esse eiusmodi maleficijs? Me
 esse huiusmodi flagitijs affinē? si id dicis, quod
 verba designare videtur, male meos mores no-
 fti. Si vero ais me esse illius reipub. ciuem in
 qua frequenter venenum principibus inepulis
 dari solet, etiam id falsum est. Nec enim est
 vlla regio in terris, in qua regium nomen san-
 ctius sit. Si vero dicis me propius abesse Roma,
 vbi aliquando ea facinora fiunt, male certe re-
 gionū fitus & interualla didicisti. Multo nāque
 maiore interuallo ab illa vrbe, quam vos estis,
disiuncti sumus. Illud vero quid sibi vult, quod
ais

ais bellorum semina perpeſſa fuiſſe, non intel-
ligo. Niſi fortasſe diſperſa ſcribédum erat, & li-
brarius pro verbo diſperſa, perpeſſa ſubſtituit.
Quod vero ad eccleſiæ proceres veneno ſubla-
tos adtinet, fateor aliquot eiufmodi facinora
aliquâdo commiſſa fuiſſe. Fit enim interdum,
vt vbi minus ſperandum erat, ibi multo magis
regnet cupiditas & ambitio, è quorum ſclerũ
fonte omnia mala profluunt ad generis huma-
ni perniciẽ. Hoc tamẽ dico, ab Euangelij iſtius
diſciplina, quæ ſe finem omnibus flagitijs alla-
turam pollicetur, horum omnium malorũ me-
dicinam poſtulari. In eo vero quam ſanctẽ, quã-
pie, quam religioſe te geris, in quo gratias Deo
pro Euangelij iſtius beneficio ſane grata, vt vi-
deris, atque memori mente perſoluis? Sic enim
ais. Immortali deo manus ſupplex tendam, gra-
tias agens maximas, quod illas ſuperiorũ tem-
porum profundiffimas caligines euangelij ſole
palam inter nos exorto diſpulerit, cuius ignora-
tione prius, & ſuperſtitionis fiducia, ſclerum
in ſentina ſecure volutabamur, plumbo diplo-
matus credentes expiatum, & precum demur-
muratione non intellectarũ, quidquid admit-
ti poterat improbitatis in vita. Quid hac oratio-
ne tua ſanctius dici poteſt? Gratias agis Deo,
quod è tenebris funeſtiſſimis ereptus ſis, & hoc

LIBER

euāgelij luce & splēdore , cuius neq; Mattheus,
 neq; Ioānes, nec alij diuini scriptores, sed Luthe-
 rus, Melāchthō, Zuingli⁹ & reliq; herōes, qui re-
 ceter ē cēlo delapsi sūt, authores & p̄cīpes exti-
 terūt. Itaq; postquā p̄ euāgeliū tā felix & faustū
 ē scelerū omniū colluuiōe, in quibus antea su-
 perstitionis fiducia volutabare, vt fateris, libera-
 tus es, iā neq; te libido facib⁹ inflāmat: neq; am-
 bitio sollicitū distinet: nec auaritiæ molestissi-
 mis curis īplicaris: nec superbia & insolētia tu-
 mes: nec vllis iā fraudibus, & dolis, & mēdacijs
 inniteris. Luce nāq; diuina collustratus, vt fieri
 solet, oīa humana repēte cōtēpsisti: & ad cupidi-
 tatē vitæ cēlestis atq; adeo diuinitatis ipsi⁹ exar-
 sisti. Quis negare potest, si hoc ita est, quin tā ad-
 mirabilis vitę conuersio Christi ipsius p̄sentiā
 declarat? Sed abs te libenter audierī, nū solus tu
 in Britānia istis tātis bonis p̄fruire? An oēs etiā
 quib⁹ euāgelij istius splēdor illuxit? Si solus. ista
 luce cū tāto virtutis diuinæ fructu p̄frueris, nō
 sanē magnā vtilitatē vestris rebus noui euāgelij
 lumē attulit. Nō enim vni tātū homini, sed vni-
 uersę reip. cōsulere d̄buisse. Oēs inquires. Vt enī
 sol exortus tenebras ab omniū oculis dispellit:
 sic euāgelij hui⁹ claritas caliginē omniū mētib⁹
 offusam repēte discussit. Omnia iā patēt, atque
 dilucescūt. Nullus est error in vita, nullū scelus,
 nullū

nullū ōnino flagitiū. Est certe, si vera narras, cur
 desertis nostris domicilijs in Britāniā contēda-
 mus, vt tātā felicitatis participes esse possimus.
 Quid enim optatius esse potest, quā eā regio-
 nem perlustrare, in cuius magna parte nec aua-
 ritia, neq; libido, nec insolētia, nec odiū, neque
 contētio, neq; temeritas, nec vlla deniq; impure
 labis contagio dominatur. Sed quēro. Quid nā
 erat impedimento, quo minus ante quā ad vos
 noui solis radij peruenirēt, iustitiā & pietatē co-
 leretis? Dira inquis superstitio. Credebam' enī
 plūbo tantū, & precū demurmuratione nō in-
 tellectarū expiari quidquid admitti poterat im-
 probitatis in vita. Quid ais. Tātā ne vos oēs de-
 mētia oppresserat, vt existimaretis, plumbi vi, &
 precibus alienata mēte prolatis, animo cōceptū
 scelus expiari? Quæ tatna fuit ista ingenij tardi-
 tas? Quæ tā insignis stulticia? Quis istū errorem
 mētibus vēstris iniecerat? Nūquid nō erāt apud
 vos homines sāctis literis instituti, qui vos doce-
 rēt, omnē spē salutis esse in Christi gratia & be-
 nignitate collocādā? Immortali quidē deo, vt tu
 te facere iactas, manus supplex tendam, gratias
 agēs maximas, quod in Hispania natus & enu-
 tritus sum, in qua nemo fortasse Christianus
 vaquam tam stultus fuit, vt existimaret aliam
 esse expiandi criminis rationem, præter eam

LIBER

quæ Christi optimi maximi gratia continetur. Quam ut consequeremur, ex ipsius Christi disciplina credebamus, esse necessariū, admissum flagitium detestari, crimina cum pudore & dolore confiteri, à libidine ad continentiam, à flagitijs ad honestatem traduci, ab odio ad charitatem conuerti, in nouamque vitam ingredi, & sanctis operibus exerceri. Tu vero si plumbo tantum nixus, opinabare scelus obliterari, mentis expers eras. Si dicis in eadem cæcitare versatam fuisse Britaniā, magnum profecto amētiæ dedecus patriæ tuæ, quæ te genuit, & in tanto honore collocauit, inuris. Non, inquires, hoc dico. Sed plumbi nomine, in quo nempe pontificis Romani nomen & effigiē insculptam cernebamus, ipsius pontificis potestatem & iurisdictionem, quæ multis ab hinc sæculis maioribus nostris, & deinde nobis admodum sancta videbatur, intelligo. Illam igitur authoritatem, quam olim verebamur, nunc huius euangelij clarissimi disciplinis eruditus, negligo, despicio, contemno, pro nihilo cunctis sanis hominibus habendam puto. Quid igitur opus erat Haddone plumbi nomine ad hanc authoritatē significandam? Vtrū ut maiorem conflares inuidiam? An potius ut maiores plausus à popularibus tuis istius nominis vrbanitate ferres? Scio

namq;

namq; vos homines vrbanos plurimū eiusmodi facetijs oblectari: neq; tam argumētis & sententijs, quā conuitijs & insulsa, vt mihi quidē videtur, dicacitate contendere. Istarum autē facetiarum Lutherus, verecens, vt Plautus ait, ne potulus magnus architectus fuit. Neq; dubito quin eorum aliquis, qui tibi adulantur, cum in hunc locum incidisset, cachinnū sustulerit, & nihil festiuus dici potuisse cōfirmauerit. Sic enim conuersa sunt omnia, vt facillimū sit linguæ petulantiae in salis atq; venustatis nomen inuadere. Sed vt aliquid de hac materia dicamus, quāquam Angrēsis episcopus doctissime de pōtificis maximi autoritate disseruit, de eadē tecum homine politico nō ita multis agā. Primū quidem hoc positū sit, Christi ecclesiam vnā esse, non plures. Deinde non satis esse principi, qui leges ad remp. stabiliēdam condit, eas perferre, quæ salutares & cōmodæ sint, nisi earum custodes, & ministros instituat. Tum etiam illud, quando mea tibi de monarchiæ ratione probatur opinio, statuēdū est, nihil esse reip. moribus & legibus recte constitutæ salutaris principis vnus imperio. Multi namq; remp. dilacerant: vnus vero ciuium animos autoritate summa cōglutinat. Cōsentaneū igitur optimæ moderationi fuit, vt cū sumus ille princeps, qui cælū

LIBER

atq; terram imperio sempiterno deuincit, remp. caelestem in terris condere statuisset, primū leges daret, deinde magistratus & principes crearet, qui ex legum præscripto & ratione eandē remp. temperarent. Hi fuerunt Apostoli, & reli. qui discipuli Christi. Postremo ne societatis vinculū dissolui, & cōsensus ciuitatis huius turbari posset, monarchiam instituit, Petroq; summū imperium delegauit. An hæc minime peruulgata sunt? An rebus clarissimis obscuritatem afferre conaberis? An tantū malitiæ confidis, vt putes, te facile posse euangelij verba à verissimo sensu ad tuam & tuorum libidinem detorquere? Quid enim clarius illis verbis? Tu es, inquit, Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiā meam. Et, quodcūque alligaueris super terram, erit alligatum in cælis. Et, ego orauī pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, & multa deniq; alia in hanc sententiam, quæ cōfirmant, Petrū fuisse reliquis Apostolis antelatum. Dices tamen, ea quæ adduximus testimonia longe secus à nominis Apostolis explicari. Ego contra authoritatem Apostolorum tuorum, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Basilij, & reliquorum denique omnium sanctorum hominum, qui scriptis suis ecclesiam illustrarunt, authoritates opponam.

Sed

Sed aiunt tamen doctores tui, vt ita sit, verū nō esse id, quod Petro præcipue collatū fuerat, successoribus illius transmissū fuisse. Quæro igitur rursus, nū Christus ecclesiā cōstituerit, quæ vni⁹ tantū hominis esset æta^{te} duratura? An quæ esset stabilis atq; sempiterna? Si ecclesiæ statū constituit adeo brevis æui spatio definitum: nō id, quod ab illius immēsa bonitate & sapiētia erat postulandū, præstitit, cū tantū operæ & studij cum tanta sanguinis effusione consumpsit in ea rep. quā tam breui tēporis spatio circūscripsit. Si illam sempiternam esse voluit: ergo eo illam tunc ordine constituit, qui semper in omni temporū varietate conseruari deberet. Si igitur constat, & luce meridiana clarius cōstat, Petrū fuisse in aliorū omniū apostolorum principatu collocatum, constat certe, omnibus, qui in locum illius successerint, eandem dignitatis & honoris excellentiam deberi. Aliter enim in vna Christi ecclesia minime fuisset monarchiæ cælestis ratio, sed multorum potestas instituta. Quod igitur fuisset concordiæ vinculum? Cuius auctoritate tempestates sedari, turbulentæ opiniones euelli, superbia & contumacia coërceri & compri potuisset, si nullus in ecclesia constitutus ab initio fuisset, cuius auctoritate & imperio omnes continerentur? Cum igitur eccle-

LIBER

sia Christi simplex & vnica sit, & vnica esse non
 possit, nisi vnus princeps existat: & constet, id a
 Christo fuisse constitutum, vt vnus esset sum-
 mus ecclesiæ rector, quem omnes intuerentur:
 & perspicuum sit, eam dignitatis præstantiam
 ad Petri successores pertinere, & nemo vn-
 quam ex antiquis hominibus diuina virtute
 præditis dubitarit, quin Romani pontifices Pe-
 tri successores essent, quod eorū monimenta, &
 cōmunis vniuersæ ecclesiæ cōsensio declarat: cu-
 ius spiritus impulsu Apostoli vestri hāc nouam
 euāgelij disciplinā attulere, quæ ordinē a Chri-
 sto institutū disturbarēt, concordiaē vinculū di-
 rimeret, & ecclesiam de statu cōuelleret? Sed ne
 omnino temere eos id facinus suscepisse quis-
 quā suspicari possit, quod eorū, aut Satanæ po-
 tius consiliū fuerit, exponā. Nunquam fieri po-
 tuisset, vt pestilentes sectæ vires colligerent, nisi
 prius pontificis maximi labefactata fuisset au-
 thoritas. Quomodo enim pestis diu viguisset,
 cū facillimū fuisset eā nascentē pontificis autho-
 ritate refecari? Capite, inquit spōsa, nobis vulpes
 paruas, quæ vastitatē inferunt vineis. Huic Spō-
 sæ postulato quis satisfaciet, si nullus erit ea po-
 testate præditus, qua possit hæreticorū prauitatem,
 antequam adolescat, extinguere? Per vul-
 pes enim hæreticos constat intelligi. Itaq; Pau-
 lus

Ius in secunda ad Thessalonicenses epistola negat futurū, vt Antichristus ante defectionē adueniat. Necesse igitur est, vt minores antichristi qui iam, vt Ioannes ait, illius antichristi futuri imaginē referunt, antequam scelus impiū moliri queāt, non solū ab ecclesia, & ab illius summo rectore deficiant, verū etiā omnes, quos discipulos abducere conātur, ad eandē defectionē sollicitēt. Inde adeo factū est, vt omnes hæretici, qui conatus omnes ad ecclesiæ euersionē cōparant, in hanc primū arcē inuadant: hanc tormētis oppugnēt: huic machinas admoueant: ad illā subruendā cuniculos agant. Nec enim illa expugnata diffidunt, se libere posse sementem omnium malorum facere, & cum multorum exitio & interitu, quacumq; illis libuerit, impune volitare. Vt enim antiquiores præterea, id Ioannem Hufium impulit, vt pōtificis Romani dignitatem conaretur euertere. Idē consiliū Hieronymus Pragensis sequutus est, cum eiusdem pontificis auctoritatem labefactare contendere. Hanc sibi primū rationem Lutherus excogitauit ecclesiæ funditus euertendæ. Hac eadem ratione fuit aditus in Britannia omnibus erroribus, qui postea consequuti sunt, in conspectu patefactus. Fractis igitur ad hunc modum valuis, & repagulis conuulsis, facillimum fuit

LIBER

hominibus profligatis atq; perditis irruere, ec-
clesiámq; discindere, atq; dilacerare, tantásque
opiniones turbulétas, & nefarias, & inter se dis-
fidétes inducere. Zuingliani lutheranos impu-
gnât: Anabaptistæ cū Zuinglianis continenter
bellū gerūt. Quid hic referā Celestes, Interimni-
stas, & alia sectarū nomina? Quid odia, rixas, &
turbuléta dissidia? Quid opinionū varietatē &
inconstantia? Quid quod non est vnius sectæ vi-
ris perpetuo in eadē sentētia permanſio? Locos
enim corrigunt, immutant, inuertunt, vetera
delent, recentia statuunt, alia tollunt, alia repo-
nunt, neq; cū alijs neq; secū inter se concordare
possunt. Quid ad hæc dicere potes? Hæc non ita
se habere? Summā esse inter eos, qui à Luthero
ortū habuere, consensionē? Nullum esse dissi-
dium? Nullam opinionum varietatem? Summā
esse in fide & religione conuenientiā? At quan-
to satius fuisset plumbum illud, quod irrides,
reuereri, quàm tātis erroribus hisq; pestilētissi-
mis aditū aperire. Sed ad orationē tuā redeam⁹.
Sed intonuit, inquis, in auribus nostris sacrarū
scripturarum authoritas, & ita conscientias per-
terrefecit, vt in sola Dei misericordia gratuita,
positis & abiectis hominum inuentis, per-
fugium habeamus. Quid hoc est? Eam tu gra-
tiam Luthero refers, qui vos tam singulari be-
neficio

neficio obligauit, vt omnē à vobis metum depelleret? Quē mihi terrorē narras? quam formidīnē? quam deniq; solitudinē? Eam nāmq; illē fidē statuit, qua firme constituta, nullus metus possit animi securitatē aliqua ex parte cōuelle-
re. Id etiā minime ferendū est, quod dicitis, vos hominū inuenta neglexisse. Nec enim tantum estis in vitæ cælestis studio progressi, vt nō multum etiā hominibus tribuatis. Lutheri nāmq;, Zuinglij, Bucerī, Caluini, & aliorum hominū, qui nouam istam remp. fundarunt, inuenta didicistis, arripuistis, mente, studio, summaq; animi cōtentione cōplexi fuistis, ad illorūq; disciplinā vitā esse instituendā decreuistis. Vnde certe cōstat, vos nō ita supera atq; cælestia suspexisse, vt non multum etiam hominibus tribuendum putaretis. Et merito quidem. Nam ius & ratio postulabat, vt homines tam castos, tam sanctos, tam religiosos in oculis & animis semper haberetis. Sed hoc tamē dico, non tantum inesse in vobis ardorē mentis ad cælestia, vt non homines etiam admiremini. Fuerit sanctus, quantū velis, Lutherus: Melanchthon nihil habuerit cum terra cōmune: Zuinglius in dei consilium fuerit, propter admirandam laudem integritatis & castitatis admissus: Bucerus in ōni genere puritatis, & honestatis, & cōtinētię clarus & excellēs
exiterit:

LIBER

extiterit: Caluinus deniq; Bernardū, Anselmū,
 Augustinum, Hieronymū Basilium & reliquos
 sanctos homines, qui cælitū vitam in terris imi-
 tati sunt, virtute atq; sanctimonia superauerit:
 His etiā, si velis, annūera martyre tuū, cui vir-
 tutis admirabilis testimonium das. Fuerint, in-
 quam, hi summis virtutibus ornatissimi, & ca-
 stissimi: homines tamen fuerūt, & in erroribus
 versari facillime potuerūt. Et tamen vos illorū
 placita, decreta, & instituta, summæ sapientiæ
 disciplinā, & sanctissimā vitæ legē existimatis.
 Quo igitur ore dicis, vos hominū inuenta con-
 tempsisse & abiecisse, cū hominibus istis, quos
 dixi, diuinitatē propemodū tribuatis? Oratio-
 nis tamen tuæ finē videamus. Sic enim adiūgis.
 Illud pariter accurantes quod à propheta præci-
 pitur, vt morum nostrorū innocentiam ad sancti-
 tatem & iustitiam conformemus. Hoc in loco
 sum vehementer admiratus, non quidē te (Nec
 enim credibile est, vt vir tam grauis impuden-
 tissime mentiatur) sed hominum maledicen-
 tiā, qui fictis sermonib⁹, & falsis criminationib⁹
 in eā opinionē rē adduxerunt, vt nos qui sum⁹
 vestrarum rerum, vt inquis, ignari, crederemus,
 vos non dei lege ad vitæ sanctimoniam, sed cu-
 piditate, & audacia ad impunitam flagitiorū li-
 centiam fuisse conformatos. Accedebat, vt hoc
elset

esset magis verisimile, Lutheri hominis insani disciplina, quæ sanctis officijs scelere condēnatis, & ecclesiæ sanctionibus in cōcione combustis, & confidētia ista, in qua sola salutem ponit, eamq; temere & impudēter fidē nominat, firme cōstituta, & omni diuini & humani iuris metu restincto, vi & natura sua laxat cupiditatem, & proposita impunitate corroborat & confirmat audaciā. Quare fieri non posse crediderā, vt qui placitis illius adhæresceret, iustitiæ, & officio, & religioni seruiret, & vitæ castimoniā summo studio conseruaret. Sapientis enim est, cū causam videat, de euentu minime dubitare. Plerumq; enim fit, vt tetra principia exitus simillimi consequantur. Quid igitur facerem? Cum causam labis animaduernerem, cum multi & graues rumores sparsi fuissent, qui non ita esse, quemadmodum tu dicis, affirmarent: cum fama constās assereret, apud eos, qui sectam istam sequebantur, non libidinis impuræ dominatū deleri, sed flagitiorum vires amplificari, non crederē? Homini- bus fide dignissimis repugnarem? Nullo argumento, nullis testibus, cum tanta hominū in hac opinione confirmanda cōspiratione frustra contenderem? Fieri nō poterat. Quare si falsum est, quod fuit cōstanti rumore, & omnium bonorum gemitu dissipatum, mihi ignoscere debes,

LIBER

debes, & in hominū maleuolorū leuitatē & impudētiā, qui infamiæ istius authores fuerūt, culpā iure trāsferre. Si vero fama vera nūciat, in summo furore & amētia verfaris, si verā infamiam mendacijs elui posse cōfidis. Hic rursus admiraris, cur ego reginam vēstrā admonuerim, vt hominum, qui sēctis istis infecti sunt, insidias precaueret. Rursus dico, me, cū ad istū locū venero, operam daturū, vt iure admirari desinas. Illius mihi felicitatem cōmemoras. Quod illa opibus affluat, & secundis rebus vtatur, nullasq; à suis, aut alienis insidias pertimescat, sane gaudeo: deumq; precor, vt status illi⁹ semper florēs atq; felix sit. Sapiētis tamē principis est, in tranquillitate de tēpestatibus aduersis cogitare, & multo ante, non in ipsa trepidatione vectorū saluti prospicere: & quib⁹ procellis jactata fuerit multis in locis principū maiestas, suam similiter agitari posse aliquando suspicari. De Gallica tempestate quam placatam asseris, nihil aliud dicam, nisi te contra te ipsum testimoniū dicere. Quis enim illam tempestatem excitauit? Quis Gallos contra Galliæ regem armauit? qua disciplina fuerant eruditi, qui contra fidem, contra publice susceptam religionem, contra officium regiæ maiestati debitum, contra deniq; nominis ipsius regij sanctitatem, in regē ipsum inuaserunt

ferunt, vt non modò regem per summum scelus
atque perfidiam interimerèt, sed regium nomē
de rep. tollerèt? tempestatē placatam esse dicis.
Quasi ego dixerim, esse necesse, vt omnia quæ
sunt à proditoribus impie & nefarie cogitata,
recte procederèt. Consilio, & armis, & quod ca-
put est, diuino beneficio & munere fuit illud
scelus repressum, non voluntate eorū, qui nefa-
rium bellū in principē comparabant. Itaq; non
illis sceleris perficiendi cupiditas, sed vis & po-
tentia defuit. Meam deinde de rerū humanarū
contemptione, & cælestiū cupiditate disputa-
tionē non tu quidē improbas, sed me admodū
furenter exagitas, quod hostes religionis appel-
lem eos ipsos, quos tu dei seruos, & diuinitus ad
hominū salutē missos affirmas, & eorū inanes
conatus irrideā. Dic quæso. Quid in se receperūt
homines isti tui è cælo, vt inquis, missi? hoc sane.
Vt errorem Christianis eriperent: vt ecclesiam
perpurgarent: vt Apostolorum disciplinam &
instituta reuocarent: vt veritatē quæstu & am-
bitione, vt inquis, oppressam in libertatē resti-
tuerent: vt homines somnijs & superstitioni-
bus diris exoluerent. Magnum dixi fuisse pro-
missum. Sed quæro, hoc regnum Dei, cuius pa-
trociniū susceperē: hæc Dei gloria pro qua tan-
tum certamen iniere, est ne in oratione tantum,

LIBER

an in virtutis efficientia constituta? In virtutis certe, si Paulo credimus, robore & constantia. Si igitur fidem suam liberare volūt, reddant antiquam modestiam, humilitatē, patientiam, mansuetudinem, obedientiam, castitatē, puritatem, innocentiam, corporis castigationem, & continuum cōtra libidinis immanitatem, & cōtra omnia flagitia certamē: reddant illum charitatis ardorem, illam assiduam rerū cōlestium commendationem, illud dies atque noctes deū precandi & pro omnium salute supplicādi studiū: Crucem humeris suis sustineāt, qua omnes flagitiorum labes configant: aspernentur noxias voluptates, cupiditatis omnes fibras euellāt, & omnem denique suæ voluntatis impetum in se ipsis extinguant, vt nihil aliud in illis quā Christi numen vigeat, & tum demū credemus, illos promissa constanter effecisse. Si vero nihil horū præstiterunt, sed exemplis, & disciplinis eorum factum est, vt homines liberius in omni genere flagitij versarentur, vt audacius in oēs res sanctas irruerent, vt flagitia & scelera confidentius susciperent, vt ferocius & infestius, quam quisquam suspicari potuisset, in principes, pro quorum salute caput offerre debuissent, impetum facerēt: si religionis obliti, omnes conatus cōtra religionē comparant, non ne liquet, eos nō solū deri-

deridendos esse, sed tanquam tetram pestē atq;
luem detestādos? Bene est, inquis: quānam tua
sit noua secta tandem intelligo, contra quam
tantopere tuam eloquentiam exacuiſti. Vt iu-
uat implicite loqui? quid dicis Haddone? Te iā
intelligere quā mea noua secta sit? Me sectæ
vllius nouitatem tenere? Me eorū scelus, quod
execror, approbare? Me ab ecclesiæ sanctæ fide
& religione deficere? Deinde quī conuenit elo-
quentiam contra eandem sectam, quam, vt ais,
sequor, exacuiere? Deinde quo argumēto id pro-
bas? Audiisti scilicet me esse hominem libidi-
nosum, & impurū, nouitatis studiosum, mente
præcipiti & effrenata concitare seditiones, &
iurgia commouere. Et idcirco arbitraris fortas-
se, me esse eisdem sceleribus alligatum, quibus
tui magistri se constrinxerunt. Sed quomodo
hæc, quæ sequuntur, cum hac tam impudenti
suspensione cohæreant, vellē animaduertas. Tan-
dem inquis, aduersarios video, quos tanquam
regni pestes à regali maiestate desecari vis, & fo-
ras eijci. Si igitur vides me illis vehementer &
acriter aduersari, qui nouitatis authores sunt: si
affirmas, me velle, vt à reginæ familiaritate pro-
cul arceantur, & ex Britāniæ finibus exterminē-
tur, certe neq; mihi nouitas ista placet, nec illo-
rum nefarias actiones probo. Quomodo autē

D

illos

illos defendis? Mihi contra videtur, inquis. Hos euangelij professores dei seruos esse, diuinitus ad nos missos, vt ignauiam nostram in ijs periculosissimis fenescētis iam mundi temporibus expergefiant, tarditatem incitent. mira sunt, quæ dicis, si potest ignauia expergefieri, aut tarditas incitari. Sic etiā metus poterit fortiter agere, & libido corporis flagitium & impuritatem coërcere, & furor temp. bene atq; sapienter moderari. Adiungis deinde, errorem refellant, impietatem coarguant: itaq; conquirendos à regali maiestate & magnificiendos in vniuersa rep. Hæc cum diceres, tum me leuitatis quod cōtrā crediderim, & confidentiæ, quòd ad reginam scripserim insimulas. Ais præterea non esse tibi omnes criminationis angulos excutiendos, sed per capita breuiter decurrendum. Tum addis. Ipsa si possum accusationis tuæ cornua commouebo. Videamus igitur virtutem, qua facinus istud tantum sis aggressurus. Primum inquis, ad personas animaduertendum esse dicis, quoniam magnifice promittunt, & explorandum, quid in illis facultatis & neruorum, quantum habent virtutis & sanctimonix. Id quidem vellem ostenderes. Sed cum ea sanctimonia quam dicis, non verbis ostentanda sed operibus explicanda sit (sic enim nos admonet Chri-

Itus vt ex fructibus operum, non ex iactatione
verborum, qui sint veri & qui falsi prophetæ
distinguiamus) expecto quæ fuerint ista mira-
bilia opera, quæ sancti isti homines ediderint,
vt his explicatis, cornu meæ disputationis a-
crius commouere possis. Verba namque nihil
moror. Valde enim speciosa sunt. Et hoc pri-
mum eorum scelus esse cōfirmo, quod insidias
verbis sanctissimis tegere conantur. Qua enim
alia ratione potuissent imperitorum animos
allicere, nisi ficta specie sanctitatis & innocent-
iæ? Virtus enim natura sua omnes ad se inuitat
& allicit. Quod cum astuti homines intelli-
gant, virtutis personam induunt, vt se imperi-
tæ multitudini facilius insinuent. Vt igitur au-
cupes aues, vel esca, vel auium ipfarum garruli-
tate instrumentis asimulata decipiunt: ita ve-
stri doctores per speciem euentitæ sanctitatis,
laqueis simplices homines, & nihil hostile su-
spicantes impediunt. Parum enim improbi-
tas aperta nocere potuisset, cum nihil sit il-
lius aspectu deformius, nisi formam honesta-
tis & innocentiae gessisset. At vide quam facul-
tatem populares homines multitudinis con-
citandæ nacti sunt. Dolebamus omnes, mores
esse corruptos, laxatam priscæ disciplinæ se-
ueritatem, sacerdotes in nequitia volutari,

& dignitate ad quæstum intemperanter abuti.
 Ut igitur olim furiosi tribuni plebis, oblata si-
 mili facultate multitudinis in nobilitatem con-
 citandæ, eam minime prætermittebant, sed in-
 uidiâ iam satis excitatâ subiectis orationis
 seditiosæ atq; turbulentæ facibus inflâmbant:
 sic isti sanctissimi viri, quos diuinis laudib⁹ affi-
 cis, cum animaduernerent, in quantû tunc odiû
 multi eorum, qui personam ecclesię sustinebât,
 vocarentur, vt illud vehementer augerêt, sum-
 ma sibi contentione laborandum existimabât.
 Itaq; partim criminando, partim ad spem feli-
 cioris cõditionis populares suos excitando, sese
 defectionis & seditionis authores prebuerunt.
 Quod vt facilius facerent, illa verba frequenter
 vsurpabant, quibus persuaderent, se velle non
 viros sanctissimos, qui ab Apostolis propius
 aberant (hos enim iam contemnebant) sed Apo-
 stolos ipsos imitari. Itaque in ore semper habe-
 bant, Christianam pietatem, euâgelij puritatē,
 religionis castissimæ sanctitatem, cælestem di-
 sciplinam, quam nefas statuebant humanis, vt
 dicebant, inuentis, atq; superstitionibus inqui-
 nari. Spem deinde proponebant omnibus, fore,
 vt eorum opera ecclesiæ puritas redderetur, &
 virtutes admirabiles prorsus extinctæ reuiuiscerent. Iam hoc quidem principium quam popu-
lare

lare fuerit, negari non potest. Sed nunquam in vno gradu resistit improbitas, & cum semel incipit labi, tandem ruit atque præcipitat. Vt igitur maiorem gratiam à populis inirent, omnia quæ aspera videbantur, omnino sustulerunt. Erat peccata confiteri, permolestum: ieiunio corpus affligere, laboriosum: execratione deuinciri, sollicitum: perterreri diuini iudicii minis, acerbum: vt igitur omnibus his curis suorū animos liberarent, strenuam operam dederunt. Quare minime mirandum est, homines imperitos, partim flagitijs peruulgatis offensos, partim ad spem felicitatis & iucundissimæ libertatis excitatos, sese ad eorum hominum studium applicuisse, per quos confidebant, se posse è malis omnibus eripi, & summis bonis affluere. At vbi primum multitudinis furor fuit ficta imagine religionis armatus, Christe sancte, quos impetus isti boni viri in res sacrosanctas fecerunt? Quas strages ediderunt? Quanta rerum conuersio cum maxima pietatis inclinatione facta fuit? Et tamen eos pares Athanasio, Basilio, Ambrosio, Hieronymo, Augustino facis. Si ex operibus agnosci debent, vt Christus admonet, qui vere sint à deo missi, & contra qui sunt dæmonis stimulis ad facinus incitati cognoscuntur, & nulla opera sancta à tuis prophetis edita fuisse cōspicio,

LIBER

& tu nec vllas virtutes excellentes commemo-
 ras, nec vlla sancta opera in testimonium tam
 cælestis virtutis adducis, quid tibi venit in men-
 tem, homines vitæ castitate purissimos, religi-
 one & pietate sanctissimos, sententiarum au-
 thoritate grauissimos cum ijs conferre, quos fla-
 gitijs infames, impio conatu sacrilegos, decre-
 torum peruersitate furiosos fuisse constat? Sed
 quomodo id probas, operepretium erit ani-
 maduertere. Sic enim ais. Neque tu quidquam
 affers, cur non pares vetustis patribus esse pos-
 sint. Afferam quidem & ostendam, quanta tua
 fuerit impudentia, cum effrenatam libidinem
 cum vitæ puritate, impietatem cum scelere, de-
 mentiam cum diuina sapientia contuleris. In-
 quis deinde, sed vt ab ijs inuidiosis te compa-
 rationibus abducam, nego hoc in loco quæri
 debere. Ego contra Haddone disputo, si verum
 est, in sententijs dicendis, dicentis mores esse pon-
 derandos, & nihil est, quod magis fidem faciat,
 quàm ipsius, qui loquitur, spectata probitas, quæ-
 rendum esse cōfirmo, quæ vita, qui mores, quæ
 studia sint eorū, qui volunt nos in sententiam
 suam traducere. Ais deinde, nostros enim docto-
 res cum illis venerandis patribus conspirare de-
 fendo, viā eandē ingressos, summam religionis
 eandē tradere. Id velim defendas, quæ fuerit in-
 ter

ter illos & vestros doctores consensio & conspi-
ratio. Tum addis . quod si ita est , frustra est
inter concordēs comparatio . Si non est , tu dis-
sentire doce . Recte quidē si ita est . Sed antequā
ego demonstrē , quanta sit inter homines il-
los antiquos & vestros magistros dissensio , ex-
pecto dum mirificam esse consensionem con-
firmes . Quæritur , inquis , Augustinus in suis tē-
poribus , flumina ceremoniarum inundauisse ,
deterior vt propē conditio Christianorum fue-
rit , quam olim fuisset Iudæorum . Tu nunquam
id in Augustino legisti , eas ceremonias , quibus
nunc vtimur , esse Iudaicis persimiles , & ea de
causa reiiciendas : sed magistri tui te , vt hoc ni-
mis imperite crederes , impulerunt . Hierony-
mus , inquis , sacras scripturas ab ecclesia vestra
penitus abstrusas & abditas etiam à pueris &
mulierculis memoriter optat edisci . Contrā di-
sputat Hieronymus ad Paulinum scribens .
Conqueritur enim de temeritate & audacia ,
qua homines nullo ingenio , nec vlla virtute
commendati , eas nimis licenter tractabant , &
de muliercularum garrulitate , qua dum san-
ctas literas interpretari volebant , multa te-
mere decernebant . Tum adiungis , Basilus
otium suū sanctissimo theologiæ negotio trās-
misit & dicendæ & docendæ . Recte sanè . Nec

LIBER

enim is vnquam fuit, qui sibi id insolenter as-
 sumeret, vt eam traderet disciplinam, quã nun-
 quã didicisset. Addis deinde . Quod si Basilicis
 institutis monachi vixissent, ne digito quidem
 illos quisquam attigisset. Quasi vero vobis cum
 hominibus bellum, & non cum ipsa pudicitia
 susceptum sit. Sed esto. Erant fluxi mores, laxa-
 ta disciplina, monachi lasciue vitã instituebãt.
 Quid ergo? nulli erant inter illos, qui pudicitia
 conseruarent? Erant certe. Declarat enim san-
 ctorum Carthusianorum exitus, nõ fuisse apud
 monachos studium castimonie & puritatis ex-
 tinctum. qui si voluissent decretis nefarijs assen-
 tiri, nullã aliam pœnam, quam matrimonij per-
 tulissent. Non igitur vos offensio alicuius im-
 puræ libidinis, sed odium castitatis & integrita-
 tis ad illam immanitatem sollicitauit. Nec illos
 tantum castos & integros fuisse scio, sed multos
 alios, qui apud nos exulant, qui vbi pedem po-
 nunt, pudoris & honestatis impressa vestigia re-
 linquunt. Sed fuisset maxima eorum pars flagi-
 tijs cooperta. Continuone verum fuit, totum
 ordinem euertere? Quanto fuisset vobis hone-
 stius id facere, quod in Hispania Rex inuictissi-
 mus Fernandus, & vxor illius Helisabetha, prin-
 ceptis sempiternæ memoriæ consecrata? Quod
 Rex clarissimus & omnis memoriæ princeps
 Hema

Hemanuel? Quod Ioannes tertius illius filius, Rex summa religionis & pietatis laude prædicandus? Quod Carolus quintus imperator ad sempiternam gloriam natus? Quod Cardinalis Henricus Regis Emanuelis filius, in quo mirum sanctimoniam & probitatis lumen elucet? Quod denique alij religiosissimi principes effecerunt? Cum cernerent enim monachorum mores esse multis in locis ad mollitiem lapsos, viros religionem præstantes accersierunt, quorum opera cupiditas & licentia refrenata fuit, & fluxi mores seueriore disciplina deuincti, & animi torpentes ad studium ardentissimum pietatis excitati. Itaque sunt modo apud nos monachi sanctissimi, & religiosissimi, qui Basilium & Benedictum, & Bernardum, & Dominicum, & Franciscum religionis purissimæ castitate, diuini amoris ardore, egregiæ virtutis exemplis imitantur. Cur igitur id quod sanari poterat, præcidere maluiltis? Quia, vt paulo ante dixi, non vos flagitiorum offensio, sed perpetuæ castitatis odium incitauit, vt monasticum nomen funditus euertendum putaretis. Vt enim Hieronymus ait, omnibus hæreticis est odium contra castitatem inhærens & insitum. Quo circa minime dubium est, quin si monachi basilicis institutis viueret, quo maior eorum puritas esset, eo statum.

LIBER

eorum impugnaretis infensus. Addis deinde. Athanasij Symbolum iustam habet venerationem: nec vlla inter illos & nostros quæstio est. Quantum sit inter vestros & Athanasium dissidium, exposui aliqua ex parte in literis illis, quas tu conuitijs insectaris. Neque tamen refert, vtrum sit inter eum & vos aliqua de re certa consensus. Nec enim vnquam dixi, vestros herôas in omnibus à factorum hominum sententia discrepare. Sed quorsum hæc omnia? Quid efficere contendis? Hoc nempe, Lutherum, Bucerum, Zúnglium, Oecolampadium, Calvinum, & reliquos euangelij illius ministros esse pares virtute, sanctitate, castitate, religione Augustino, Hieronymo, Basilio & Athanasio & reliquis sanctis patribus, in quorum scriptis & monumentis Christi numen spirare videtur. Quomodo id probas? Quæritur, inquis, Augustinus, flumina ceremoniarum inundauisse: Hieronymus sacras literas à pueris & mulierculis ediscendas censuit: si monachi basilicis institutis viuerêt, ne digito quidem quissquam illos attigisset: Athanasij Symbolum veneramur. Quid igitur. Num ex ijs enunciatis efficitur, Lutherum, & Bucerum, & reliquos eiusmodi procures esse cum Augustino, Hieronymo, Basilio, Athanasio virtute, constan-

tia,

tia, castimonia, puritate, religione, sapiētia comparandos? Egregium noui dialectici acumen, qui tam acriter argumenta vibrat, & quod efficere vult, tam apte concludit. Hac enim forma recepta, quid erit tam absurdum, quod non facile confici possit? Veluti si dicamus, Mahumetes dicit, deum mundum ædificasse: idem dixit Basilius. Sunt igitur Basilius & Mahumetes inter se pietate simillimi. Arius confessus est, Christum pro generis humani salute sanguinem profudisse: idem dicit Athanasius. Eadem igitur virtus in qua vixit Athanasius, in Ario similiter eluxit. Disputat Lutherus, omnia bona esse ad Christi gratiam reuocanda: idem sapientissime demonstrat Augustinus. Restat vt Lutherus eadem sanctitatis laude commendari debeat, qua floruit Augustinus. Non vides? non intelligis? non consideras quam inepte concluderis? Quam male tuos magistros defenderis? Sic tu in prælijs cornua commouere soles? Atqui hoc erat primū caput, in quo vires ingenij tui erāt, vt admirationem omnibus commoueres, explicandæ. Dicis demum, me Lutheri manes maledictis lacerare, quasi Lutheri mens non viuat in omnibus, qui disciplinam illius sequuntur. Eundem Lutherum virū dei appellas. Qui sis Haddone nescio. Sed
si licet

si licet existimationis, quā de te haberi cōuenit,
 iudicium ad coniecturam reuocare, non video
 cur vel ingenium, vel vitam tuā probem. Eum
 enim, qui homini scelestissimo diuinæ virtutis
 testimoniū dat, possumus merito suspicari, eis-
 dem erratis esse irretitū. Ilte, inquis, vir dei, quē
 tu furere calumniaris, in publico confesso co-
 ram imperatore Carolo sobriam & sanam fidei
 suæ rationem reddidit. Falsum est. Imo coram
 ipso Cæsare impudentissime fuit suam testifi-
 catus amētiam. Non dedit autem pœnas, quia
 fidē a Cæsare acceperat, sibi fraudi minime fu-
 turum, si secus aliquid protulisset, quam esset
 religionis sanctitati consentaneum. Ilte, inquis,
 furiosus contra sapientissimos ecclesiæ vestræ
 patronos saluus ānos triginta constitit, illis ad-
 uersus eius salutem quantumuis insanientibus.
 His verbis non tu Lutherum defendis, sed in
 ecclesiæ ruinis insultas. Scio nāmque Luthe-
 ri furorem principum præsidio, & multitudi-
 ne plebis armatum fuisse. idque nostris pecca-
 tis accidisse confiteor. Vt enim deus olim, vt
 in populi sui scelera vindicaret, contra illum
 hostes excitabat, vt homines impositis pœ-
 nis atque supplicijs ad officium & pietatem re-
 duceret: sic nostris temporibus Lutherum su-
 stinuit, illiusq; dementiam multorum præsidio
 corro

corroborari permisit, vt nos hoc constituto supplicio ad ardens pietatis studium reuocaret. In quò vero dicis, Lutherum saluū constituisse, male profecto in quo sit ponenda salus intelligis, si miseriam magis in sceleris pœna, quam in scelere ipso collocandam arbitraris. Patroni vero ecclesiæ, quos dicis, illum scriptis suis confixerūt, nomēq; illius turpitudinū maculis deformatū, memoriæ sempiternæ mandarunt. Nam de triginta annis, quibus illum constituisse gloriaris, desine gloriari. Mahumetis namq; nomē, quod supra nongētos ānos in gloria vixit, adhuc apud eosdem in maximo honore est: & eadē hominū illorum, qui sectam illius impiam & nefariam sequūtur, prædicatione celebratur. At Erasmus, inquis, huic furioso singulare dat innocētiae testimonium istis ipsis verbis. Lutheri doctrinam improbant nōnulli, vitā vno ore probant. Non sic Erasmus admiror, vt sit mihi necesse in omnibus rebus illius testimonio suffragari. Scio tamen Erasmus contra Lutherū scripsisse, non tamen adeo vehementer, atq; causa flagitabat. Hominis namq; furorē & conuitia metuebat. Accusas me, quòd Lutherum popularem fuisse dixerim, & simul interrogas, quomodo popularis nomen interpreter. Geram tibi morē, vt intelligas, qua ratione nomen hoc in Lutherum conue-

LIBER

conueniat. Populares olim dicti sunt, qui populi commodis consulebant, & qui ab hominibus supplicibus & abiectis iniurias potentium hominum virtute & industria propulsa-
bant. Erat igitur hoc nomen in summa laude positum. Cum vero adulationis proprium sit, virtutem e mentiri, & ficta probitatis & humanitatis specie, in animos hominum imperitorum latenter irrepere, & homines callidi & malitiosi, qui viam ad summos honores affectabāt, animaduernerēt, eos qui populares essent, cōmuni omnium suffragio in amplissimo dignitatis gradu locari, se populares haberi concupierūt. Hi autem non quid populo esset commodum & salutare, sed quid tanquam commodum expeteret, acute considerabant. Vt igitur nunc multi eorum, qui regum gratiam consequi student, non quid Regibus vtile & honestum sit, sed quid illi cupiant, quid ament, quid adipisci velint animaduertunt, eorūque tantum libidini & temeritati seruiendum existimant: sic in liberis populis illi, quos populares dicimus, quos Græci *δυναστωποιοι* appellabant, populorum non vtilitati, sed libidini seruebant. Populi namque vtilitas modestia & moderatione continetur: immoderata vero rei illius, quam appetit, cupiditate, & nomine libertatis extinguitur.

guitur. Inuidebat multitudo potentibus. Hi leges rogabant, quæ potentes vel bonis euertent, vel in exilium pellerent, vel vita priuarēt. Legum seueritatem moleste ferebat. Eas igitur leges, quæ Paulo seuerius cupiditates effrenatas coërcebant, homines populares abrogabāt. Virtutem populus oderat, eo quod indomitis cupiditatibus acriter aduersari sentiebat: populares autem virtuti decretis suis interitum afferebant. Immodicam libertatem appetebat. Itaque popularium legibus impunitam libertatē assequabatur. Et ne plura confectet, ij qui hac ratione ad honores aspirabant, multitudinis cupiditati, flagitio, turpitudini, furori, & amentiae seruebant, & ita se in omni officio gerebant, ut satis appareret, eos minime liberos esse, sed plebis amentis & inconsideratæ mancipia. Hoc autem ut facilius efficerent, animaduertebant acutissime, nō modo quid popul⁹ cuperet, sed quorū opibus inuideret. Itaq; potentes homines in inuidiam vocabant: odiū in principes acerrime concitabant: faces furori multitudinis adiciebant, quibus oēs qui fuerant in sūma dignitate cōstituti, incendio conflagarent. Sed quam populis vtilitatē afferebant? Egregiam sane. Earū nepererū, quas populi nimis sitiēter appetebāt, euerسیونē. Cū enim populus res valde secundas
ferre

LIBER.

ferre non possit, vbi libertatem, quam optabat, adipiscitur, tumultuatur, furit, insanit, omnia perturbat, atq; cōmiscet, & illis tādē ipsis, per quos est eam licentiam cōsequutus, est interdū vehementer infestus. Sic autē fit, cum nihil esse possit in discordia & amentia diuturnū, vt non solum libertatem & impunitatem popularium studio & adulatione partam amittat, verū etiā libertate legibus astricta, quam conseruare diu potuisset, spoliatur. Hi sunt qui populares appellari solent. Nunc consequēs est, vt videamus, an Lutherus ad hunc modū popularis extiterit. An id dubiū esse potest? Quid aliud quæso Lutherus propositum habuit, quā vt populis blandiretur? Nōne omnia, quæ populis erāt odiosa & inuisa, de medio sustulit? Non auctoritatem pontificis afflixit? Nō leges sacratas abrogauit? Non odium & inuidiam in principes ecclesiæ concitauit? Non metum diuini & humani iuris extinxit? Non eam fidem constituit, quæ salutē scelestissimis hominibus & in scelere obfirmatis proponeret? Non omnibus spem immodicæ libertatis ostendit? Non disciplina sua eos ipsos quos genuit, aluit, educauit, feroces & infestos reddidit? Non cōstat, tantam fuisse eorū, qui se in illius disciplinam tradiderunt, temeritatē & amētiam, vt eos ipse regere non posset? Sed quā
egregie

egregie illum defendis? Si popularis est, inquis, qui respicit ad populi salutē, nemo magis: si leuitatis popularis concitatorē intelligis, reuolue scriptū, quo populares Germaniæ tumultus exagitat, & mitte contumelias. O virū sapientē, qui tam acute religionis principē calūnia liberat. Ego populārē appello, cuius auditores seditiosi disciplina illius fiunt. Tu vero Lutherū de seditionibus Germaniæ, quas illius auditores & sectatores assidue concitabant, conquestū fuisse dicis. Et adeò stupidus es, vt non intelligas, te meā causam agere. Exagitat, inquis, Lutherus Germaniæ tumultus. Eam ipsam igitur regionem quam regendam susceperat, quam institutis diuinis instruxerat, quam ad pristinam euangelij puritatem reuocauerat, tumultuari confitetur. Magnum ergo fructum popularibus suis attulit. Nec enim modestos, sed cōtumeliosos, non mites sed iracundos, non quietos sed seditiosos effecit, vsq; adeo, vt ipse scriptis editis cogeretur eorum temeritatem & insaniam reprehendere. O salutarem euangelij disciplinam, o lucem admirabilem, quam vir plane diuinus in terras sparsit: O remediū præsentissimū, quod vulneribus inflictis adhibuit: Hoc est ecclesiam perpurgare? Priscam euangelij puritatem restituere? Apostolorū disciplinam, labantē fulcire?

LIBER

Homines natura quietos, adeò tumidos & insolentes & ad rixam concitos disciplinis efficere, ut illorum dux, atq; adeo parens eos tenere non possit? Quot enim hominū millia apud Helvetios opera Zuinglij & Oecolampadij intestinis bellis interfecta sunt? quanta rusticorum multitudo in Suevia Munceri ductu & imperio à nobilitate concisa fuit? Quis locus fuit in Germania, qui non pestifera dissensione laboraret? Harum autem seditionum duces & authores è quo fonte prodierūt? è Lutheri certè furore, demétia, improbitate, audacia, & è Lutherani sceleris officina. At cū quibusdam eorū, quos memoravi, fuit postea Luthero dissidiū. quod minime mirandū est. Nunquam enim potuit esse inter homines nequitia simillimos, cū quilibet eorū principatū appetit, stabilis & firma cōsensio. Quid ipse Lutherus? Non turbulentas conciones habebat? Nō plebē in principes incitabat? Non summos viros omni contumelia lacera-
bat? Non Cæsarem? non Enricum Angliæ Regem? non Georgium Saxoniae ducem? non multos alios principes optimos maledictis vexabat? Non constat, omnes illius orationes ad seditiones populares cōcitādas spectauisse? Quid igitur magis perspicuum est, quam Lutheri sceleratam fuisse maxime popularem atque turbu-
len-

tentam. Quā sit autē infesta principibus, oratione nō indiget. Omne nāq; quod est ad hūc modū populare, est valde, vt literis meis differui, nō solū publicę saluti, sed principū maiestati cōtrariū. Si tu non tantū ingenio vales, vt ex antecedentibus causis quid euēturum sit inulto ante prospicias, ne exēplis quidē innumerabilibus hæc ita esse percipies? Obscurum est scilicet, Lutheri scelere atq; dementia Ludouicū Vngarię Regē in acie cū magna Christianorum hominū multitudine cecidisse? Nā cū Turcarū imperator Soliman' cōtra illū ingētes copias eduxisset, & magnū periculū vniuersę Germaniæ fuisset intētū, Germaniæ tamē ciuitates partī bellis intestinis, quę Lutheri secta cōcitarat, iplicitæ, partim Lutheri disciplinis, quę turcarū armis resistere nefas esse decernebāt, imbutę, opē Ludouico afferre aut nō potuerūt, aut noluerūt. Ergo si Turcarū victoria tantū fuit nomini Christiano dedec' illatū: si aditus ad Pānoniæ perniciē atq; Germanię summū periculū patefactus: si regnū illud Vngarię maxima ex parte sub imperiū ditionēq; hostis imanisimi subiuncrū: id totū est Lutheri sceleri & amentię tribuendū. Sed tu id fortasse nescis, & ideo nouū istud euāgeliū principibus minime aduersari cōtēdis. Quid? Illud etiam ignoras, quomodo Odoardus Rex vester

LIBER

in pueritia per summū scelus veneno perierit? Aut à quibus Carolus Cæsar princeps optimus proditus & oppugnatus fuerit? Aut quā immani scelere Maria Regina virtutibus regijs instructissima, fuerit veneno petita, & deinde suorum armis circumuenta? Ne de coniuratione quidē audijsti, qua illi & Reginaldo Polo Cardinali viro optimo & clarissimo, & sapientissimo necem inferre homines impurissimi conati sunt? Quid referam Gallorum rebellionē, perfidiam, immanitatem, & rebus sacris illatam vastitatē, quid postremo Scotiæ Regem per summū scelus crudelissime necatum cōmemorem? Hi qui tantos tumultus excitarunt, qui tam immania scelera conflarunt, vnde ortum habuere? An parum constat, in Luthero fuisse horum omnium malorum principium? Et tamen dicis, illum dei virum esse, atque diuinitus missum ad generis humani salutem. Dic quæso, quæ tantæ in illo virtutes eluxerunt, vt eam de illo, quam dicis, opinionem habeas? Quæ vitæ continentia? quæ morū grauitas? quæ seueritas? quæ māsuetudo? quæ rerum humanarum contemptio? quæ diuinarum contemplatio? quod tempus in assiduis precibus & lachrimis pro omniū salute profusus, nocte atque die consumptum? quæ ieiunia? quæ suspiria? quæ denique ardentissimæ chari-

tatis

tatis officia hominem tibi cōmendarunt: vsq;
adeo, vt dicere ausus sis, illum esse cum Basilio
aut Athanasio, vt reliquos omittam, virtutis &
pietatis excellentia comparandum? Primū qui-
dem ille fuit, quod affectu etiam illius fateban-
tur, natura truculentus, oratione turbulentus,
iracundus, elatus & inflatus, ita, vt ne Melan-
chthonē quidem ipsum hominem duceret. De-
inde fidē Christo publice datam fregit, & mu-
lierem, quæ similiter in virginum claustris per-
petuam castitatem Christo vouerat, sibi incesto
matrimonio copulauit: & omnibus, qui simile
facinus suscipere voluissent, ducem & authore
se præbuit. Et ne plura persequar, multis alijs te-
rrimis sceleribus atq; flagitijs inquinatus fuit.
Ne autē laudes illius flagitiorū labe obteri vi-
deantur, fateor illū ea humanitatis specie com-
mendari in vulgus facillime potuisse, qua insitū
furorē & amentia aliquando contegeret. Fuit
enim cōuiuia festiuus, & in epulis dicax, & in o-
mni genere hilaritatis vrbaniſsim⁹, si maledicē-
tia potest vrbalitas appellari. Dicta nāq; iacie-
bat, & maledictis ecclesiæ principes cōfigebat,
& homines simplices verissimæ religionis amā-
tes irridebat. At dñs, vt inquit Solomon, deriso-
res execratur: & cū simplicibus cōsiliij sui arca-
na cōmunicat. Ex quo fit, Lutherū diuina luce

LIBER

compleri minime potuisse. Hunc tamen tu arbitraris esse cū sanctissimis illis patribus conferendū. Velim mihi dicas, quis illorū se nuptijs incestis cōmaculauit? Quis multitudinē ad spē immoderatę libertatis excitauit? Quis tumult⁹ tam multis in locis oratione turbulēta cōciuit? Quis sola fide, hoc est, sola temeritate & confidentia ad firmā spem salutis suos populares erexit? Quis humanā voluntatem, quā deus liberā esse voluit, quibusdam fati vinculis astrinxit? Quis illorū Deum omniū facinorū authorē & architectum asserere ausus vnquā fuit? Quis omnes sanctorum actiones instinctu & inflatu diuini spiritus ab hominibus sanctissimis editas scelere pollutas asseruit? Quis iustitiam gratia & benignitate Christi fidelibus hominibus attributam, quę puritate & innocentia, & sanctorum operum studio continetur, sustulit, & in locum illius commentitiam iustitiam, nullis vnquam temporibus auditam substituit? Cum enim negaret, peccatū in sanctis hominibus esse Christi gratia deletum, nullam aliam esse iustitiā confirmauit, præter Christi singularem iustitiam, singulis hominibus, quamuis illi scelestissimi sint, per fidem applicatam: quę cum sit eadem in omnibus, fieri non posse, vt quidquam inter cuiusuis hominis iustitiā, & Pauli & Petri, atq;
adeo

adeò sanctissimæ Virginis dei genitricis sancti-
tatē interfuit. Et quæris quæ sint illa portenta re-
ligionis. Omnia hæc quæ breuissime cōplexus
sum, immania portenta, & prodigia religionis
esse dico, illorūq; parentē non sceleratū, sed sce-
lus ipsum, non furiosum, sed furorē & amētiam
fuisse confirmo. Quam speciē quæso pudoris,
integritatis, & modestiē in homine totius hone-
statis, & continentia, & moderationis euersore
perspicere potuisti, vt illius inani saltē splēdore
perstrictus, in fraudē inexpiabilē te cōpelli sine
res? Et tamē in instituto semel errore perseuera-
bis? Et tamē adeò pestilentē sectā crimine omni
liberabis? Et tamē homines sanctissimos ad Lu-
theri hominis scelestissimi societate aggregabis?
In eo interim valde triumphas, quod triginta
annis ita constiterit, vt nullā sceleris & amentia
pœnā pertulerit. An maiores pœnas in vita co-
gitare potes scelerū & maleficiorū recordatio-
ne? Illum facinorū consciētia perterrebat: furia
scelerum vindices stimulabant: demon infestus
exagitabat, vt respirare nō sineret. Laxabat ille
quidem curas instructo & apparato amicorum
conuiuio. Sed non tantæ vires insunt in Venere
atq; Libero, vt animū scelere oppressum, & im-
peditū solitudine & acerbitate leuare possint.
At quo genere lethi extinctus est vir ille clarif-

LIBER

simus? In amicorū coena se liberalius inuitauit,
 & mane mortuus inuentus est. Addis autē, par
 aureū senū Martinum nempe Bucerū atq; Pe-
 trum martyrem in istam insulam fuisse dei be-
 neficio delatos, quorum virtutes in cælū effers.
 De quorū laudibus nihil amplius mihi dicen-
 dum puto, nisi me eo solo argumēto eos omni
 scelere contaminatos arbitrari, quod à te tantis
 laudibus ornētur. Qui enim Lutherū laudat, ni-
 hil sanctū, nihil piū, nihil moderatū laudare po-
 terit. In quo vero me admones, vt orationem &
 stilum cohibeā, & ne velim confidētes & elatos
 appellare homines mitissimos atq; moderatissi-
 mos, & periculum simul quodāmodo ab illis
 denuncias: vellem consideratius, quam male
 cohæreāt ea, quæ dicis, intelligeres. Si enim mā-
 suetissimi sunt, vt dicis, quamuis illis maledixe-
 ro, non cōmouebuntur animis, sed patientiam
 & constantiam mirifice retinebūt. Si sunt in me
 conuitijs & maledictis omnibus impetum fa-
 cturi, nō sunt perinde māsuēti, vt affirmas. Scio
 quidem sub ouium pelle truculentam & imma-
 nem, vt Christus ait, luporum naturam latita-
 re. Id etiam vsu satis compertum est, nihil esse
 istis hominibus impudentius. Obiectas nāmq;
 rationes nō ratione, sed procacitate diluere co-
 mantur: Itaque cum argumentis opprimuntur,
 sudant,

LIBER

pturis inniti. Multas enim hominum sanctorum
sententias à vobis receptas esse. Quam hanc est
tanta varietas & incōstantia? Nunc quidem eo
solo argumēto multa reiicitis, quod inuēta esse
humana dicatis: rursus quod libet assumitis, &
dicitis vos non omnia humana repulisse? Sic
enim estis ancipites, sic varij atque lubrici, vt
nunquam, quid sentiatis atque decernatis, con-
stanter explicetis. Et tamē cum hanc diceretis, eos
laudabas, qui nihil aliud quā scripturas agno-
scunt, & traditiones, & decreta sancta repudiāt.
Sic enim ais. Equidem si hoc ita esset, sequerentur
in eo domini nostri Iesu Christi morem, se-
querentur Apostolorum consuetudinem, & ve-
terum Patrum in primis ecclesiæ temporibus.
Quā multa temere dicis? Christus scilicet sum-
mi patris mens & sapiētia, cuius numine & mo-
deratione lex ipsa lata fuit, prophetæ ventura
cecinerunt, omnes olim sancti homines illustra-
ti sunt, eas sibi leges indixit, vt nihil omnino
dicere auderet, quod non esset scriptura sancta
consignatum. Vbi quæso legerat ille, homines
propter iram tantum, quamuis nulla verborum
contumelia iaceretur, iudicij diuini laqueis ir-
retiri? Vbi scriptum inuenerat, oculis parum pu-
dice coniectis pudicitiam scelestissime violari?
quibus verbis fuerat interdictum lege, ne quis-
quam

fundant, pallent, vociferantur, in clamant, in con-
uitia prorumpunt, vt impudentiæ exitum parū
pudentē reperiant. Sed mihi crede. Nullius ma-
ledicentiam extimesco. Dignitatem namque
meam Iesu Christi custodiæ commisi, & idcir-
co nemo me vnquam de statu meo linguæ petu-
lantia conuellet. Quin etiam contumeliæ tuæ
non me magis mouent, quam hominis phrene-
tici atq; male sani conuitia. Quod si me pietatis
studium minime stimulare, ego literam cōtra
te vllam scripsissem? Non prorsus. Nunc igitur
vt impietatis verba refutarem, non vt dignitati
meæ prospicerē, hoc scribendi munus & officiū
suscepi. Quare licet tibi per me conuitijs, qui-
bus velis, vtī, meū nomen configere maledictis,
vexare probris, lacerare contumelijs: neq; solū
tibi, sed omnib⁹ Buceris, atq; martyribus, viris,
vt ais, mansuetissimis potestaté facio in me fero-
citer irruēdi. Quare non est, cur mihi ab illis ti-
morem proponas, cum ad conuitia, quæ contē-
no, minime responsurus sim: & rationes eorum
inaniſsimæ sint iam multorum scriptis refuta-
tæ: & is ego sim, qui præter Christi numen ni-
hil in vita pertimescam. Quod ad personas atti-
nebat, si est aliquis in te humanitatis sensus, cer-
nis profecto quam male illas defenderis. Ais
deinde, minime verū esse, vos solis sanctis scri-

quam nuntium vxori remitteret? quo in loco fuerat olim mandatū literis, vt qui perfecte vellet in legis studio versari, omnes opes suas venderet, redactāque pecuniam ita in vsum egen- tium conferret, vt nihil sibi reseruaret? Legisti ne vnquam vel in lege, vel in psalmis, vel in pro- phetis, angustam esse salutis viam? Aut ei qui maxillam tuam cedit, esse alteram, quam simi- liter feriat, exhibendam? Aut esse pro eorum salute, qui tibi maledicunt, aut exitium ma- chinantur, deo supplicandum? Illud vero de ortus diuini ratione, & cælestis vitæ nouitate, quā Nicodemus vir disciplina legis instructis- simus minime intelligebat: de tempore quo nec Hierosolymis nec in Samariæ monte deus erat colendus: de pane cælesti, quo vita nostra erat alenda atque sustentanda, quibus in scripturæ sanctæ locis erat explicate traditum? At non- dum euangelia erant scripta, cum hæc diceret, nec scripturæ monumentū quod dictum ab illo fuerat sanxit, sed quod verbis sancitū fuerat, ne ex animis excideret, memoriæ cōmédauit. Mul- ta prætereo, nec enim omnia persequi libet, cū hæc sufficiāt, vt animaduertas, quā temere dixe- ris, id etiam dominum nostrum Iesum Chri- stum factitasse. Quid de Apostolis dicā? Vbi le- gerat Paulus eos, qui circūcisionē retinerēt, esse
a Christi

a Christi coniunctione distrahédos? Apud quē ex sanctis scriptoribus animaduerverat dictum esse, non decere mulierē aperto capite deū venerari, aut virum dum orat deū, caput obtegere? Quid hic referam, quomodo eos laudat, qui memoriā disciplinē illius retinebāt, vel scriptis vel sermone traditā? Quid illud quod Apostoli in concilio dicūt? Visum est, aiunt, Spiritui sancto & nobis. Nō dicunt, Scriptū est in sanctis literis: sed, visum est Spiritui sancto, & nobis. De sanctis vero patribus quos nūquā fortasse legisti, quomodo ausus es dicere, eos nihil aliud vnquā ad ecclesiæ moderationē attulisse, nisi quod scriptū in sacris literis inuenerant? Quā multa Basilius disputat ab Apostolis oratione tradita fuisse? quā multa Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, & reliqui sancti viri? quanta veneratione ea, quæ erant conciliorū decretis statuta, sequuntur? Omitto innumerabilia testimonia, quæ tuā hanc aut potius tuorū dementiā conuincunt, cum non solū homines huius memoriæ doctissimi, verum & patres olim sanctissimi contra hanc sententiam egregie disputarint. Olim namque hæretici ferme omnes dicebāt, nihil quod non esset in sanctis literis scriptum recipi debere: cum interim eas sanctissimas literas peruerse & inquinatē interpretarentur.

Contra

Contrà verò sanctissimi patres argumentis & exēplis ab Apostolorū memoria repetitis acerrime pugnabant, & conciliorum decretis vitam instituebant. Hæc igitur quæ dicis de Christo, de illius discipulis, de sanctis patribus apertissime falsa sunt. Minime verū esse dicis, doctores tuos sibi quidquam supra sortem humanā arrogasse. An quidquam arrogātius esse potest, quā nouis institutis, & decretis, quæ nunquam nec Athanasio, neque Basilio, neque Cypriano, nec alicui ex sanctis patribus in mentem venerunt, velle ecclesiam laborantē reficere, & tam fidenter euangelij noui disciplinam confirmare, atq; sic omnia dicere, quasi ea ex Christi mente atq; sententia percepissent? Ais me ne minimū quidem erratum illorum in vita proferre posse. Verum id quidem est, si sententiæ tuæ standū fuerit. Nec enim iā apud vos libido, neq; rebellio, neque furor in vitio ponitur. Reprehendis me, quod perniciose nugari non desistā, contra personarum grauissimarum existimationem, quarum opera fuerit ecclesia egregie cōstituta. Nec secus dici potest. Il enim quos tu vir virtute & autoritate grauissimus dilaudas, graues admodum sint necesse est. Tum ais. Tu virginum & monachorū cœtus ad celebrandum dei gloriā & tuendam corporū castitatē inclusos, à nostris
ad

LIBER

ad libidines, & omnem vitæ licentiam emissos
 criminari, ædes illorum quæstu publicatas, le-
 ges latas, ne religio libidinem impediret. Hoc
 quod dicis de illorum quæstu, non percipio.
 Nunquam enim illoꝝ quæstu aliquid fa-
 ctum nefarie fuisse suspicatus sum. Sed tu vt
 crebro facis, neq; quid dicas, neque quid dice-
 re velis, explicare vales. Tum illud quàm impu-
 denter? O nimis, inquis, procacem & licentio-
 sam omnia peruertendi libidinem. Fatemur, &
 quidem perlibenter, sanctissimis nostrorū mo-
 nitis illas corruisse scelerum cauernas, in quas
 teneræ virgunculæ detrudebantur, & miselli
 pueri, tanto morum detrimento, quantum ve-
 recundia mea nō potest explicari. O hominem
 nimis pudētē & verecundū. Quid est illud quæ-
 so, quod pudore prohibitus, explicare minime
 voluisti? Nihil planē. Adiūgis enim. Nihil pro-
 pmodū habebāt illæ nequitiarū officinæ, præ-
 ter pharisaicā ignota lingua precationū assidui-
 tatē. Reliqua poterant interiora cū illis priscis
 Romæ bacchanalibus cōparari. Dic quæso ho-
 mo petulantissime, maiorene contumelia po-
 tuisses sacrarū virginū collegia cōscindere, si nō
 fuisses ista insigni moderatione pudoris impe-
 ditus? Tu Christi viridariū, tu castitatis domici-
 liū, tu vitæ celestis imaginē cū bacchanalibus
 illis

illis teterrimis & impurissimis, in quæ fuit olim Romanorū legibus seuerissime vindicatū, comparas? & tamē dicis te verecūdia teneri, ne flagitia iteriora verbis explanes? Adeone iuuat spurcissime loqui? Maledictio insectari pudicitiam? Cū Christi cōtumelia immanissimi sceleris defensionē coniungere? Quasi nō exploratū sit, castitatis odio, & nō scelerū offensione editas illas fuisse sanctarū ædiū ruinas. Accessit etiā bonorum illorū cupiditas, quibus virgines & monachi alebantur. Si tibi nulla frōs esset, nullus pudor, nulla verecūdia fuisset, quibus verbis obscœnius potuisses tā sacratū institutū cōuellere? Scelerū cauernas, hoc est, flagitiorū omniū sentinā, & turpitudinū colluuiōē, & libidinis impurissimæ labem atq; cœnum appellas religionis & pudicitix studium. Potuit ne quidquam impudentius dici? Nec hac tanta verborum petulantia contentus, adiecisti, eo detrusas esse teneras virgunculas, & misellos pueros, cum magnorum detrimento. Quid hoc etiam sibi vult? Quid innuis? quid intelligis? quā corruptelam non hac tam impudente oratione complexus es? Sequitur illud verbum inquinatissimum, quo nequitiarum officinam appellas, eam puritatis & continētix disciplinam. Omitto illud de pharisaica precationū assiduitate, quod est &

Lutheri

Lutheri maledicentia depromptum, quorsum
 pertinet illa de bacchanalium nefanda turpi-
 tudine comparatio? Potest ne aliquid cogitati-
 one fingi turpissimū dictu, quod non ista tam
 flagitiosa oratione complectaris? Quid igitur
 est illud, quod tibi præ verecūdia explicare mi-
 nime licet? Nihil certe. Ex quo sequitur, tibi
 nullum esse pudorem, nullam omnino verecun-
 diam. Nescio enim quomodo fit, vt quo quisq;
 magis sese in familiaritatem istorum hominū,
 quos laudas, immergit, eo se impudētius gerat.
 Vt autem clarius videas, quā scelestum & im-
 mane facinus in te admiseris, monachorum no-
 men & institutum altius repetendum censeo.
 Duo sunt hominum genera, quæ septis ecclesiæ
 continentur. Vnum cuius officium in cōmuni
 vita cum mediocris virtutis & pietatis laude ver-
 satur: alterum, quod se multo excellētius in hoc
 disciplinæ cælestis studio gerere cupit. Cum au-
 tem finis qui propositus esse debet Christianis
 ōnib⁹, sit diuinæ virtutis & iustitię similitudo,
 quam illi multo facilius assequūtur, qui prom-
 ptiores & alacriores sunt ad mentis diuinę pul-
 chritudinem spectandam, quā nemo facile po-
 test animo & cogitatione cōcipere, quandiu est
 arcta consuetudine corporis quasi quibusdam
 vinculis impeditus: factū est, vt illi, qui multo
 ardētius

ardentius ad studiū diuinæ coniunctionis aspi-
rabant, quoad liceret, mentes suas à consuetu-
dine corporis auocarent, vt multo purius aspe-
ctum animorum in diuina claritate defigerent.
Hi sunt, quos dominus ait se castrauisse regni
cælestis amore & cupiditate. Libido nāmque
deprimit animū, & in terram abijcit, & impor-
tunitate sua mentem à conspectu diuini splen-
doris abducit. Quod vsque adeo verum est, vt
quamuis sit honorabile connubium, & thorus
immaculatus, & qui vxorem matrimonij iure
defraudat, nō mediocriter in officio delinquat,
sit tamen illis interdum, qui volunt clarius in se
lumen recipere, ab vxoribus abstinedum. Ideo
Moses antequam legem acciperet, viris impera-
uit, vt se ab vxorum coniunctione tantisper se-
uocarent, dum deus ipsam legem sanciret. Hac
etiam ratione Paulus, dum maritos prohibet,
ne se ab vxorum coniunctione diuellant, adiū-
git, nisi ad tempus, vt vacetis, inquit, orationi.
Quo in loco vir diuinus aperte docet, illam etiā
legitimam atque sanctam viri & vxoris coniu-
ctionem mentē impedire, quo minus ita libere
& expedite cælū penetret, & diuino colloquio
perfruatur. Idcirco dicit in eadem epistola. Qui
matrimonio iungit virginem suam, benefacit:
& qui non iungit, melius facit. Rationem vero

quare melius esset, innuptam virginem permanere, eā assignarat, quod ij qui matrimonij curis impliciti sunt, à rerum diuinarū cogitatione sæpius abducuntur. Eos vero, qui liberi matrimonio sunt, nulla alia cura sollicitat, nisi quomodo deo placeant. Et mulier, inquit, innupta cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Paucis deinde interiectis, huius sanctissimæ libertatis fructum eximium proponit, qui est in facultate dominum sine impedimento semper obsecrandi constitutus. Hoc tantum munus, atque beneficium non esse meritis humanis, sed clementiæ diuinæ tribuendum, ipse dominus ostendit, dum ait. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Ex quo liquet, eos, qui de libidinis immanitate eam victoriam consequuntur, vt pudicitiam perpetuo conseruent, singulari dei beneficio potiri, & esse ob eam causam veneratione dignissimos. In rebus, inquires, fortasse nimium peruulgatis, & minime necessarijs consumitur oratio tua. Peruulgata quidem & sanctorum hominum oratione contrita fateor. minime vero necessaria, tum demum esse iudicare licebit, cum fuerit perspectum, ea minime cum ijs, quæ sunt mihi necessario dicenda, congruere. Cum igitur in ecclesiæ primordio

dio maxima pars hominum, qui Christo nomina dabant, ita iustitiam & pietatem coleret, ut à communi vita minime discederet, tum non mediocris multitudo ad cupiditatem amplioris dignitatis & honestatis exarsit. Itaque hi mentis diuinæ viribus excitati, ne corporis appetitus & sollicitudo illis esse posset impedimento, & ut insitam libidinem vehementius profligarent, à nuptijs abstinerunt: ut sic tandem quamuis corpore vagarentur in terris, in cælesti tamen regione mente & cogitatione versarentur. Quod ut ab illis commodius fieret, ab hominū turba & colluione semigrabant, & coniunctis animis vno in loco confidebant, ut fieret ex omnium animis vna mentis & voluntatis stabilis atque firma consensio. Hoc vero quod in principio fuerat Hierosolymis institutum, ut nemo quidquā priuatim possideret (qui mos in omnibus propter hominū multitudinē retineri diu non poterat) fuit ab illis instauratū atque renouatum. Horū vita erat perpetua cum corporis appetitu & flagitiorum omnium labe contentio, & rerū diuinarū vehemens & assidua commentatio. Corpus igitur ieiunijs, vigilijs, laboribus coercebāt: animū vero continuis precibus atque votis, & canticis, & hymnis rerūque cælestium meditatione ad conspectum diuinæ pulchritudinis

LIBER

& claritatis excitabant. Inde illud ardentissimū
 amoris incendium: inde diuinæ virtutis imitā-
 dæ studium: inde voluntatis humanæ cum di-
 uina consociatio: inde clarior quædam mentis
 illustratio: inde illa postremo coniunctio, qua
 nihil copulatiùs animo fingi atque cogitatione
 possit. Hi monachi appellari cœpti sunt verbo
 græco, nō tam quod solitudinem sequerentur,
 quàm quòd abiectis & contēptis rebus omni-
 bus soli deo fuissent arctissimo amoris vinculo
 deuincti. Quemadmodum Dauid inquit, Mihi
 adhærere deo bonū est. Et Paulus similiter ait.
 Qui adhæret domino, vnus spiritus est cum eo.
 Vt igitur hi, quos dico, commodius hūc statum
 assequerentur, in quo nemo eos posset à spiritus
 diuini coniunctione diuellere, hanc vitā sequu-
 ti sunt. Dionysius Areopagita, quem ego post
 Apostolos theologorum principem pono, non
 modo secundum hanc sententiam monachi no-
 men interpretatur, verum quem ritum in mo-
 nachis initiandis pontifices obseruarent, ora-
 tione describit. Fuit igitur hoc monachi nomē
 olim in magno honore & celebritate: fuerūt ad
 eorum habitationem ædes ædificatæ, quæ mo-
 nasteria, vt author est Philo, vocari cœptæ sunt:
 fuere similiter multæ virgines amoris diuini fa-
 cibus incensæ, quæ corporis omnino compressa
 libidine,

libidine, domitis cupiditatibus, contēptis opibus, totas se ad Christi studium contulerunt: & vt id melius efficerent, vnum in locum conuenerunt, in quo perpetuo illius contemplationi vacarēt. Basilius, qui vir, & quantus? Post multa tempora disciplinam instituit, qua monachorum institutum minime vagaretur atq; fluctuaret, sed esset semper vnica religionis formula deuinctum. Extant illius epistolæ, quibus calumniam hominum profligatorum, qui hanc illius actionem vituperabant, oratione grauitatis plenissima refellit. Nunquam enim defuerūt, neq; defunt hodie, neq; deerūt in posterum Satanæ satellites atq; ministri, qui sanctorū hominū instituta atq; decreta rescindere conētur. Hanc monachorū vitā quibus laudibus extollit Chrysostomus? Quibus verbis admiratur Augustinus? Quā saepe & quā grauter & ornate dignitatē illius extollit Hieronymus? qui nō modo eā vitā ornauit sūmis laudibus, sed idē institutū persequit' cū monachis ad extremū vixit. Quod etiā sūmū illud Theologiae columē, & virtutis & eloquētiæ specimē Gregorius Nazianzenus effecit. Quid hic reliquos viros eruditione & sanctitate clarissimos oratione cōmemorē? Fuitne vnquā vir aliquis virtute excellēs, qui non monachorū institutū

L I B E R

maximis laudibus ornaret? Remittebatur quidem saepe, ut fit, hoc præcipue religionis studiū: sed nō deerāt sancti homines, qui id rursus incēderent & incitarēt. Inde vir ille admirabilis benedictus, inde Bernardus & Brunus, & postea Franciscus & Dominicus, qui nō modo ut monachorū vitā constituerēt, sed ut ecclesiā sacerdotū ignavia laborantē reficerēt, studio acriter & vehemēter incenso pugnaverūt. Quot Martyres inde? quot scriptores? quot viri virtutibus illustres extiterūt? Si quid enim fuit in illorū ætatibus in ecclesia, quod vel ad eximiæ virtutis exemplū, vel ad egregiæ sapiētiæ disciplinā valeret, id totū est monachis in acceptis referēdū: vel ut rectius dicā, ipsi Christo, qui sanctorū monachorū mētes ad tā eximiā virtutis & sapiētiæ disciplinā incitabat. Sed ne latius in hac disputatione vagemur, cū, ut perspicuū est, duo genera Christianorum in ecclesiæ primordio extiterint, unū quod officiorū mediocritate cōtentū, in cōmuni vita sine crimine versabatur: alterū quod, ut multo altius in cælum euolaret, mentem suam à corporis cōsuetudine seiungebat, & à cōmuni vita segregatum, totum se Christi obsequio & amorī consecrabat: & constet, hoc illo fuisse multo præstantius, perspicuum certe est, quanta veneratione digna fuerint illa sacramenta

rum

rum virginum aut monachorū domicilia. Erāt enim huius vitæ, quæ multo clarior & illustrior est, multoq; propius ad cælitum naturam & similitudinem accedit, gymnasia, cælestisq; virtutis atq; puritatis officina. Ea res impulit multos Christianos principes virtutis atque religionis gloria præcellentes, vt ædes sanctas ædificaret, & opes conferrent, quibus virgines aleretur, & monachi etiam religioni perpetuo vacarent. Quod cum fiebat, erant illi principes victorijs illustres, & rerum gestarum fama clarissimi, & salus patriæ erat ab eis egregie cōstituta. At nūc in multis locis, in quibus posteri à maiorū pietate degenerant, cernimus interdū longe secus euenire. Nā cū amplificatione vectigaliū certat inopia: cū hominū multitudine dedecus: cū superbia reip. toti⁹ imbecillitas: atq; postremò cū sanctitatis specie impudēter asimulata, sacrilegium. Sed dices, hoc monachorū genus obsoleuisse. Nō quidē apud nos. Tanta est enim, postquā instaurandæ religionis studiū fuit à principibus Hispaniæ susceptū, in multis sanctis ædib⁹ pietas atq; religio, vt multi nobiles adolescētes in magnis opib⁹ enutriti, in magna spe dignitatis & honoris educati, studio tam admirabilis virtutis, quā oculis intuētur, incēsi opes deserāt, honores contemnant, voluptates aspernentur,

LIBER

parentū lachrymas despiciant, & in monachorū societate, quasi in tranquillū vitæ portū ab aduersa viciorū tempestate confugiant. Similiter nō paucae virgines eximia specie & pulchritudine, quarū nuptia, multi iuuenes nobiles ambiebant, oēs huius vitæ blāditiā contēpserunt, vt in sanctarū virginū collegijs multo suauius Christi spiritu & consuetudine frueretur. Rarū fortasse dices tātæ virtutis exemplū, præ earū multitudine, quæ recusantes & inuitæ in monasteria detruduntur. Mirū nō est. In quolibet enim genere rarū est, quod vehemēter excellit. Deinde virgines per vim in istud genus vitæ detrudi, neq; fuit vnquā iure permīssum, nec id sapiētes homines approbarūt, & sanctū Cōciliū Tridentinū, ne id in posterū fieret, interdixit. Id igitur iā nō fit. At quē fructū virgines istæ consequuntur? Illū, qui verbis explicari nō potest. Multæ nāq; ardēt animis, & interdū à corporibus abstractæ in cælū euehūtur, & in consideratione diuinæ benignitatis exultant, & diuinam speciem & pulchritudinē, quoad licet, intuentes obstupeſcunt, ita vt aliquando mentis compotes esse nequeant. Est mihi magnus vsus cum monacho idiota, atque simplici, qui quoties amoris diuini fit mentio, toties oppressis sensibus in terram cadit, & interim

mente

mentē viget, & cælestia atque diuina contem-
platur. Intinitum esset, si vellem percēdere, quot
homines sanctos in societatibus, quas irridetis,
aspexi, quot virgines religione & sanctitate mi-
rabiles alloquutus sum. Hæc cum ita sint, cur
hoc tam excellens religionis exemplum, & tam
admirabile castitatis & puritatis institutum, in
quo inest id, quod erat in Christiana religione
præcipuum, & maxime admirandum, vt dictū
est, de medio sustulistis? Cur per vim & furorē
in sacras illas ædes irruistis, vt perpetuæ pudici-
tiæ monimentum è terris exterminaretis? Non,
inquis, institutis Basilicis viuebant. Et quidem
apud nos aliquando virgines sacræ sui deco-
ris oblitæ lasciuiabant, & aliquot etiam mo-
nachi flagitiose viuebant: sed non ideo quæ fue-
rant sanctissime constituta, sublata funditus &
euerfa sunt. Nec enim ea, quæ sanari possunt,
sunt cum primum in morbū inciderint, omni-
no resecanda. Quid? Placētne propter hominū
offensionem totum statum à stirpe rescindere?
An potius ea, quæ vitio laborant, ad naturæ in-
tegritatem reuocare? Si fuisset à vobis adhibita
medicina, quæ à nostris principibus adhibita
fuit, quid esse potuisset impedimento, quo mi-
nus eadē apud vos nunc floreret pudicitæ atq;
sanctimonix laus? Sed nūquā id vobis venit in

LIBER

mentē: nec enim vos ratio ad officium, sed odiū
 & cupiditas ad facinus incitabat. De pharisaica
 vero precationum assiduitate (sic enim vobis
 studiū diuinæ laudis perpetuo concinendæ ap-
 pellare libet) hoc tantum respondeo. Si religio-
 nis defensio conuictorum absurditate contine-
 tur, vos plane vicistis. Optimum namque tam
 honestæ disciplinæ magistrum habuistis, nem-
 pe Lutherum. Illius enim sunt ista phariseorū,
 hypocritarum, & papistarum nomina (vt alia
 omittam, quæ homini verecundo appellare nō
 licet) quibus sanctos viros insequitur. Et tamē
 vt defensionem vnus sceleris ab alio scelere pe-
 tas, & sacrilegium calumnia & falso testimonio
 cumules, ais, tanta fuisse in illis monachorū se-
 ptis, & virginum claustris flagitia, vt fuerint cū
 bacchanalibus comparanda. Quomodo igitur
 illa tā nefanda scelera impunita reliquistis? Cur
 tā tetra, tā horrēda flagitia nō acerrimo suppli-
 cio cōpressistis? Cur nō editis exēplis, ne libidi-
 nis effrenatę licētia ad reip. perniciē manaret, in
 tā nefandos, vt inquis satis inuerecūde, congres-
 sus acerrime vindicastis? Adeōne estis in gerēda
 rep. dissoluti, vt nullū suppliciū execrādæ, vt di-
 cis, imanisimi sceleris officinæ statuendū puta-
 retis? Et in ea insula, in qua regina propter pul-
 chritudinē, ingeniū, & vrbaneitātē regi carissima
 ob

ob multo leuioris criminis suspicionē, iudicium
sentētia, regis ipsius, cuius matrimoniū tenebat,
imperio, carnificis manu publice in omniū con-
spectu securi percussa & interfecta fuit: vos in-
fanda illa scelera à gente non modo contēpta &
abiecta, verū etiā odiosa & inuisa inulta esse pa-
teremini? Credibile nō est. Præterea hoc nō fuit
apud vos natū, sed aliunde accersitū. Carolsta-
dius enim, & Lutherus, & reliqui sectarū princi-
pes, ne istius adeò pulchri facti gloriam ad vos
trāsferre possitis, istud tā egregiū facinus primi
aggressi sunt. Nō igitur impuræ libidinis odiū,
sed nouę istius discipline atq; religionis exem-
plū a viris clarissimis editū, animos vestros ad
euerzionē sēpitermi pudoris instigauit. Accessit
de pōtifice maximo propter interpositā autho-
ritatē & sentētiā grauis offensio sumpta, & oculi
multorū bonis, quibus monachi alebātur, adie-
cti, & perditorū hominū adulatio, & oīa imutā-
di atq; peruertēdi libido. Olim virgines vestales
apud Romanos homines diuinę lucis ignaros tā-
rē fuerūt admirationi, vt oēs illis via, loco, & se-
de maxima cū veneratione cederent. Vos virgi-
nes Christi insigni atq; perpetuo dedecore ma-
culastis. Illas, quòd ignem Vestę custodirent,
non modo religiose colebant & obseruabant o-
mnes ciues, sed illarū etiā iudicia verebātur: vos
sanctas

LIBER

sanctas Christi virgines castitatē foederibus sanctissimis obligatam, & sempiternum cælestis amoris incendium tueri non fuistis. Illæ, quibus licebat post trigesimū annum nubere, sponte tamen sua à nuptijs abstinebāt: vos illas, quibus hoc nulla in ætate licitum erat, apud homines impuros collocastis. Illæ postremò, si aliquando in stuprū illectæ fuissent, viuæ atq; sub terrā abditæ vitam teterrimo leti genere finiebant: vos eas, quas asseritis infandis cōgressibus inquinatas, in præmiū tanti sceleris, Veneris iucundis sanè muneribus affecistis. Et tamen ais. Quare Deus nostrorum mentes excitauit, vt tam numerosæ cohortes in corruptissimis angulis delitescerent, illorū pijs cohorationibus ab otio ad negotiū, à vitijs ad virtutē, ab infandis cōgressibus ad honestissimū coniugiū euocarentur. Deus, inquis, nostrorū mentes excitauit. Velim mihi dicas, quis ille deus fuit? Multi namque sunt, vt Paulus ait, qui appellētur dij. Quibusdam namque deus venter est: alijs vero pecunia deus est: alijs item vitæ luxus, & furor, & insolentia numen est. Velim igitur scire, quis deus ille fuerit, qui eam hominibus tuis mentem iniecerit, vt sanctissimæ atque sempiternæ pudicitiae studium extinguerent atq; sepelirent. Fuitne Liber? An Cupido? An Mercurius?

Nam

Nam de Christo dei filio, qui plurimum castitate & puritate perpetua delectatur, mihi certe constat, illum nunquam tanti facinoris auctorem fuisse. Otium, quod appellas, non erat iners, & sine ullius sancti operis industria vacatio, sed assidua in rebus diuinis considerandis occupatio. Quod vero ad congressus nefandos attinet, ex eadem oratione mendacij simul & impudentiæ conuinceris. Nec enim, si tantum scelus ab illis admissum fuisset, vos impunitum esse patere mini. Et quanta impudentia tua fuerit, ista criminis obscenissimi fictio demonstrat. Non igitur est id verum, quod cum reip. vtilitate factum dicitis. Imo vero cohortes illas, quas dicis, ab otio sancto ad negotium nefando sacrilegio contaminatum, à studio pietatis ad scelerum licentiam, à continentiae perpetuae disciplina ad libidinis impurissimae seruitutem vi & imperio traduxistis: Quanquam religiosos vestros minime purgo. Multo namque illis melius fuisset intolerabili dolore cruciari, & vitam in tormentis amittere, quam fidem Christo publice datam prodere. Si enim illi vestris vel monitis & consilijs, vel minis & imperijs animo constanti restitissent, certè claram pro Christi gloria mortem per tulissent. Vos enim castimoniam & integritatem supplicio mactare soletis: & infandis, vt tu ipse
fateris,

fateris, congressibus clementer ignoscitis. Nam & Carthusianis castissimis vitam eripuistis: & istas cohortes, ut ipse dicis, impuras & scelertas ad nuptias & voluptates euocastis. Quare dubium non est, quin^{si} monachi Basilicis institutis viuerent, omnes apud vos funditus interirent. Et tamen in hoc tam pulchro facinore libertatem restitutam fuisse gloriaris. Quasi vero vos, quæ sit vera libertas, intelligatis. de qua statim videbimus. Sed prius quam in eam sententiam ingrediar, quæro abs te. Hæc euangelij libertas, quam in ore semper habetis, valet ne in rebus omnibus, ita ut semper liberum cuilibet sit, quod ei libuerit? An est aliqua certa lege & ratione circumscripta? Veluti in matrimonio. Erit ne viro licitum vxorem quauis interposita offensione dimittere? Certe non. Nec enim id lex euangelij sempiterna permittit. Si ergo matrimonij vinculum mutuo viri & vxoris fœdere percussum, dissolui non potest: quo tandem modo poterit sine scelere nefario vinculum illud, quo virgines sponte sua Christo solenni ritu atque fœdere consecrantur, hominum audacia perrumpi? Præcepit Paulus Timotheo, ut adolescentiores viduas deuittaret. Cum enim, inquit, in Christi contumeliam lasciuiuerint, nubere volunt. Quid ergo?

go? Viduis nubere non licet? Certe licet. Sic enim idem Paulus ait. Si dormierit vir eius, liberata est à lege viri. Cui autem vult nubat, tantum in domino. Si igitur viduis licet sine peccato nubere, quid est quod Paulus istis viduis id crimini det, quod nubere voluissent? Addit enim, habentes damnationem. Cur ita tandem? Quid fecerunt? Quid designarunt? Quia primam, inquit, fidem irritam fecerunt. quam fidem quæso? Interpretare mentem Pauli, si potes. Quæ nam fides ista fuit, quam viduæ eo solo crimine, quod nubere voluissent, impie violarent? eamne, quam viris dederant, fore, ne vnquam lectum illum genialem adulterio polluerent? minime. Ea namque fide erant iam virorum morte omnino liberatæ. Restat igitur, illam fidem non homini, sed Dei filio datam fuisse, vt in illius gloriam corporis & animi castimoniam perpetuo conseruarent. quam fidem cum præ libidine frangere statuissent, non hominibus sed ipsi Christo grauem contumeliam inferebant. Et idcirco dignæ visæ sunt Apostolo, quæ tanquã adulterij immanissimi scelere condemnatæ, inter castas viduas minime reciperetur, sed potius ecclesiæ liminibus arceretur. Et vt magis admirari possis, animaduerte, non dixisse Paulum,
illas

illas viduas post primas nuptias viris alijs cōtra
 datam fidem nuplisse, sed tantum nubere vo-
 luisse: vt intelligi possit, huius fidei religionem
 vel sola voluntate & propensione ad secundas
 nuptias impie & scelestate violari. Viduis igitur
 liberum quidem erat nubere, antequam Chri-
 sto pudicitiam suam data fide consecrarēt: post
 datam vero fidem non erat. Quid igitur? Putas
 ne minore scelere sacras virgines astringi, cum
 non tantum nubere volunt, sed re ipsa cum ma-
 xima Christi contumelia nubunt? Imo multo
 grauiore: quo scelestius est, virginitatem illiba-
 tam in Christi ignominiam prostituere, quàm
 non integri iam corporis pudicitiam non con-
 seruare. Libertas igitur illa quādiu valet? Tan-
 tis per certē, dum cui libet integrum est eligere,
 quod velit. At postquam se quisque vel matri-
 monij vinculis astringit, vel corpus suum reli-
 gione sanctissima consecrauit, quemadmodum
 matrimonij foedus violare non licet: ita neque
 perpetuæ pudicitiae sacramentum polluere fas
 est: & qui tantum facinus audet, crimen imma-
 ne suscipit diuino iudicio vindicandū. Qui sta-
 ruit, inquit Paulus, in corde suo firmus non ha-
 bens necessitatem, potestatem autem habens
 suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo ser-
 uare virginem suam, benefacit. Necessitatē qui-
dem

dem non imponit: sed autoritate sua compro-
bat illius voluntatem, qui re considerata, & de-
liberata, & virginis ipsius volūtate (aliter enim
id fieri non licet) adhibita, ipsam virginē, quam
imperio & potestate continet, Christo dedicat.
At postquam virgo se pudicitiae sempiternae re-
ligione deuincit, non dicit Paulus, esse illi libe-
rum, si velit, nubere. Sibi namque valde repu-
gnaret. Sed haec omnia eorū, qui Luthero sunt
addicti, sententia facillime repelluntur. Aiunt
enim, nemini licere se voto religionis illius obli-
gare, quam tueri non potest. Libidinis autē im-
manitati resistere, nemini esse concessum. Ora-
tio est non modo incontinentis & dissoluti, sed
in deum scelerati. Christi namque benignitati
atque numini diffidit. Virtutis enim & continē-
tiae vim non illius immenso numine & potesta-
te, sed sua ipsius imbecillitate & intemperantia
definit. Est autem hoc in nequissimis homini-
bus insitū, vt ex sua turpitudine, mores aliorū
impuros esse, conijciant. Nero secū statuebat,
omnes esse eisdem sceleribus inquinatos, qui-
bus se ipse constrinxerat: sed inopia libidinem
eorum coërceri, ne in actum semper eruperet.
Ea vero opinio facit, vt cum homines flagitiosi
audiunt, aliquem esse virum, aut mulierē sum-
ma continentia praeditam, id non modo non

G credant,

LIBER

credant, sed etiam illi sæpenumero infandum aliquod scelus affingant. Fateor quidem neque Luthero, neque Bucero, neque Zuinglio, nec Oecolampadio, neque Caluino, neque Martyri quidem tuo licuisse, à se libidinis impetum propulsare. Perpetuæ enim continentix diuinum munus est illis, qui per summum scelus ab ecclesia desciscunt, iure atque merito denegatum. At illis, qui sunt intra ecclesiæ sanctissimæ fines, & cupiunt Christo totius honestatis atque sanctitatis architecto amore ardentissimo copulari, cum sint illius præsidio cincti, facillimum est profligare libidinem, omniumque turpitudinum, & flagitiorum fibras euellere. Aliter enim nunquam Paulus virginibus consiliū dedisset, ut in eodem statu permanerent: nunquam dixisset, illos fore longe beatissimos, qui puritatē illius imitarentur: nunquam viduas condemnasset eo nomine, quod cōtra fidē nubere voluissent: nunquā virginū statū longe viduis anteposisset: nunquā Dominus ipse illud eunuchorum genus, qui se propter cæleste regnum castrauerunt, approbaret. Hic tamen tu homo popularis, libertatis vindex, miseram virginum, quæ diligentius & purius Christo seruire volunt, seruitutem lamentabere. Tu plane quid sit libertas ignoras, cum eximiam libertatē seruitutis

uitutis nomine cōdemnas. Si enim libertas est,
facere quod imperat libido, quod cogit impro-
bitas, quod iracundia suadet, quod odium hor-
tatur, quod animi præcipitis amentia moliri &
facere compellit: fateor certe eos seruos esse, qui
Crucē cupiditatibus suis defixerunt, & ita sese
cum Christo vinctis arctissimis colligarunt, vt
non liceret eis in posterū illis pestibus agitari.
Si vero libertas est facultas illius partis, quæ ha-
bet in animo principatum eo perueniendi, quo
illam insitæ naturæ præstantia, & diuina men-
tis similitudo vocat, velim ex te scire, quamnam
magis liberam esse putes? Eāne, quæ negotijs
innumerabilibus districta marito, & liberis, &
rei familiari cū sollicitudine sæper studet? An il-
lam, quæ reliquis negotijs expedita, sese ad Chri-
sti pedes abijcit, vnāq; tantū cura ducitur, vt illi
cælesti spōso semper vnice placeat? Illam quam
legitima & necessaria vis libidinis rerum cæle-
stium obliuisci sæpe cogit? An illam, quam nul-
la vis libidinis impedire potest, quandiu est
Christo deuincta, ne diuina consideret? Illam
postremo, quam amor viri distinet? An illam po-
tius, quæ totum amorē suum in Christi speciem
& pulchritudinem transtulit? Quis negare po-
test, quin tum demū libertas animo data sit, cū
mens in toto animi statu tenet imperium? Ergo

quo magis mens omnes coërcet libidines, eo liberior est. Quo fit, vt illa libertas, quam contra ius & fas, & Christi sanctissimā religionē alienissimo tempore sacris virginibus & monachis attulistis, nō libertas, sed seruitus detestabilis & miseranda fuerit. Multi fuimus in hac parte cōfirmanda, propterea quod in hoc scelere perspicio fuisse positum Lutheranae pestis initiū atq; fundamentum. Sanctus enim Veneris non Cypriæ, non Paphiæ, nō Erycinæ, sed Stygiæ sacerdos, cum se incesta libidine cōtaminasset, eo scelere minime cōtentus, satellites suos instigauit, ad idē omnino flagitium. Vt enim Venus apud Euripidem molestissime tulit, se ab Hippolyto contemni, & ideo fraudes concinnauit, quibus tandem Hippolytus phocis immisis, & equis perterritis dilaceratus, propter studium castitatis interiret: ita Venus hæc Stygia Lutherum, & Carolstadium, & reliqua immania monstra, nō in vnum hominem castum, sed in ipsam castitatem furibunde cōcitauit, vt exemplum cælestis cuiusdam puritatis, & honestatis, & integritatis in terris extingueret. Accessit deinde odiū acerbum in Pontificem maximum, cuius statū maxima ex parte Lutherus hoc tā insigni facinore labefactari posse crediderat. Postremò cum hæc medicina dæmonis sit, vt vnū malum alio grauiore:

uiore malo curet, excogitauit Lutherus, vt libi-
 dinis infamiam impietate atque perfidia sana-
 ret: vt videlicet, cum suis omnibus esset persua-
 sum, licere, & oportere, esseq; officium iustum,
 & pium, & necessarium, omnes monachos, atq;
 sacras virgines matrimonio cōiungi, nemo pos-
 set illum insimulare flagitij. Hac propemodum
 via & ratione vos magistri vestigijs ingressi, in-
 teritum studio perpetui pudoris & integritatis
 attulistis: & modo quod impie atq; nefarie fa-
 ctum fuit, pie atq; iuste factum esse defenditis.
 Labi & concidere, est imbecillitatis humanæ fla-
 gitium: in suscepto autem flagitio perseuerare,
 est effrenatæ & indomitæ cupiditatis argumen-
 tū. At gloriari in facinore, & turpissimis rebus
 honestatis & pietatis nomen imponere, tam au-
 dax & immane scelus est, vt verbis explicari
 non possit. Et tamē quod literis meis de hac re-
 ligionū strage cōquæstus sim, in me nimis acri-
 ter & insolenter inueheris. Et tamē exclamas, &
 dicēdo vehemēs existimari vis. & tamen quod
 odio, quod maleuolētia & cupiditate factū est,
 charitate, & prouidētia, & cōsilio factū esse con-
 tendis. O nimis, inquis, procacē & licētiosam o-
 mnia peruertēdi libidinē. Ego cōtradico. O im-
 manē audaciā: O impudentiā minime ferendā:
O scelestū facinus, Satanæ opera, studio, & sedu-
 G 3 litate

litate conflatum. Quis vos furor adegit, quæ de-
 mentia concitauit, vt tantū scelus suscipere ausi
 sitis? Bellū nāq; castitati & pudicitix intulistis:
 in ædes sanctas furēter inualistis: pudorē, hone-
 statem, continentiam, summū illud sempiternę
 puritatis studium extinxistis: religiosorū homi-
 num bona quibus libuit addixistis: & cum de-
 uicta pudicitia & religione triumphum agatis,
 ita gloriamini, atq; si decus sempiternum vobis
 hac tam illustri victoria partum esset. Sequitur
 illa disputatio de imaginum demolitione, quā
 valde probas, & me accusas, quod dixerim, illis
 sublati, nihil esse reliqui, quo mēs ad rerū diui-
 narum cogitationem excitari possit. Quod ego
 nunquam dixi. Sunt enim alia multa, quæ vos
 simul euertitis, quæ multo vehementius ani-
 mum pulsan. Sed illud dixi, cum tanta vis ad-
 monitionis sita sit in imaginibus, vt facile me-
 moriam afferant hominibus, saltem imperitis,
 virtutis admirandæ, quæ in sanctissimis viris elu-
 xit: & cum Christi beneficium sit omnibus si-
 gnis in omni loco repræsentandū, impie factū
 esse ab illis, qui Cruces & imagines demoliti
 sunt. Non enim illis supplicamus, non immola-
 mus, non sacra conficimus: sed illarum admoni-
 tu memoriā retinemus earum rerū, quæ iustissi-
 mā venerationē habent. Contra, inquis, expref-
 sum

sum dei præceptum est. Vellem melius te doctores tui ad disciplinam diuinæ legis erudirent: & non istas ineptias effutires. Dic quæso, nunquã ne legisti, in tabernaculo dei fuisse Cherubinarum imagines ante arcã, fœderis statutas? Velũ, quod adytum tabernaculi a reliqua parte secernebat, non erat Cherubinorum crebris imaginibus intertextum? Non fuit in illa solitudine dei iussu imago serpentis ex ære facta, in quam serpentum moribus icti respicientes sanarentur? Quas ergo deus imagines fieri prohibuit? Eas certe, quibus homines sceleribus excæcati id exprimere nitebantur, quod neque fingi, neque pingi, nec insculpi, neque verbis explicari, neque mente concipi potest, nempe illius immensum numen. Præterea periculũ erat, ne gēs moribus ægyptiorum assuefacta, quæ erat etiam in regionem eisdem erroribus infectam migratura, ex impiarum gentium consuetudine & vicinitate, in similem errorẽ laberetur, & dijs ex lapide & ligno factis immolaret, aut saltem impuros homines signis illis expressos in dei sede reponeret. Huius autem periculi metu fiebat, vt multa, quæ fuerãt legitima & concessa, tollerentur. Æneæ serpentis imago diligenter asservata fuit, tanquã egregiũ beneficij diuini monumentũ, & singulare etiam salutis futuræ sacra-

mentum. At post multa secula, cum plebs eodē
 dementiae progressa fuisset, ut in signo illo diui-
 num aliquid latere existimaret, & illi sacrificare
 coepisset, fuit ab Ezechia Rege sanctissimo
 contusum, & in puluerem redactum. Doce tu
 modo, aut nos diuinam naturam signis expri-
 mere conari, aut numen inesse mutis imagini-
 bus arbitrari, & tum demum nos cecitatis &
 amentiae conuinces. Quandiu id non facis, non
 est, cur idololatriae, ut inquis, delyria perhorre-
 scas, aut cecitatem nobis istis verborum porten-
 tis obijcias. Facimus enim quod recta ratio san-
 cit, quod ecclesia sancta comprobatur, quod est
 sanctorum patrum sententia constitutum. Euan-
 gelium, inquis, iubet à simulachris abstinere. Ve-
 rum. sed quid intelligendum est fuisse hoc præcepto
 sancitum? Hoc nempe, ne quisquā simulacris im-
 molaret, aut aliqua religionis specie errorē reli-
 quis insitum præferret. Non enim iuebantur
 tunc homines fideles simulachra euertere & cō-
 minuere, sed ea sacra nefaria detestari. Deinde
 quæ simulachra erāt illa? Iouis, Apollinis, Mi-
 neruæ, Martis, atq; Mercurij, & reliquorum eius-
 modi deorum, quibus antiquitas falso diuinitatē
 tribuebat. At nos neq; simulachris immolamus,
 nec impurorum hominum aut flagitiorum signa ve-
 neratione vlla digna censemus. Ais deinde. hoc au-

tem

et timore sublato, tamen doctrina Christi summa debet inter Christianos viros auctoritatem habere, qua pronuntiatur deum esse spiritum, & illorum esse recte precandi morem, qui spiritu illi & veritate colunt. Id scilicet nos ignoramus Haddone, & idcirco deo membra & humanos mores affingimus. Vtinam quid sit deum spiritu colere, didicisses: nunquam in tam impias sententias incidisses. Ais deinde, non indigere vera supplicandi formulam his externarum rerum adminiculis. Vt tu, atque tui similes, qui tantum estis in diuini spiritus studio progressi, nullis externis adminiculis indigeatis, ut ad dei thronum adire possitis: debuisset vobis in mentem venire, esse multos, qui nondum sunt tam altum gradum celestis dignitatis assequuti, qui sunt adminiculis omnibus erigendi. Imo vero, inquis, noster externus homo, dum in his sacrorum adumbrationibus nimium occupatur, vis mentis interius refrigerat. Imo dum mens interius Haddone refrigerat, est istis sacrorum imaginibus ad cogitationem earum rerum, quarum oblita fuerat, excitanda. Vt enim Dionysius admonet, corporeis imaginibus, quandiu corporum compagibus inclusi sumus, nec continuo possumus mentem a consuetudine corporis auocare, sumus identidem ad memoriam celestis numinis excitandi. Pergis tamen nihi-

LIBER

Iominus, & ais. Apponamus exēpla. Vetus Apo-
 stolorū & Martyrū ecclesia nihil habuit istorū
 monimētorū: & tamē erat illorū spiritus amore
 diuini numinis inflāmatissimus. In deflexu syn-
 ceræ religionis picturæ sensim irreperūt, & elā-
 guit ille prior in animis efferuescēs religionis ar-
 dor. Imo tūc op⁹ fuit istis signis atq; picturis, vt
 ardor religionis elāguidus, vt ais, ōnibus modis
 incitari posset. Quandiu enī Crucis imago erat
 in omnium animis impressa & insculpta, non
 tam necessaria fuit ista imaginum multitudo.
 Tu vero perinde facis, atque si morborum cau-
 sam, morborum remedijs ascriberes. Non e-
 nim pictura obliuionem attulit rebus sacris.
 Imo ne obliuio irreperet, fuit pictura sapienter
 adhibita. Quod si vltus imaginum, vt ais, ardorē
 illum spiritus, quo ātiquitas flagrabat, extinxit,
 consequēs necessario fuit, vt vbi primū à vobis
 euerse fuissent, ardore conflagraretis. Narra mi-
 hi igitur si lubet. Cum primum sanctorum si-
 gna, tabulas, & reliqua monimenta perfregistis,
 afflixistis, cōminuistis, & sanctissimi viri Thomę
 reliquias incēdistis, tantūsne ardor in vobis ex-
 citatus repēte fuit? Adeō ne cælestis ignis incen-
 dio inflāmati fuistis? Credo nō linguas tantū ig-
 neas, sed ignea etiā præcordia superne decidisse,
 quæ subito vos incēdio & flāma corriperēt. Ita-
que

quæ iā nō potestis istā vim amoris, quæ vos inflā-
mat vlla ratione pati. Nec in terris iā, sed in cæ-
lo mēte & cogitatione versamini. Vt enim euer-
sa Pontificis maximi potestate, sol repēte vobis
nouus exortus est: ita necesse fuit, cōuulsis ima-
ginibus, & signis Christi in Crucē sublatis per-
fractis, reuulsōq; viri sancti sepulchro, oīsib; q;
illius combustis, cōtinuo in visceribus vestris di-
uini amoris ignē concipi, ita, vt nihil in animis
vestris iā præter feruentissimū numinis cælestis
studiū cerni & animaduerti possit. Si ita est, im-
petū animi laudo, factum probo, facinus istud
egregiū immortalī gloria dignū iudico. Omne
nāq; quod ardorē spiritus aliqua ex parte restin-
guit, aut studiū frāgit & debilitat, est sūma ani-
mi contētione repellendū: & nihil omnino fe-
rēdum, quod aut tarditatem aut segnitiam ani-
mis inferre possit. Quod si ita non est, neq; vos
perfractis & cōminutis virtutis egregiæ moni-
mētis, ignibus subitis accēsi fuistis, certe cōstat,
nō imagines & sepultas sanctorū hominū reli-
quias illud diuini amoris impedimentum vo-
bis attulisse. Quæ malum igitur illa vesania
fuit, quæ vos impulit, vt tam acri studio eam
demolitionem susciperetis, ex qua nullum o-
mnino fructū percepistis? Tandē, quod crebro
facis, in scholasticorum theologiam inueheris.

In

In quo non possum te iure reprehendere. Merito nāque illis iratus es, qui tanto à te studio & contentione dissentiunt. Illi nāque puram à sanctis hominibus disciplinam hauserunt: tu luctuam & inquinatam ab hominibus scelestissimis accepisti. Illi antiquissima religione ab Apostolis tradita constricti sunt: tu ab antiqua religione deficiens, ad nouam istam sectam te nefarie contulisti. Illi moribus, ut plurimū, integris, & incorrupta mente Christū venerātur: tu vero multa in Christi contumeliā impudenter & temere designasti. In quo vero causam imaginū illis assignas, nō solum impudentiā tuam, sed summam etiam imprudentiam demonstras. Nec enim vos in theologis scholasticis Cyrillum, aut Athanasium, aut Hieronymum, aut Ambrosium, aut Augustinū numeratis. Quos igitur? Eos certe qui post Petrum Lombardū, illius sententias, ut appellant, ex sanctorum hominum scriptis collectas, & in vnum volumen congestas longo post tēpore in scholis interpretari cōperūt. Petrus autem lombardus floruit anno à Christo nato circiter. M. C. XLI. Cōcilium vero Nicenū secundum celebratū fuit āno Dcc. lxxxi. At nec in eo Concilio fuit decretū, ut imagines statuerētur, sed ne tollerētur: & hæresis eorū, qui eas euertēdas censebant, publico sanctorū

sanctorum patrum consensu damnata fuit. Cuius quidem erroris, vt ex testimonijs, quæ tunc fuerunt allata, cõstitit, authores Manichæi atq; Marcionistæ fuerunt. Ibi tunc autoritate Basilij, Gregorij Nysseni, Cyrilli, Hieronymi, Augustini, & more ab ecclesia iam ab Apostolorum temporibus recepto fuit ostensum, imagines Christi & illius matris sanctissimæ, & diuinorum hominum fuisse singulari consilio dedicatas, vt mentes hominum ad diuinæ benignitatis memoriã assidue reuocarent. In eodem etiam concilio lecta est oratio Athanasij, de miraculo quod fuit Berithi, quæ ciuitas erat in Syria, editum, cum Iudei Christi imaginẽ hasta configerent. E vulnere namque sanguis effluxit, & iudæi ad Christum conuersi sunt. Quamuis autem Apostolorum tempore hæc signa minime necessaria fuissent, & per principum tyrannidem nondum templa ædificare magnifice, & debitis ornamentis illustrare licuisset, aliquem tamen imaginum usum fuisse, monimenta declarant. De Crucis enim imaginibus nullum dubium est: quod antiquissima Æthiopix & Indiæ monimeta testificantur. In ea Indiæ parte, quæ Indo fluuio & Gange continetur, & ad orientem solem spectat, est vrbs quædam nomine Mailapurum, & ad latissimum Narsingux Regnum pertinet, in quo

Thomæ

LIBER

Thomæ corpus conditum est. Ibi non multis ab hinc annis Crux ingēs è lapide facta, diuino casu effossa fuit, cuius summam partem & latus vtrumque arcus exculptus ex eodem lapide tangebatur, in quo erant incisæ literæ vetustissimæ, quas nemo legere poterat, nisi illi tantum, qui erant antiquissimis Bragmanum literis instructissimi. Sententia autem literarum, vt comper- tum fuit, erat historia de Thomæ nece, quæ nar- rabat, quomodo vir diuinus nomine Thomas tempore Regis Sangami, qui terras illas impe- rio continebat, missus à dei filio eas oras lustra- uisset, vt omnes homines ad summi dei notiā institueret: & quomodo religionis hostes illum ad Crucē illā trāsfixissent. Crux autē est adhuc sanguinis notis oblita. Eusebius authore est, in ciuitate Cæsarea Philippi imaginem Christi Æneam in edita basi fuisse constitutam, coram qua imago alia mulieris, quæ cum sanguinis fluxione laboraret, fuit eiusdem domini be- neficio sanata: quæ quidem imago habitu cor- poris supplici, manus in Christi imaginem in- tendebat. Narrat deinde, genus herbarum pro- pe basim exortum exurgere solitum, quod cū ad eam magnitudinem peruenisset, vt fim- briam Christi pertingeret, vim conciperet, ad varios morbos depellendos nimis efficacem.

Idem

Idem Eusebius, se Apostolorum imagines egregie pictas conspexisse dicit: quem morem eximie laudat. Memoriz etiam proditum est, Constantinum imperatorem per visum Petrum atque Paulum aspexisse, quorum cum postea imagines sibi à Syluestro Pontifice demonstratas animaduertisset, ad eandem speciem expressas, vehementer admiratum fuisse. Quid ais Had- done? Non pudet inscitiz? Constat, imagines sanctorum hominum illis etiã temporibus, quę tu felicia fateris, maxime vero, postquam licuit tēpla magnis sumptibus ædificare, collocatas in locis celeberrimis extitisse: constat, eas ab hæreticis antiquissimis impugnatas, & à viris sanctissimis, & eruditissimis defensas egregie fuisse: constat postremo, Conciliū Nicenū secundū eos qui sanctorū imagines atq; signa Christi dānaret, aut deijcerent, dira execratione deuinxisse: & tu earū causam & originē theologis scholasticis, qui post longissimi temporis spatiū, atque tam multa secula, in scholis disputare de rebus diuinis cœperunt, inconsideratē conijcies? Quęnam hæc est tarditas? quę negligentia? quę antiquitatis ignoratio? Sed historię inscitia omittamus. de imprudentia, qua hoc facin' aggressi fuistis quid erit dicēdū? Cū enim tāta sit vis admonitionis in signis, vt illi etiam qui assidue legūt, qui

LIBER

qui pietatē ardētius colunt, qui multis rerū mō-
nimentis possunt de rebus diuinis admoneri, si-
gnis rerū diuinarū, & sanctorū hominū imagini-
bus in pietatis studiū alacrius incitentur, quid
vobis in mentē venit, hominibus imperitis, qui
nō sunt ita multis præsidijs firmati, hæc memo-
riæ subsidia, & religionis egregiæ monimēta de-
trahere? Quotus enim quisq; est, vt alia reticeā,
qui nō Christi Cruci affixi imagine moueatur?
Qui nō interdū recordatione tantæ benignita-
tis ad pietatē alacrius inuitetur? qui nō lachry-
mis etiā aliquando deliquescat? Hoc igitur ad-
iumentū, quo docti etiā & in pietatis studio ro-
busti, sæpe commouentur, cur indoctis & imbe-
cillis eripere & auferre contenditis? Maxime ve-
ro cum nec ardentiores in fide & charitate post
illud memorabile facinus, quo tantū vobis assu-
mitis, effecti sitis. At quā argute totam hanc
quæstionem dilemmate conclusisti. Ais enim,
nostras picturas vel præsente spiritu minime
desiderari, vel absente non prodesse. Imō præs-
ente spiritu minime nocere, & absente valde
iuuare possunt. Quidquid enim memoriam di-
uinæ benignitatis & clementiæ renouat, non
parum vtilitatis affert, & ad opē ipsius spiritus
comparandam egregie viam munit.

Puder

IN EVNDEM GVALTERVM

HADDONVM.

Liber secundus.

VDET quidē me tam multis verbis libellum illum tuū, in quo tibi summopere placuisti, refutare. Sed cum tam multa in eo congesseris, quæ omnia mihi necessario sunt explicanda, nō potui paucis verbis variam & multiplicem impietatis & perfidiæ rationem comprimere. Sed vt ad alia veniamus, admiraris, quòd in literis illis meis fueri lamētatus sacra, ceremonias, sanctissimos ritus, & celebritates, & religionis sacramenta funditus interiijse. Ais igitur. Quid ego audio? Viuit vllum in orbe Christiano theologorum genus, quod sacra, ceremonias, & omnia sacramēta funditus euertat? Ex istis verbis Had done tuis conijcere licet, hoc tantū facinus esse, vt tu merito illius sola mentione perhorrescas. Nec enim fieri posse putas, vt aliquis qui Christiani nomine censeatur, tam sceleratus & immanis existat, tam auersus à fide & religione, tā rebus diuinis inimicus & infestus sit, vt solēnes ecclesiæ ritus, sacrorum religionem, & ceremoniarum sanctitatem violare, polluere, peruerrere & inquinare nitatur. Quod das accipimus, &

H in

LIBER

in hoc te non mediocriter laudandū existima-
 mus, quod in antiquarum ceremoniarū negle-
 ctu non mediocre scelus ponendum arbitreris.
 Aliter enim non cum admiratione quadā in-
 terrogares, essetne in orbe Christiano theolo-
 gorū genus, quod in tā scelestū & immane cri-
 mē incideret. Et quāquam tu astute nō omnes
 ceremonias euerfas posueris, quasi non sit vitio
 vertendū, si quibusdā sublati aliquę retēte sint:
 tamen nō dubito, quin tibi scelus horrendū esse
 videatur, si cōstiterit, sacramēta potissima fuisse
 per aliquot homines, qui Christiani nominen-
 tur, euerfa. Merito tu quidem admiraris sceleris
 magnitudinē. At ego minime scelus hominū
 perditorū, sed hominis grauis & sapiētis impru-
 dentiā vehemēter admiror. Quid ais? Tu solus
 in vniuersa Christiana rep. facinus, quod factū
 fuerit, ignoras? Solus in tam notis, tā testatis re-
 bus hospes atque peregrinus es? Nunquam ne
 audiisti, quomodo Lutherus vir, vt tu qui-
 dem arbitraris, sanctitatis laude præcellens,
 omnia ecclesiæ sacramenta conuellerit? Nec
 enim is sacramenta retinet, qui illorum vim
 impie atque nefarie labefactat. Quod si id nun-
 quam intellexisti, ne id quidem accepisti, Ca-
 rolstadium, Zuinglium, Oecolampadium, &
 Martyrem denique tuum, vt alios innumera-
 biles

biles omittam, eucharistiæ sacramentum probris omnibus lacerasse? Credibile quidem est. Qui fieri namque potuisset, si Haddonus vir castus, & integer, & studio religionis incensus, Martyrem intellexisset esse tanto scelere contaminatum, vt eum non dico laudaret, sed familiariter atque benigne salutaret? Falsum est, inquires. Nam & illi sacramenta retinent, & nos eisdem sanè libenter vtimur. Gaudeo ne mentiar, & vt iste sacramentorum vsus sit vobis salutaris, exopto. Velim tamen scire, quid per sacramenta, quæ retinetis, intelligendum sit? Nudæ tantum rerum imagines? An aliqua vis diuina ipsis sacramentis admixta? Si imagines tantum sunt, non pudet homines, quibus nullum iam est cum terrena concretione commercium, & qui pura mente sine vllis internuncijs spiritum consulunt, imaginibus vti? Quid enim refert, quales imagines illæ sint? Sūt certe imagines in verbis & rebus corporeis sitæ, & multo quidem minus stabiles ad permanendū, quā fuerāt illæ, quas euertistis. Si aliquā vim salutarem habent, nihil esse potest, quod salutem afferat, si fuerit à Christi gratia & benignitate seclusum. At Lutherus negat, per illa Christi gratiā cōciliari. Vnde sequitur, imagines in illis tātū, & nō solidū iustitię fructū cōtineri.

Frustra igitur à vobis, si Luthero creditis, reti-
 nentur. Ne autem reliqua omnia confectemur,
 duo tantum in medium afferam, in quibus nos
 magnum salutis momentum ponimus. Vnum
 est peccatorum confessio, quo sacramentū pœ-
 nitentiæ continetur (liceat enim mihi per te, ho-
 minem attico lepore circumfluentem, istis scho-
 lasticorum nominibus uti) alterum eucharistiæ
 mysterium. Vt autē de confessione aliquid pri-
 mū dicam, sic statuo, nullum esse tam efficax re-
 medium ad morbos animi pellendos, & sanita-
 tem Christi gratia recuperandā in ecclesia con-
 stitutum. Quod quidē ratione, & vsu etiam ex-
 periendo sentimus. Nihil hic dico, quomodo iā
 olim in antiqua lege fuerit in sacrificijs, pro pec-
 catorum expiatione frequenter oblati, quædā
 impuræ vitæ ad sacerdotes delata confessio. Ne
 illud quidem cōmemorandum arbitror, quā
 incenso studio ij, qui ad Ioannis baptismum
 properabant, peccata sua confiterentur. Nec il-
 lud referre libet, quod est in actis Apostolorum
 de flagitiorum confessione, qua utebātur apud
 Christi discipulos ij, qui Christo nomina dabāt.
 Illud etiam Iacobi de confessione mandatum
 silentio præteribo. Nec utar locis illis, quibus
 Christus animorum iurisdictionem sacerdoti-
 bus apertissime cōmisit, quæ, vt optime ex iuris
 studio

studio cognouisti, sine causæ cognitione administrari non potest. Illud tantum dicam, tantam esse huius salutaris confessionis utilitatem, ut sine ullis testimonijs possit quiuus homo sapiens facile suspicari, eam fuisse consilio, numine, benignitate Sancti Spiritus institutam. Primum enim, quantum ad salutem cuiuslibet valeat sui ipsius cognitio, verbis exponi commodè non potest. Ut enim sui ignoratio animum excæcat erroribus, & superbum & insolentem efficit: ita humanæ imbecillitatis & miseræ recordatio ad sapientiæ disciplinam mortales instituit. Deinde cum nemo possit, nisi animum suppliciter abiecerit, atque demiserit, Christi gratiam consequi, nihil est maiore cura, studio, solitudine curandum illis, qui Christi gratiam expetunt, quàm humilitatis istius, in qua est possum pietatis Christianæ fundamentum, accerrimum studium, & acris in ea comparanda contentio. Hanc autem humilitatem excitat flagitiorum deformitas, in oculis & aspectu proposita, pudor ipsius turpitudinis admissæ, periculum, in quod effrenata mente ruēbamus, animaduersum. At hæc omnia confessione scelerum atque flagitiorum continentur. Ea namque continet in se sapientem nostri cognitionem, humilitatis & modestiæ disci-

LIBER

plinam, dedecoris admissi verecundiam, im-
pendentis periculi metum. Per hanc confessi-
onem iacentes excitantur: languentes stimu-
lantur: elati deiiciuntur: imperiti consilijs salu-
taribus admonentur. Hoc quidem plane con-
stat, cum tempus appropinquat, quo hæc con-
fessio celebranda est, homines multo mode-
stiores, & continentiores effici. Quo autem dif-
ficilius ad eam multi perducuntur, eo clarius
cernitur, eam diuino consilio fuisse constitu-
tam. Cum enim sit omnibus insitum propter
honestatis cupiditatem, sollicitum dedecoris
occultandi studium, nemo adduci potuisset,
vt flagitiorum deformitatem sacerdotibus a-
periret, nisi fuisset ad hoc officium, ordine, con-
silio, numine atque voluntate diuini spiritus
impulsus. Deinde, quod frenum ad sedandam
& comprimendam hominum potentium arro-
gantiam, & coërcendam temeritatem & con-
fidentiam, fortius iniici potest? Videmus enim
principes summos ad sacerdotum pedes abie-
ctos, eorum reprehensione perterreri, legibus
coërceri, monitis erudiri, imperijs à libidine
ad officium reuocari. Hoc sacramentum pu-
dorem excitat, lachrymas elicit, adulterijs fi-
nem imponit, auersam pecuniam restituit, odiū
extinguit, pacem conciliat, furorē reprimat, vi-
tam

tam & mores animi componit. Iam vero cum homo vnica singulis annis confessione minime contentus, sapius omnes animi labes confite-
tur, & ad eam rem commodè faciendam ani-
mum suum diligenter examinat, & acrem cum
vitijs pugnam capessit, in dies melior, & pu-
rior, & castior, & integrior euadit. Iesum Chri-
stum dominum meum & Deum meum testor,
me hac tam salutari confessione sapius repeti-
ta à flagitijs innumerabilibus emeruisse. Itaque
si libidinem compressi, si voluptates nefarias a-
spersus sum, si ad studium puritatis exarsi, si
aliqua me vnquam scintilla diuini amoris in-
cendit, huic sacramento, per quod Sanctus Spi-
ritus multum mihi suæ benignitatis imperti-
uit, acceptum refero. Neq; ego solus hunc fru-
ctum cepi maximū, sed omnes, quos video huic
sanctissimo studio deditos, quorū incredibilis
multitudo apud nos est, animaduerto liberari
cupiditatibus, florere virtutibus, & in dies meli-
ores fieri cū multorum admiratione conspicio.
Hoc autē me hortatur, vt ipse summā contenti-
onē adhibeā, vt meos subditos ad hanc confes-
sionē sapius iterandā exsuscitē. Ex quo studio
non mediocrem vtilitatem excipio. Multi nām
que iam sese ab impudicarum mulierū consue-
tudine distraxerunt: multi ab vsuris exigendis

LIBER

sese remouerunt, multi in gratiam cum illis à
 quibus hostili odio dissidebant, redierunt.
 Idem scio à multis apud nos episcopis erudi-
 tione & virtute præstantibus factitari. Neque
 tamen ij sumus, qui peccatorum confessione
 contenti, pœnitentiæ fructus, quos satisfacti-
 ones (verbo à vestris petulantissime deriso) no-
 minare solemus, non exigamus. Sed mihi cre-
 de, impiorum hominum risu minime contur-
 bamur. Ioannem audimus, eos, qui iam flagi-
 tia confessi fuerant, admonentem, vt pœniten-
 tiæ dignos fructus efficiant. Eadem verba à
 summo illo iustitiæ magistro, generis humani
 liberatore repetita libenter accipimus. Dum
 Christi vero monitis atque præceptis obsequi-
 mur, tantum abest, vt facetijs perditorum ho-
 minum moueamur, vt ea potius contume-
 lia valde gloriemur. Cum igitur tantum in hoc
 sacramento sit ponderis ad salutem, cum tan-
 tos ex eo fructus excipi videamus, cum omniū
 salutem ardentem optemus, crimini dabis mi-
 hi, si doleam & angar, hanc salutis ianuam esse
 quorundam improbitate atque perfidia mul-
 tis Christianis interclusam? Non iam tecum lo-
 quor, à quo, vt ais, ecclesiæ sacramenta retinen-
 tur, sed si fuerit aliquis tui dissimilis, tam inhu-
 manus & impius, qui hunc aditum ad salutem
velit

velit obiectis molibus obstruere, tu id patieris? Et in tam nefario scelere te cōtinebis, quin exclames? Noli igitur mihi vitio vertere, si idem facio, quod tu certe facies, si verum est, quod ais, à te ecclesiæ sacramenta diligenter obseruari. Si autem verum minime dicis, non nimis admirabor. Tui namque doctores non impietatis tantum, sed etiam vanitatis sunt artifices excellentes. Sed inquis fortasse, ex hac confessione multa interdum flagitia prorumpere: vt id sit, mirum videri nō debet. Nulla res enim tam sancta est, qua homines conscelerati non interdum ad flagitium & scelus abutantur. Sed non continuo par est, vt propter aliquorum flagitium ea, quæ sunt ad hominum salutem diuinitus instituta, respuantur. Sic enim nullum iam bonum reliquum fuisset in vita. Omnia siquidem quæ sunt natura salutaria, hominibus scelerare pollutis noxia atque pestifera sunt. Vt autem nihil aliud dicam: quàm multi diuina clementia, qua suppliciū differt, ad maiorem suppliciorum cumulum abuti solent? Non tamen ea de causa dominus ab ea benigne faciendi voluntate dimouetur. Inquiunt tamen quidam: nos soli deo confitemur. At idem deus, cum nō possit à nobis ita clare cerni, vicarios in terra cōstituit, qui iurisdictione illius fungerentur, qui

LIBER

terrerent, admonerent, incitarent, erigerent, sententiam interponerent, ita, vt qui illos aspernarentur, sint deum ipsum aspernari, imperiũq; illius detrectare iure atq; merito putãdi. Præterea periculosum est, idẽ in cuiuslibet potestate relinqui. Quotus enim quisq; erit, qui flagitia sua per se possit speculari & inspicere? qui officium hoc eo pudore & afflictatione, quã Dauid ait sacrificiũ esse deo gratissimum, efficiat? qui de se ipso iudice in propria causa nimis iniquo sententiam legitime ferat? Reliquum est igitur, vt is, qui non est astrictus ecclesię disciplina, sacerdotisque iudiciũ subterfugit, neq; deo quidẽ velit vnquã, vt debet, de scelere suo cõfiteri. Vidit certe, quanta utilitas ex hac cõfessione cõparetur, Basilius ille magnus, cũ in ethicis principiũ & fundamentũ iustitię in ea collocauit. Idẽ sensit Origenes, cũ admonuit, ne procrastinemus: sed vbi primũ lapsi fuerimus, ad sacerdotem continuo recurramus. Idem statuerunt viri sanctissimi, qui nos ad hoc studium tam frequenter inuitant. Neque pontifex maximus sanctione sua hoc sacramentũ primus instituit: sed quod erat antea sancitum & publice receptum, ne cum pernicie contemni posset, vt saltem semel quotannis fieret, sapientissime decreuit. Vt autem nihil aliud dicam, velim ex te scire, quo

quomodo putēs intelligendū illud, quod Isaias ait, futurum post Christi ortum, vt puer lactēs inserat manum suam in specum reguli, & eum inde extrahat? Si Iudæos sequutus fueris, intelliges fore, vt perinde atq; poëtæ ferūt, Herculé in cunis duos agues maximos a Iunone imissos cōpressisse, & illisisse: ita quilibet puer infans manibus suis serpentes venenatas specubus inclusas extinguat. Si vero Christiane locum interpretari volueris, per pueros, eos intelliges, quibus Christus potestatem fecit conculcandi serpētes & scorpiones, hoc est, flagitiorū feritates, & dæmonū fraudes & immanitates, animarū latibulis inclusas. Quāuis autē hi sint simplicitate puerili, tanta tamē sunt virtute præditi, vt facile queāt viperas ex animorū intimis recessibus extractas extinguere, ne possint pestē atq; perniciē illis afferre, qui sese cū Christo incensa fide coniunxerūt. Hoc autē tā salutare officiū cū multis modis à Christi sacerdotibus fieri possit, tū nullus excogitari poterit ab homine sapiēte cōmodior eo, qui saluari peccatorū confessione cōtinetur. Eo nāq; sacerdotes manus suas in intimas hominū mētes inserunt, vt inde aspides extrahāt, & ad lapidē allisas interimāt. Nūc ad admirandū illud Eucharistiæ sacramentū veniamus. Sed antequam eò descendā, libet hic apponere,
quod

LIBER

quod Simias apud Platonem in Phædone dicit. Sic enim Plato eum cum Socrate loquentem inducit. Mihi quidem videtur o Socrates, quod tibi etiam videri suspicor, fieri non posse, aut maxima cum difficultate fieri posse, ut quisquæ in hac vita verum liquide perspiciat. Cum autem hoc ita sit, hominis tamen mollis & imbecilli videtur, ea quæ de rebus ipsis abditis disputari solent, non argumentis utrinque oppositis excutere, & examinare, quousque tandem re diligenter explorata, verum vel aliunde discere, vel per nos inuenire valeamus. Quod si hoc assequi non possumus, id saltem curandum est, ut ex humanis rationibus eam, quæ melior & firmitior visa fuerit, arripiamus: qua tanquam rate vitam in fluctibus cum periculo gubernemus, tantisperdum aliam firmiorem, & minus periculosam nauem adipiscamur, vel dei oratione & sententia eruditi, cursum sine errore tenere possimus. Hæc quidem ille. Sed quorsum, dices, est à te locus iste Platonis inductus? Ut intelligas, iam illis temporibus homines excellēti ingenio præditos intellexisse, quàm parū esset humanæ rationi confidendū, illudq; votis omnib' expetendū, ut vita nostra nō ingenij nostri præsidio, sed diuini verbi moderatione gubernaretur. Id quidē nos facim', inquis. Utinā faceretur.

Sed

Sed non ita est. Imo vbi minime conuenit, rationem infirmatis & tollitis, & in tenebras furenter irruitis: rursus vbi ratio fide Christi frenanda est, tatum humanæ rationi tribuitis, vt quid quid illa non assequitur, continuo relinquatis. Cum vero ratio sit intra summas angustias compulsa, & fines Christianæ fidei immensi & infiniti sint, est non solum impij & scelerati hominis, sed etiam mentis hebetis & obtusæ, & ingenij tardissimi, vitâ non fide, sed ratione dirigere. Quis enim est in vita, qui rerû etiam minimarû causas explorete cognoscat? qui arborum & plantarum ortus, incrementa, varietatem, pulchritudinem, fructum, vtilitatem exacte describere, & ordinem & rationem, qua earum genus cohæret & permanet, explicare dicendo possit? qui vim & rationem, qua fingatur animal & nutriatur, & ossibus & nervis solidetur: & quanta subtilitate venæ sint per totum corpus diffusæ, & arteriæ mirabiliter intertextæ spiritum vitalem omnibus artubus mirifice inter se congruentibus, & solertissime colligatis impertiant, ingenio consequatur? Iam vero animantium nutrimentû, incrementû, motum, incessum, varietatem, multitudinem, & mirâ cuilibet generi attributam sui tuendi atque conseruandi solertiâ quis vnquâ potuit exquisitis rationibus explorare

. LIBER

rare penitus, & exacte perspicere? Multa de mē-
 tis humanæ natura, ingenio, ratione, inuenti-
 one, memoria, facultate à viris doctissimis dispu-
 tata sunt: qui tamē hunc solum fructum nobis
 attulerunt, vt ex eorum studio & peruestigati-
 one possemus intelligere, quantæ sint in huma-
 na ratione tenebræ. Egregium enim animi co-
 natum ad humani animi naturam contemplā-
 dam in illis cernimus: scientiæ vero illius, quā
 appetunt, perfectionē minime videmus. Vnde
 colligitur, neminē esse, qui se ipsum possit exa-
 cte cognoscere. Et tamen sunt homines adeo
 tardi, vt siquid illis enarretur, quod in vltimis
 terris gigni aut fieri soleat, id minime credant,
 quasi minus admiranda sint ea, quæ sensibus
 suis obiecta vident, quarum tamen causas igno-
 rant, illis, quæ alibi fieri dicuntur. Vt autem hic
 terrarū soliditatē, maris immensitatem, aëris cir-
 cunfusi naturā, ætheris ardorē, & horū corporū
 dimensionē & conuenientiā, & reciproca ex vna
 in aliam naturā certa lege conuersionē omitta-
 mus: quid erit de cæli candore, pulchritudine,
 magnitudine & complexione dicendum? Tu si
 ratione tantum niteris, quid fecisses, si in Cime-
 rijs illis tenebris, quas Poëtæ fingunt, natus &
 enutritus fuisses, & aliquis tibi dixisset, esse quā-
 dam molem & machinam omnia coërcentē &
 conti-

continentem, crebris ignibus distinctam, & mirabiliter illustratam, tanta magnitudine, vt vniuersæ terre atq; maria ad illius complexū quasi puncti instar obtineant: eāmq; tanta celeritate concitari, vt intra viginti quatuor horas cōuersionē sui corporis absolutam conficiat, tantāq; vi circūferri, vt septē ingētes eiusdē naturæ globos, quos ambitu suo continet, in contrariam partem nitentes motu suo contorqueat. id si tibi aliquis affirmasset, crederes? Non certe, si rationē tantū, aut sensus cōsulis. Sic enim ea, quorum causas minime percipis, ante quā sensibus vsurpes, nullo modo fieri posse, in animū induces. Quid si solis splendore cunctis animātibus salutarē, & ordinē quo ad Septentriones paulatim accedit, & rursus ad Austrū eadem viā atq; ratione recedit, omniāq; perlustrat, explicaret? Quid si lunā accretionē & diminutionē tēpora distinguētē, & maturitatē rebus ōnibus, quas tellus & mare fundit, afferentē exponeret? Quid si varios corporū celestium motus & cōuersiones, ad vnū cōcentū & cōueniētiā reuocatos enarraret? Id tu crederes? Nō profecto, si nihil tibi persuaderi vilo modo potest, nisi quod aut ratione cōcluditur, aut sēsu percipitur. Parui autē est animi, rerū cognitionē āguistis humanę intelligētię terminis, & nō immensa sūmi cōditoris potētia definire.

LIBER

definire. In ista vero tarditate, & naturæ imbecillitate principium omnium opinionum, quæ sunt sanctissimæ religioni contrariæ, positum est. Omnes namque hæretici vel dei summam potentiam sua ipsorum imbecillitate, vel infinitā clementiam insita prauitate metiuntur. Quasi verò possint ipsi aliquo modo vim sempiterni numinis imitari, aut quanta sit optimi parentis, per omnes res intenti, atque commeantis, & cunctis formis atque naturis egregie consulentis benignitatem intelligere. Ego vero, ut alia reticeam, in vltima cuiuslibet animantis informatione miraculum video, vim atque solertiā ipsius summi conditoris, cuius manibus animal fictum atq; figuratum est, aperte demonstrans. Nec animantium multitudo fidem hanc minuit, sed potius auget, & amplificat. Quo enim beneficia summi domini plura, & magis peruiulgata sunt, eo clarius, quanta sit illius potentia & clementia magnitudo, perspicitur, quamuis operum ratio non intelligatur. Quid hic dicam de rebus, quæ sunt propter naturæ præstantiam ab humano sensu & cognitione remotissimæ? quis credet, esse innumerabilem cælitum multitudinem mente clarissimam, sanctitate purissimam, virtute præcellentem, specie atque forma diuinā, quæ semper deo ministrat, illiusque

que numen sempiterna prædicatione celebrat, facibusque diuini amoris inflammatur? Quid? Num ratione cōsequeris, quomodo vnicus dei filius expressa patris imago, sempiternæ claritatis splendor, & eadem natura, potentia, imperio & maiestate præditus, humanā formā induerit, vt in corpore mortali pro nobis labores, erūnas, supplicia pertulerit, sanguinéq; suo mentes nostras sceleribus pollutas expiarit? Si hæc ratione tantum humana ponderanda sunt, verisimilia nō sunt: si fide benignitatis diuinæ, nihil potest esse magis credibile. Ab immensa namque bonitate imensa beneficia postulanda & expectanda sunt. Qui proprio filio, inquit Paulus, nō perpercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū: quomodo nō cum illo omnia nobis donauit? Itaq; mihi nihil aliud considerādum videtur eis, qui fidem sancte colunt, nisi quam sit illud, quod credendum proponitur, diuinæ benignitati cōsentaneum, ne possit quisquam vllō modo de aliquo nostræ salutis mysterio dubitare. His ita constitutis, non tecum iam Haddone loquar, à quo, vt ais, ecclesiæ sacramenta conseruātur, sed sumā aliquem ex illis, qui eucharistiam ore sacrilego conscindunt. Et ne longius abeamus, sit ille Martyr aureus, quem miris laudibus ornas. Finge igitur, me cum illo ad hunc modū loqui.

LIBER

Homo scelestissime, quid tibi venit in mentem, illud sanctissimū mysteriū, amoris in nos diuini monimentū, exilij nostri solatium, imbecillitatis humanæ præfidiū, epulū cæleste, nobis in illa vltima cæna manibus ipsius domini comparatum violare, deformare, & peruertere conari? Tu solus atq; magistri tui post tam multa secula extitisti, qui tam scelestū & immane facinus auderetur? Vos soli sanctæ scripturæ sensum, euāgelij mentē, diuinorū mysteriorū rationē percipitis? Tot sancti martyres, tot viri diuina religione præditi, tot homines sapientissimi diuinæ lucis radijs illustrati, in tantarum rerum ignoratione versati sunt? Vobis scilicet primum, hominibus audacibus, importunis, temerarijs & confidentibus diuini spiritus lumen illuxit, & illam innumerabilem hominum sanctorū multitudinem in tenebris & caligine iacere permisit. Velim præterea mihi dicas, quid nobis magnum Christus præstitisset, si eo tempore, quo summū amoris sui pignus discipulis relinquere statuebat, nihil aliud, nisi nudū mortis suæ monimentū in panis illius cōsecratione reliquisset? Fuiſſet enim signū tantum illis, quæ sustulisti & euertisti, annumerandum, minimēque dignum, quod tāta cum religione à sacerdote illo sanctissimo atq; sempiterno fieret. Præterea libenter

benter ex te audierim, num sit immane scelus, quandiu homo est peccatis impeditus, Christi mortē in memoriā reuocare? Imo nullum aliud remediū præsentius excogitare possumus, ad flagitia depellēda, & sanitatē Christi ipsius gratia recipiendam. Quid igitur Paulū mouit, si in hoc sacramento nihil est aliud, quā nudū necis illius, quam Christus in Cruce pertulit, monimētum, vt tam graues & tam diras pœnas illis proponeret, qui panē hunc cælestē indigne sumerent? Quisquis, inquit, comederit panē, & biberit calicē domini indigne, reus erit. Quid? Adeo ne graue est, cum in morbo sum, medicinam, qua sola sanari possum, mente recolere? Quid aliud feci, cum panem illum sumpsi, si in illo nihil est aliud, quam vulnerum illorum recordatio, quibus solis vulnera mea sanari possunt, quā vt vnicum vitæ remediū in memoriā redigerem? Dabis mihi crimini, cū ægrotus sum, quod remedium morbi quæram, & opem suppliciter implorē? Nullo modo. At Paulus si indigne panē illū sumpsero, id est, vt tu interpreta ris, si cum in peccatis sum, Christū pro me mortē & cruciatū expetiuisse recordatus fuero, me criminis denūciatione perterret. Sed cuius tādē criminis? Leuissimi fortasse, atq; vulgati, quod nō sanē magnam offensionē afferat. Imo illius,

quo nullum atrocius excogitari poterat. Reus erit, inquit, corporis & sanguinis domini. Hoc autem est, non se minore crimine alligabit, quā si Christū in Crucē sustulisset. Quod ob meritum? quia, ut milites conscelerati perfidiæ stimulis agitati, rerum omnium domino necem attulerunt: sic illi, qui mentibus impuris ipsam summam puritatē attingere audent, eam videntur in se pestem, propter sceleris illius similitudinē, machinari. Vtrique enim Christum contēnunt, & illius maiestatem & religionē violant. Aliter enim quid impuris hominibus nocere potuisset, panem illū sumere? Nihil prorsus. Ob id igitur tantum, quod cernebat Apostolus, quantum scelus esset, ipsum domini corpus impura mente contingere, poena proposita cunctos à tam audaci facinore deterret. Et ideo adiungit, Probet autē se ipsum homo: & sic, de pane illo edat, & de calice bibat. Verbis autē Domini quid clarius esse potest? Hoc est, inquit, corpus meum: & hoc facite in meam cōmemorationem. Quid igitur? Tu Christi verba non implicita, sed plana atque dilucida maligne interpretari audebis? Et Pauli mentem, mysterium sanè luculenter aperientem pro nihilo putabis? Et effrenatum istum furorem diuini viri sensibus incorruptissimis antepones? Si qui indigne sumit hūc panē, est reus

corporis & sanguinis Domini: qui illum calū-
 nia deformat, qui, quantum potest, eum conui-
 tio dilacerat, qui Christi corpus & sanguinem
 proculcat, & tam admirabilis sacramenti virtu-
 tem extinguere & delere conatur, quo satis di-
 gno supplicio tā imanis sceleris pœnas exoluet?
 Itāne vero? Si non intelligis, quomodo sanctis-
 simū Christi corpus, non magnitudinis dimen-
 sione terminatum, sed verbi diuini potentia &
 numine præsens in oculis fidelis animi consti-
 tutum in hoc sacramento sit: si non vides illam
 admirabilē terrestris panis in panis cælestis na-
 turam conuersionem: si non percipis, qua rati-
 one Christi præcellentissimum numen, quod
 omnia complet, integri corporis sui dona mul-
 tiplicet, vt animos fideles alat, atque reficiat, &
 omnes inter se charitate conglutinet, & secum
 amore sempiterno constringat: ideōne verum
 est, tam admirabile dei beneficium calūniando
 peruertere? Quid enim intelligis? Quid mentē
 & ratione concipis? Quid est denique, quod à te
 mente perceptū & cognitū sit? Cur igitur non
 pura fide, sed conturbata ratione vitā instituis?
 Deinde potētia diuinæ, an diuinę clemētia dif-
 fidis? An te beneficij magnitudo perturbat? At
 neq; dei potētia difficultatibus vllis impediri,
 neq; clemētia finibus vllis circūscribi potest: &

LIBER

ipsius bñficij magnitudo maximū cōtinet ipsius
 veritatis argumentū. nihil est enim magis diui-
 nę benignitatis āplitudini cōsentaneū, quā doni
 atq; muneris amplitudo. Quęro deinde, quid nā
 esse causę putes, cur ego credā, Christi corpus &
 sanguinē in hoc sacramento admirabili ratione
 cōtineri, & tu nō credas? Nō certe quōd propter
 ingenij tarditatē me deludi sinā. Nō enī tu me
 vincis ingenio: nō eruditione superas. Sed illud
 est. Tu sensus cōsulis: ego ad ecclesię sanctę fidē
 officia vitę dirigo. Tu iugū abijcis, atq; recalci-
 tras: ego spōte mea suauissimū Christi iugū su-
 beo. Tu beneficia illius repudias: ego illum pre-
 cor, vt mihi fidē adaugeat. Hoc pręterea vsu ve-
 nire cōspicimus. Vt enim quisq; flagitio & im-
 puritati succumbit: ita apud illū huius horrēdi
 mysterij fides languescit. Vnde cōcluditur, apud
 eum, qui se libidini constringendum dederit, &
 ea de causa ab ecclesię sensu deficiuerit, huius
 mysterij fidem funditus interituram. Contrā
 vero experimur, quo castius & purius quisq; vi-
 tā degit, eo firmitus & constātius illū in hac fide
 permanere, vsq; adeo, vt sibi in hoc sacramēto
 Christum in Cruce clauis affixum intueri vide-
 atur. Est enim hęc mentis & voluntatis mira
 consensio. Cū enim mens verū, voluntas bonū
 sibi proponat: & bene constituta voluntas rectę
 mentis

mentis iudicium sequatur, consequēs est, vt illi tantū vera clarissime cernant, qui recte moribus & vita constituti sunt. Illi namq;, qui flagitijs sese dediderunt, cū mentē habeant cupiditate perturbatam, sunt à vero frequenter auersi. Nunc igitur vide, quibus sit potius auscultandum. Illisne sanctis hominibus, qui mente purissima, vita castissima, ab ecclesiæ sanctæ primordio diuinis disciplinis instituti, hanc fidem sequuti sunt? An potius hominibus furore & amentia flagrantibus, & effrenata libidine contaminatis, & non ita pridem exortis, qui hanc fidem impie atque nefarie perfregerūt? Hoc mysterium sancti homines ab Apostolis eruditi, synaxim appellabant, propterea quod animos inter se deuinciret, & ad Christi coniunctionem adduceret. Eucharistiam similiter appellabant, eo quod nullum esset in vita numinis diuini beneficium maioribus laudibus, & ardentiore gratiarum studio celebrandum. Fulcit enim animi statū, stabilit vires, illustrat mentē, firmat fidē, excitat spē, incendit studiū, inflāmat animos, sumāq; dulcedine pias mentes & eximia iucunditate perfundit. Hoc cælesti pabulo Cyprianus, quoties aliqua tempestas imminabat, corroborandos statuebat eos, quibus erāt propter Christi nomen supplicia constituta. Et idcirco eos, qui

LIBER

pœnitentes erant adhuc, & ob eā causam ab ecclesia ad tempus segregati, vt dedecoris admissi poenā luerent, multo citius in ecclesiā admittebat, vt possent hac corporis Christi cōmunionē fortes & inuicti cōtra omnes copias Satanæ permanere. Sic enim statuebat vir sanctissimus, huius cælestis panis nutrimento eas vires comparari, quæ non possint ullis hostis sempiterni viribus labefactari, & infringi. Quid hic martyres alios innumerabiles? quid omnes sanctissimos scriptores? quid vniuersæ ecclesiæ fidē & consensionē, ab Apostolis ad nostra vsq; tempora continuatam commemorem? Et tamen tu contra Christi institutionem, contra Pauli disciplinā, contra tantorum fructuum magnitudinem, & tam miræ utilitatis atq; dulcedinis experienciā, cōtra vniuersæ ecclesiæ inuiolatam fidē bellum comparabis? Et corpus & sanguinem Christi contumelijs insectaberis? & summum diuinæ clementiæ beneficium furibunde peruerteres? Et tamen exultabis in scelere, multosque mortales contagione tam pestilentis erroris inficiēs? Hæc Haddone non tibi, sed Martyri tuo dicta esse puta. Nunc autem illius persona remota, sic tecum agam. Tu qui non modo, quantas hoc admirabile sacramentum omnium maximum vires habeat, clare vides, sed nec aliorū

vim

vim & efficientiam ignoras: qui summū scelus
 esse iudicas, sacramēta negligere, cū intelligeres
 esse hominē tā impiū & sceleratū, vt sūmū hoc
 amoris diuini pignus, totiūsq; religionis Chri-
 stianæ firmamentū, quod ambitu suo munera
 oīa diuina cōplectitur, extinguere & delere co-
 naretur, potuisti familiariter alloqui? benigne sa-
 lutare? eiq; aliquod signū amoris ostēdere? Nun-
 quā apud Ioannē legisti, eū qui hominibus im-
 pijs, aue, dicit, eiusdē impietatis esse participē? At
 tu nō modo Martyrē familiariter alloquitur es,
 verū etiā sūmis in cælū laudibus extulisti: & il-
 lud par aureū senū, diuino cōsilio in istā insulā
 delatū esse dixisti: vt videlicet vos, quibus erat
 iā clarissimus noui solis splēdor exortus, luce ad
 huc multo clariore perfunderet. Adeōne stultus
 es, vt non intelligas, quantā ea specie benigni-
 tatis nomini tuo dedecoris labē asperferis? Quid
 enim potest esse ad famā turpius, hominis amē-
 tis & scelerati cōiunctione? Si vero illius discipli-
 nā probas, efficitur, à te sacramēta minime reti-
 neri, cū maximū & maxime obstupēdū effrena-
 ta mēte & nimis incōsiderata temeritate sustule-
 ris. Quid igitur admiraris, esse aliquod in orbe
 Christiano theologorū genus, qui sacramēta ne-
 gligat atq; despiciat? Sed videamus ecclesiæ tuæ
descriptionē, quā in oculis & aspectu proponis,

LIBER

ut ex ea possimus intelligere, vos nō aliū religi-
 onis isti magistrū, quā diuinū spiritū habuisse.
 Sic autē inquis. Primū quoniam fides ex auditu
 existit, sacrarū scripturarū doctores ad vniuer-
 sas nostræ regionis oras dimittimus, ut plebē in
 omnibus pietatis officijs erudiāt, & ad verū dei
 cultū informēt. Ex quo fonte doctores isti flu-
 xerūt? Si ex Lutheri, Buceri, Caluini disciplina:
 ij nō possunt ad pietatē plebē erudire, cū pieta-
 tē oppugnent. Multo igitur tolerabilius fuisset,
 nullos doctores habere, quā hominū impiorū
 corruptissimis disciplinis inquinari. Si aliunde
 exorti sunt: iā cōstat, non esse inter vos vnā sim-
 plicēq; doctrinā, sed multiplicē, atq; inter se
 temere dissidentē. Tū adiungis. deinde publicā
 habemus ex sacris scripturis precationū formu-
 lā, autoritate parlamēti (sic enim cōsensum no-
 stræ reip. ordinū vocant) corroboratā, à qua rece-
 di nō patimur. Et hoc, quo more, quo iure, qua
 autoritate fit, ut conciliū, vel, ut appellas, parla-
 mentū, ecclesiæ catholicæ munus tā impudēter
 usurpet, ut precationū formulas cōponat, & quo
 modo colēda sit religio, præscribat, & ab illa for-
 mula quā sanxerit, recedi minime patiatur? In
 rebus enim sacris nō licet istis hominibus leges
 dare, sed accipere. Aliter enim rēp. perturbabūt,
 cū munere sibi assignato minime contēti, in ali-
 enum

enū munus inuaserint: & religionē violabunt, si
id quod non licet administrare, nisi ijs, qui eccle-
siæ personā sustinent, administrandū suscep-
erint, & sacerdotū dignitatē ad se transtulerint.
Ais deinde. Prospicientes in utroq; quantū po-
tuimus, ut præcepto Spiritus Sancti pareatur, edi-
centis, ut qui loquitur in ecclesia, diuinas in ea
voces vsurpet: deinde cōmunis ut omniū, & cō-
cors sit sentētia. Recte sanē facitis. Sed vnde quæ-
so tanta, & tā turbulēta dissidia religionis in ec-
clesijs vestris oriuntur? Cur tā crebro in locis, in
quibus Lutherus magnū nomen habuit, cōfes-
siones & fidei symbola cōmutantur? Sacramēta
vero, inquis, propinquissime curamus, ad præ-
scriptū administrari sacrarum scripturarum, &
ad exemplum ecclesiæ veteris, in qua dominus
noster Iesus Christus ea primum ipse cum Apo-
stolis instituit. O viros summis laudibus efferē-
dos: o conatum egregium. O impetum præcla-
rum hominū, qui non satis habuerunt, propin-
que accedere ad veteris ecclesiæ sanctitatē, sed
propinquissime. Ais deinde. Hæc omnia lingua
nostrate proponuntur, quoniam magna est a-
mētia, corā deo, quod nescias, effutire, pugnātq;
manifeste cum saluberrima Pauli doctrina, cū
omnibus priscis Apostolicarū ecclesiarū exem-
plis. Non estis vos soli, qui patrio sermone eos,
qui

qui latinū sermonem ignorāt, precari doceatis. Nec enī nos patimur, eos, qui latine nesciūt, nisi natiuo & vſitato sermone deū venerari: multiq; precationū, & sanctarū literarū libelli, nō à parlamēto, vt ais, sed à sanctis sacerdotibus cōscripti, & ab ecclesię principibus examinati circūferūtur, quibus pueri, & mulieres, & homines idioteq; ad rerū diuinarū cognitionē instituātur: & ea quæ scripta ad hūc modū sunt, nō ex cuiusuis ingenio, sed ex sacris literis, & ex sanctorū hominū oratione & exēplo depromūtur. Itaq; nō deest morū disciplina, virtutis exemplū, purissimę religionis institutio omnibus, qui in studia literarū incumbere minime potuerunt. Accedunt crebrę conciones, quibus homines in studium pietatis & religionis incitentur. Id tamen sapientissime præcauetur, ne mulieribus & imperitis hominibus quæstiones illæ proponantur, quæ non ita sunt ad salutem necessaria, & possunt facillime mentes illorum curis molestissimis implicare. Vt enim sapientissime Gregorius Naziāzenus ait, nec omnibus, nec apud omnes, neq; semper, neq; de rebus omnibus, neq; sine modo de deo philosophari licet. Egregia namq; mētis & corporis puritas, & animi tranquillitas, & otiū, & occasio, & acerrimū studiū, & metus, & moderatio sūma requiritur. Nemo est

est enim tam hebes, vt quæstionis cuiuslibet difficultatem non animaduertat: pauci vero tantū valent ingenio, vt difficultatibus, in quas delabuntur, expediri queant. Itaq; fit, vt multi quæstionibus obruantur, pauci autem ex earum laqueis explicentur. Accedit arrogantia & insolentia quorundam hominum imperitorum, qui vbi tantulum in rei alicuius, antea parum sibi compertæ, cognitione progrediuntur, ferri non possunt, maxime vero in diuinarum rerum commentatione. Nam ita confidēter de rebus altissimis, quas non intelligūt, iudicant, atq; si fuissent in dei consilium euocati. quæ temeritas genuit impios, atq; turbulentos errores, multisq; dissensionibus causam attulit. Finis autē legis, vt Paulus ait, nō est ostentatio disciplinæ, sed charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Qui id igitur præstiterit, vt omnes inter se sint amore deuincti, & virtutibus ornatī, & sincera fide stabiliti, quāuis non infinitas de prædestinatione quæstiones imperitis inculcet, doctoris officio egregie fungetur. Quare cū hoc solū nobis propositū esse debeat, vt charitas, & innocentia, & fides in animis semper insideat, & id optime sine ista sanctarū literarum versione tradi possit, quid opus fuit, ea quæ sine periculo literis latinis continebantur, velle cum periculo

in

in Britannum sermonem transferre? Imo in-
 quis, pugnat hoc cum saluberrima Pauli di-
 sciplina. Quomodo? Si enim ad Pauli men-
 tem attenderis, intelliges, nihil huic instituto
 nostro sententiam illius repugnare. Primum e-
 nim id est intelligendum, omnes tunc ferme
 Christianos tantis virtutibus instructos fuisse,
 quantas nunc Pauci studio & fide consequun-
 tur. Deinde varia fuisse tunc Spiritus Sancti mu-
 nera hominibus illis, quos Christi charitas infla-
 mabat, attributa. Et tamē quāvis essent Spiritus
 Sancti disciplinis instructi, & ad humilitatē atq;
 moderationē eruditi, nō mediocriter periculū ela-
 tionis adibant. Quod mirum esse non debet,
 quādo Paulus ipse diuinæ sapiētiae magister, &
 summū humilitatis & moderationis exemplū,
 asserit, fuisse sibi necessariū carnis stimulū, ne di-
 uinorum arcanorum cognitio animū illius ex-
 tolleret. Cum vero multi donis illis inflati fuif-
 sent, tū illi qui dono linguarū affecti erant, inso-
 lentius efferebantur, varijsque linguis ab alijs
 minime perceptis laudes diuinas, nemine in-
 terpretante, prædicabant. Erat etiam aliud in-
 commodum non mediocre, quod is, qui lin-
 guis ignotis utebatur, non expectabat dum
 alius loquendi finem faceret, sed eodē tempore
 multi simul linguis peregrinis deū laudabant.

Tria

Tria autem incommoda hæc hominum priorū
parum considerata ratio conuentibus affere-
bat. Primum erat munerum diuinorum inso-
lens ostentatio, alterum disciplinæ perturba-
tio, tertium ordinis, qui maxime Christi eccle-
siam decet, inuersio. Hæc autem omnia Pau-
lus sapientissime depellit. Nam vt humilita-
tem constituat, admonet omnes illius miser-
rimæ conditionis, in qua fuerant, cum infesti
dæmonis instinctu ad simulachra supplices adi-
bant, vt facilius animaduernerent, illa munera
non illorum meritis, sed dei infinitæ clemen-
tiæ referenda esse: neq; negligēdos eos docet, qui
dona illa non acceperant, cū nō fuerint donorū
diuinorū expertes. siquidē nemo potest Iesum
dominū ex animo confiteri, nisi Spiritus Sancti
beneficio. Deinde docet, donū, quod quilibet
acceperat, nō sibi tantū, sed ōnibus accepisse: &
idcirco esse necessario ad vtilitatē ecclesiæ vni-
uersæ conferendū. Tum summū & altissimū di-
gnitatis gradum charitati tribuit, vt intellige-
rent, non multum referre, quā multas quisq;
linguas nosset, aut quā multas res admiran-
das efficeret, sed quā ardenti studio ecclesiam
adiuaret. Postremò facta contētiōne linguarū
& prophetiæ, nō quidē ille linguas cōtēnit, sed
lōge prophetiā linguis antepōnit. Et hæc quidē
sunt

LIBER

sunt loca, quibus homines illius memoriæ à quodā genere leuitatis, ad grauitatis & modestiæ studium traduxit. Illud vero vitiū, quo sese præpediebant, ne aliorum disciplina vllam utilitatem afferre posset, sustulit, cum dixit, Siue lingua quis loquitur, secundū duos aut multum tres, & vnus interpretetur. potestis per singulos prophetare, & per singulos loqui. Ne autē quisquam diceret, se vi & impulsu ipsius spiritus ita concitari, vt cōtineri nō posset, ait, spiritus prophetarū prophetis subiectus est. In quo docet, in eorū manu fuisse, qui à spiritu sancto mouebantur, spiritus ipsius officiū moderari. Postremo ordinem, de quo iam multa dixerat, hac oratione sanxit. Emulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere: omnia autem honeste, & cum ordine fiant. Linguis peregrinis vti, minime prohibet: prophetiam tamen, hoc est, diuinæ voluntatis explicationem, & ædificandæ ecclesiæ rationē illis antefert: & omnia singulari ordine fieri iubet. Sunt autē hoc in loco duo consideranda, vnū est, ea quæ vno tempore sine vllō discrimine fiunt, ex illis quæ sine scelere prætermitti possunt, esse, cum subest aliquod periculum, temporibus ita postulantibus, omittenda. Et ideo, si Pauli tēpore omnia mysteria poterant omnibus cōmunicari, non continuo sequitur

quitur, vt modo, cum non tanta est in omnibus ad ea percipienda docilitas, sint omnibus ex æquo, absque vilo personarum delectu, commit- tenda. Alterum, hanc mentem in tota hac Pauli disputatione fuisse, vt elationem comprimeret, charitatem sanciret, ordinem conseruari iube- ret. Qui igitur elationis materiam præbet, chari- tatis studium remittit, ordinemque perturbat, is quamuis Pauli verba sequi videatur, sensum tamen oppugnat. His ita constitutis, quæro abs te, quid venerit in mentem vobis, tanto studio omnia sanctæ scripturæ volumina, absque vlla necessitate, & cum non mediocri imperitorum discrimine, quibusuis baiulis interpretanda cō- mittere? Num vt superbiam hominū infimo- rum coërceretis? At vos eorū animos falsa opi- nione sapientiæ incredibiliter extulistis. Num vt ardentiorē charitatem redderetis? At imbe- cillas mentes varijs & repugnantibus diuinæ le- gis explicationibus inter se dissidere compuli- stis. Num vt ordine cuncta singulari fierent? At ordinem antiquū peruertistis. Iam enim omnes sunt prophetæ, omnes pastores, omnes doctores, omnes in omni loco de rebus diuinis nimis in- tempestiue garriunt, & quidquid eis libet de mysterijs altissimis, quæ nulla ex parte conse- quuntur, effutiunt. Hac igitur prouidentia, illud

K

antiquum

LIBER

antiquū in ecclesijs silentiū & pudorē, qui mulieres egregie cōmendabat: illā modestiā, quæ simplices homines in officio continebat, ōnino sustulistis. Sic autē factū est, vt cum Pauli verba vobis sequi videamini, illius mentē & sententiā acriter ipugnetis. Deinde quæro, quid olim deerat, ad sobriā bonarū mentiū disciplinā? Num deerant eruditi sacerdotes, qui quantū sat esset ad salutem, de mysterijs id eligerent, quod sine periculo imperitis hominibus explicarent? Nū deerant, qui locū idiotæ supplerēt, & amē illud pronunciarēt? Adeōne erat latina vox & oratio peregrina, vt eam in ecclesijs vestris nemo prorsus intelligeret? Num illa multarum simul linguarū perturbatio atq; cōfusio fuerat Apostoli oratione dirimenda, cum vnū sermonis genus, & antiquissima consuetudine tritū aq; peruulgatum in cōmunibus ecclesiarum precibus audiretur? Quod si linguæ cōmunio coniūgit animos, nihil aptius ad institutum Christianum videbatur, quàm vna tantū lingua, quæ in occidentis solis regionibus in ecclesijs erat, studio & vsu quotidiano percepta, publice dei laudes pronuntiari: nihilq; minus cōueniēs, quàm tot nūc linguis sacra confici, quot sunt nationes, apud quas homines sine literis, sine ingenio, sine religione mun' sacras literas interpretādi suscipiūt.

Quare

Quare neq; simplicitas nostra tā inutilis est, quā vos homines sapientes arbitramini: neq; vestra cautio tam salutaris, quā magistri tui suspicati sunt. Ex illo siquidē errores & turbæ, & fallā opinio sapiētīæ, quæ sūma demētia est, aliāq; incōmoda nata sunt. Persequeris deinde reliquā ecclesiæ vestræ disciplinā, & ais. Impositionē manū, coniugij celebrationē, puerperarū ad ecclesiā inductionē, ægorū visitationē, & funerū humationē, solennibus & publicis officijs ad euāgelij veritatē cōpositis, exequimur. Reliqua deinde breuissimē vna verborū cōtinatione cōplecteris, atq; demonstratū putas, neq; sacramētis vos esse, neq; sacrorū religione destitutos. Iugum deinde summi pontificis à vobis excussum ingenue cōfiteris, eo quòd grauius esset, quā vt id vos, aut patres vestri sustinere possent. Maiores quidē vestros scio iugū id facillimē cū sūma laude sustinuisse. Vos vero illud minime sustinere potuisse cōfirmo. Quomodo enim licuisset vobis in ædes sanctas irruere, monachorū instituta rescindere, sanctarū virginum castitatem polluere, religiones furenter & impie violare, in bona sanctis vsibus destinata cupide & violēter inuadere, virtutis & pietatis monimenta demoliri, ecclesiam antiquam peruertere, & aliam pro libidine vestra reconcinnare, si primū non

LIBER

fuiſſet iugum iſtud à veſtra ceruice depulſum? Adiungis deinde, Nec vllum agnoſcimus pontificem, niſi dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, cui ſacræ ſcripturæ peculiarem hunc honorem aſſignant. O verbum pietatis admirandæ pleniſſimū, quod in ſe clariſſimū continet vitæ cæleſtis argumentum. Quid hominibus tam ſanctis, tam ab omni cura vitæ mortalis abſtractis faciemus, qui iam nullum Chriſti vicarium præ Chriſti ipſius præſentis deſyderio ferre atq; ſuſtinere poſſunt? Sed videamus. Hoc Chriſti nomen, pontificis tantum dignitatem & officium declarat? An etiam regis imperium & maiestatem? Negari certe non poteſt, vtramq; Pontificis atq; regis vim Chriſti verbo & ſententia contineri. Cur igitur alium regem niſi dominū noſtrum Ieſum Chriſtum agnoſcitis? Cur iugum iſtud quod reſtat, non eadem libertate & contentione repellitis? Cur regia poteſtate & imperio iſtam euāgelij libertatē impediri patimini? Cur non, quod iam in alijs partibus eiſdem ſtudijs infectis tētatum eſt, omnes animi conatus in regiæ maiestatis perniciē cōparatis? Vt enim vnum pontificem ſummū agnoſcitis: ita neceſſe eſt, vt vni tantum regi pareatis. Quod ſi æquum vobis eſſe videtur, vt in terris alium regē illius regis ſummi vicarium habeatis, quæ cauſa eſt,

cui

cur aliū Pontificē sanctissimi illius Pōtificis vicariū habere nolitis? Sed dices. Nos pōtices habemus: pontificē vero summū habere nolumus. Nō te igitur pōtificis, sed sūmi pontificis nomē offendit. Cur igitur in Britānia vim regiæ potestatis, quæ certe sūma est, ferendā existimas? Nō sunt apud vos magistratus? Nō publicū cōsiliū? Non principes atq; dynastæ? Ergo sublata verbi controuersia, non pauci apud vos reperiuntur, quēadmodū & apud nos, qui regiā potestatem, quamuis reges minime appellentur, obtineant. Fac igitur, illos esse minutos quosdā reges. Quid opus igitur fuit, cum tam multi reges apud vos sint, esse tamen vnum regem summū, qui reges alios inferiores imperio coërceret? Si enim, sūmi nomen, in pontificis dignitate ferendum non putas: cur non in regia potestatem, summi nomen, similiter execraris? Sed dices, sapientissime factum esse, vt omnes magistratus, & principes, qui in Britannia sunt, vnum summum principem haberent, quem omnes intuerentur: cuius imperio & authoritate frenarentur: aliter enim necesse foret, turbulenta dissidia cum maximo regni totius periculo concitari. Recte dictum puto. Sic igitur in ecclesiæ, quæ vnā semper debet esse, necessarium esse dico, vt vnā pontificis maximi potestas eximia sit, cu-

ius potestatem alij pontifices vereantur. Aliter enim erit necesse, cū maxima ecclesiæ peste atq; perniciæ, dissensiones & sectas pestíferas excitari, & ecclesiā in summū discriminē induci. Si enim intra annos quadraginta, postquā bona Germaniæ atq; deinde Britaniæ pars à Pontifice maximo desciuit, tā multæ seditiones inter vestre religionis principes exortæ sunt, ita, vt neq; cum alijs, neq; secū inter se vllō modo consentiant: quid censes euenturū esse (quod Christus omē obruat) si vniuersa Christiana resp. vestro studio & importunitate sollicitata, simili furore & infania rebellarint? Restat igitur, vt quemadmodum in Britannia vna summa potestas est, quæ principes reliquos in potestate continet: ita in ecclesia vna autoritas summa sit, cui reliquæ inferiores potestates libenter & studiosè pareant. Aliter enim nec immanes tempestates sedari, neque discordiarum flammæ extinguere, nec intestinis bellis vnquam finem imponere licebit. Cum vero Christus pacis author sit, qui dicunt, se vnum solum pontificem habere, nempe dominum nostrum Iesum Christum, & huius verbi ficta religione, aditum tam multis & tam pestiferis disidijs aperiunt, mentiuntur. Imo Christum oppugnant, & Satanam dissensionis authorem veneratur. Contrà vero qui
Ponti-

Pontificem maximum, vt Christi vicarium, colunt & obseruant ea tantū ratione, quòd Christi vicem gerat in terris, hi solū Christū pontificem summū agnoscunt. Et tamen dicis, vos ista rebellione & contemptu Christi tunicam non discindere, sed Pontificis Romani palliū vellicare. Et ais deinde, neq; viā, vt tu vis, ad seditiones aperimus, sed iter occludimus, quòd eius licetioso plūbo, maximā ad morū peruersitatē descendat. De plumbi nomine, & tuo tā insigni conui- tio dixi antea, quoad fieri potuit moderatē. De tam proiecta audacia & impudentia, qua dicis, vos minime Christi tunicam dilacerasse, sed ista tam impia rebellione, ne mores interirent, egregie prospexisse, quid dicam non reperio. Tu cū tam pestíferas sectarum dissensiones, & tam tetra dissidia circūspicias: cū nulla sit vobis certa fides, nulla in religione consensio: cū diebus prope singulis confessions immutentur, symbola corrigantur, loci veteres deleantur, noui substituantur, sectæ multiplices oriantur, & antiqua ecclesia in tot partes discissa sit, audes dicere, istā defectionē Christi tunicā minime discidis? Cum vero oculis tuis cernas insolentiam, arrogantiam, contumaciam, linguæ perulantia, maledicentiā, libidinē, nequitia, impuritatem, tumultū & seditionē, vbicumq; magistri tui pedē

ponūt, impune volitare: quo tandē ore confir-
mas, mores esse à vobis post istā rebellionē egre-
gie cōstitutos? Res ipsa declarat: exēpla quotidi-
ana loquūtur: neq; sedes publicæ, nec intima pe-
netralia cōticescūt. Quā egregie autē refellis illā
meam de ecclesiæ sanctæ monarchia rationem?
Optimis, inquis, ecclesiæ tēporibus, vnus deus,
vna fides. verū. Sed nūc nec vn' deus est, nec vna
fides apud euāgelij vestri ministros. Alius enim
immolat libidini, alius furori, alius ventri, alius
maledicētiæ. Alia est fides Lutheri, alia Buceri,
alia Zuinglij, alia Caluini. Ais tamen. Petrus ha-
bebat suam prouinciam, Paulus suam, Iacobus
suam, alias alij. Neque tamen personarum di-
stractio fidei disiungebat vnitatem. Quid ergo
concludis? Num ex his, quæ dicis, colligitur Pe-
trū, cū in prouincia stabilē sedē collocaret, mi-
nime fuisse reliquis Apostolis antelatū? Id non
ex ijs, quæ dicis, efficitur. Quilibet enim modo
pontifex suā prouinciā obtinet, & Pontifex Ro-
manus suam. Omnes tamē illi diuino iure sub-
ijcimus. Ais deinde, succedentibus seculis multi
fuerūt Episcopi Romani martyres, & à prophā-
nis principibus immolabantur: sed coronas, nisi
martyriorū, habebant nullas. Papalē hūc extra-
ordinariū principatū ignorabāt. At cōstat Had-
done, ipsos beatissimos ecclesiæ Romanæ prin-
cipes,

cipes, qualis fuit Clemēs, & Euaristus, & Lūci;
 & Marcellus, & Pius qui coronā martyrij fuere
 maxima cū gloria cōsequuti, quos nec ambitio,
 neq; cupiditas stimulabat, vt ad summū illū ho
 norē aspirarent, contra te testimoniū dicere. Ex
 eorū enim scriptis constat, hoc illorū iudicium
 fuisse, semper in ecclesia Romana fuisse vniuer
 sę ecclesię principatū. Quid hic Irenæum, quid
 Augustinū, quid alios sanctissimos patres referā?
 Quid totius antiquitatis memoriā replicē? Ex
 recentissimis autē scriptoribus lege, si lubet, Ec
 kiū, episcopū rofensem, Coclæū, Pighiū, & reli
 quos homines religione & eruditione præstan
 tes, & intelliges, in quāta principat⁹ huius igno
 ratione verferis. Pugnāt illi nō cōuitijs, nō men
 dacijs, non impudētia, sed scripturę sanctę testi
 monijs, sed authoritatibus sanctissimorū homi
 nū, sed incorruptę vetustatis exēplis, & aduersa
 rios vrgent, nec eos solū impietatis, sed extremi
 furoris atq; demētię conuincunt. Tu vero vnde
 hæc scire potuisti? Quod tēpus in sanctis literis
 homo in foro versatus, & innumerabilibus ne
 gotijs impeditus consumere potuisti? Itaq; non
 tam mihi vituperandus es, quā magistri tui, qui
 te tam multis erroribus imbuerunt. Quamquā
 culpa tua duplex est. Prima leuitatis, quod tam
 facile impuris hominibus fidē adiūxeris. Altera

LIBER

impudentiæ, quòd ea, quæ nunquam legisti, temerè confirmaueris. Dic enim quæso, vbi legisti, Gregoriū fuisse hanc summā dignitatem Romani pontificis execratū? Et tamen id sanè confidenter in oratione ponis, neque te mendacij quidquam pudet. Sic deinde cōcludis. Quare si præstātissimus ecclesiæ status experts fuit huius monarchiæ, nos etiā illa facillime carere possumus, imo vero debemus: non solū euangelio palam interdicēte, sed etiā suffragāte ratione. Quæ tanta temeritas & impudentia tua est, vt ita argumentum nulla ratione concludas? Ex rebus enim veris, exploratis & cōstitutis, non ex falsis, & minime concessis oportet argumētari. Hoc si tu ignoras, stultus: si scis, & tamen ex falsis pronuntiatis argumentū deducere contēdis, cū nulla probatio fuerit antegressa, sophista impudēs existimādus es. Inter fraudes enī, quas sophistarū loquacitas suscipere solet, ea in primis memoratur, qua ex rebus minime positis, aut cōcessis, aut cōfirmatis, efficere cōtendūt quod volūt. Si præstātissimus, inquis, ecclesiæ status experts fuit huius monarchiæ, nos etiā illa facillime carere possumus. Quid si nūquā præstātissimus ecclesiæ status experts fuit huius monarchiæ, vos illa carere poteritis? Nō opinor. Si cōstat igitur scriptis, & monimētis, & sūma sanctorū hominū cōsensione, nunquam

nunquā prestantissimū ecclesię statū huius monarchiæ expertē fuisse: si tu nec authoritates refellis, nec argumēto pugnās, neq; ātiquitatis vllū firmū testimoniū adducis, sed tantū quod libet in oratione ponis, nō cernis tuā istā rationē totā labare, atq; per se absq; vllō tormēto conuelli? Et tamē quasi iā totū negotiū ex animi sentētia cōfeceris, addidisti. Imo vero debemus. Quomodo probas, esse officiū istud debitū? Quē fructū isti nefarię rebellionis ostēdere potuisti? Quod nā tā admirabile lumē reb' humanis isto furore & amētia prætulisti, vt dicere possis, vos officio debito fuisse cū laude pfūctos? In eo vero, quod ais, euāgelio palā interdicēte. Causā verā officij vestri demōstras. Id enī vobis propositū esse videtur, efficere, quod Christi euāgeliū interdicat. Quāquā id dicere nō vis, sed vos euāgelij auctoritate, Romani Pōtificis imperiū detrectare. Hęc est enī tua eloquētia, vt quod sētias, sēpenumero explicare nō possis. Sed quo euāgelij testimonio, qua auctoritate id probasti? Profer locū, vrge literis, cōvince præcepto, ostēde quib' verbis euāgeliū nō obscure, sed palā & verbis clarissimis interdixerit, ne vnū sūmū Christi Vicariū in terris obseruaremus. Addis deinde, suffragāte ratione. cū nunquā quomodo isti sceleri ratio fuerit suffragata, demōstraueris. Et tamen quasi

iam

LIBER

iam sit à te causa apertissime conuicta, non modo nimis inepte concludis, sed etiam intemperanter exultas. Male fit isti ludimagistro nescio cui, qui te tam male instituit. Hoc enim fortasse susceperat, vt te disertū efficeret, & nō modo infantē, sed etiam ineptū & impudentē reddidit. Quare censeo litem illi intendas, & mercedem repetas. Male namq; apud illū horas collocasti, quas multo cōmodius in actionū formulis componendis insumere potuisses. Sed videamus rationē, quam assignas. Nec enim, inquis, caput à mēbris tā longe, conuenienter dissidere potest. Etiāne latine docendus es? Quid enim hoc sibi vult? Quid est cōueniēter dissidere? Quod enim inter se conuenit, minime dissidet. Cū igitur aliquid conueniēter dissidere cōfirmas, nō tu pure & latine loqueris, sed monstro latinæ orationis vteris. Idcirco nō pudet me, tā sæpe fateri, quid dicas nō intelligere. Suspicio tamē, te hoc in loco id dicere velle, nō posse caput mēbris lōgo interuallo disiūctis aptē cōiūgi. Si hoc dicis, vehementer erras, si credis, ecclesię cōiūctionē locorū propinquitate, & nō fidei cōsensu, & vni⁹ religionis cōspiratione cōtineri. Si aliquod aliud mysteriū occultius ista tā perturbata loquēdi ratiōe cōplecteris, cū te explicueris, tūc fortasse respōdebo. Adiūgis deinde. Præsertim cū hæc vnica potestas,

testas, pro qua tantopere laboratis, domī nobis in Anglia præsto sit, vt minime sit opus, eā foras quærere. Non est meū omnia verba tua puerili studio consecrari. Sed id tantum quæro, quānā illa potestas vnica sit. Regalis, inquis, maiestatis absolutam habemus authoritatē, qua reip. nostræ principatus integre & explete continetur. Etiamne vultis, vt ecclesiæ summa authoritas huic regali, vt inquis, maiestati subijciatur? Nemo enim vnquam dixit, Pontificis maximi imperio remp. vestram in rebus ad ciuilis societatis statū pertinentibus administrari debere, sed ecclesiam tantū Britanniaē nō posse vllo modo sine scelere nefario imperium Pōtificis maximi recusare. De hoc contēdimus, atq; vt ais, tantopere laboramus. Hoc igitur dicis minime necessarium esse. Regalem namq; maiestatē, absolutam apud vos authoritatē habere, ita, vt non sit foris alia requirenda. Hoc igitur planē dicis, reginam vestram hoc sibi optimo iure vindicare, vt rebus diuinis in Anglia præsit. Hoc vt confidentius vrgeas, his mecum verbis agis. Sed nimirum hoc tibi ferendum non videtur. Et hoc in loco sic incalescis, vt sacrilegij crimen principibus intentes, quod legibus ecclesiasticis præesse velint, quod remere res sacras contrectent. Deinde prudēter & grauiter me mones, vt irē modum

dum statuam. Noli, inquis, Hieronyme nimitū
 conturbari. Non decet tanta virū philosophum
 iracundia. Hoc in loco Gualtere si ludis, parum
 facete ludis. Si serio loqueris, minime quod ve-
 rū est dicis. Nec enim iracundia, quæ quidē est
 repentinus furor ignominiaē opinione concita-
 tus, me ad eas literas scribēdas impellere potuif-
 set, cū nullius vnquā Britanni aspero verbo pro-
 uocatus fuisset, sed sanctissimæ religionis a-
 mor, & studium, quo eram in reginam incen-
 sus, me incitauit, vt eas literas darem, quibus
 illam admonerem, vt id discrimen vitaret, quod
 rebus communibus imminebat. Nec in ora-
 tione mea vllum iracundiæ vestigium animad-
 uerti potest, nisi tu iracundiam appellare ve-
 lis, iustam & grauem de temporis huius infe-
 licissimi statu querimoniam. Illud vero quā
 apte? Respira, inquis, paulisper. Quasi tu me
 ista tua admirabili vi dicendi ita conturbaue-
 ris, vt respirare non queā. Tum illud quā venu-
 ste. & ad te, inquis, redi. Magnū dicis malū. Vi-
 deor nāmq; Haddono viro sapiēti, cuius semper
 fuit simplex, incorruptū sincerūq; iudiciū, de
 potestate mētis exiisse. Aliter enim nunquā me
 admoneret, vt ad me redirē. Tum addis. Recte
 omnia videbis expediri. Id quidē expecto. & si
 valde vereor, ne tu homo disert⁹ & in dicēdo ad-
 mirabi

mirabilis me cogas, reb^o, quę mihi minime probātur, assentiri. Expecto tamē rationē, qua probes, licere reginę rebus sacris imilceri, & leges, quas ei libuerit, ecclesijs imponere. Quid igitur ais? Regalis, inquis, maiestas ōnibus dominatur Anglię personis. Quid ni? Similiter Gall^o Gallis, Scotus Scotis. Laudo tuā in differēdo breuitatē. Vno siquidē verbo omnia, quoties lubet, acutissime concludis. Ea tamen sumis, quę neq; vera sunt, & ex quibus ea, quę probare vis, minime conficiuntur. Primum enim, Regis imperium non violentum neq; tyrannicum est: neq; tanquam seruis, quos patria charitate tuendos suscepit, dominatur: nec ad suam vtilitatē, sed ad subditorum salutem omnem moderationem suam refert. Falsum igitur est, illum dominari, nisi se potius tyrannum, quā regem haberi malit. Deinde, vt id verum sit, non ex eo sequitur, eum omnibus in rebus dominari. Id igitur quod tibi erat probandum, tanquam probatum & concessum fuerit, in oratione ponis: quod est in disputando vitium vel maximum. Postremò neq; Gallus Gallis in rebus sacris imperat, nec Scotus Scotis: & si imperat, quod minime verum est, non suum officium facit, sed alienum munus vsurpat. Ais tamen, sed ad res sacras manus apponit minime. Cur

Haddone

Haddone quæso? quia sibi licere non putat? Aut quia non vult? Si licere sibi minime credit, illa contra te testimonium dicit. Si alijs curis implicita, res sacras infimis hominibus administrandas permittit, non quod se dignum est facit. Aliquid enim esse putat rebus sacris anteponeđū. Res, inquis, politicas ciuilibus magistratus exercet, ecclesiasticas administrant Episcopi. Quos episcopos narras? Illine quos sedibus exturbastis, & in vincula coniecistis? An illi potius, quos ex triuijs & tabernis arreptos, in sanctorum pontificum gradu collocastis? O speciem pontificū præclaram, quam omnes subditi colant, & vereantur, & flagitiosi pertimescant. Ex te tamen libenter audierim, quis ille fuit tantæ virtutis splendor, qui vos impulit, vt homines infimos in ista dignitate locaretis? Num admiranda vitæ castitas, cui estis infensi? Sacrarumne literarum eruditio, quam in tabernis, vel in literarum ludis, quibus fortasse præfuerant, acceperunt? An admirabilis eloquentia, qua facillime multitudinem à flagitijs ad continentiam, quā odio persequitur, auocarent? Credibile quidem est, qui pontifices pios & doctos omni dignitate deiecerunt, ob eam causam tanta iniuria viros multis virtutibus ornatos affecisse, vt alios, quorū multo clarior esset pietas & eruditio, & multo præstantior

stantior orationis vbertas & copia, in eorum loco reponerent. Sed quæro ex te, si tam sancti, tam docti, tam disertis sunt, cur non illis potissimum hoc contra me scribendi munus delegasti? Cur imperitiam tuam, & infantiam peruulgare voluisti? Tantane fuit doctorum pontificum penuria, ut tibi necesse esset, id munus, quod non erat tuum, neque te decebat, assumere? Pontificis est enim tueri religionem, non hominis iuris civilis quaestionibus impliciti. Si non ijs virtutibus & disciplinis excellebant, quæ in pontificibus desiderandæ sunt, quænam fuit illa tanta peruersitas, ut eiectis bonis pontificibus, infimos homines in ista dignitate constitueretis? Homo politice, non animaduertis illius reip. exitum exitalem appropinquare, in qua honores honestatis & virtutis splendori debiti ad homines infimos deferuntur? Sed demus, eos ob excellētes virtutes fuisse ad istum honorem euectos. Nec enim mihi diuinare licet. Et fortasse antequam ad eam dignitatem peruenirent, fuere Bucero aut Martyri tuo in disciplinam traditi. Sed quo iure id factum fuerit, quæro. Quamquam de iure iam satisfecisti, cum asseruisti, omnia diuina & humana regalis maiestatis imperio contineri. Sed qua ceremonia? quo ritu? qua religione? quis manus imposuit? quis consecrauit? quam

L

sancte,

sancte, quam pure id fuerit effectum, interro-
 go. Quamquam vos homines elegantes offensi
 nostris ceremonijs, quæ vobis incultæ fortasse
 propter nimiam vetustatē videbantur, alias mul-
 to concinniores excogitastis, quas, ut ais, non
 propinque, sed propinquissime ad euangelij
 formam redegitis. Ais deinde, episcopos res ec-
 clesiasticas administrare: siquid vero constituē-
 dum sit, theologos decernere. Constat, à te the-
 ologos nominari, quos Bucerus aut Calvinus
 instituit. Quæro tamen, cur est à vobis ius Pon-
 tificiæ dignitatis imminutum? Pontificum e-
 nim est decernere: theologorum vero, pontifi-
 ces consilio iuuare. Tu vero cum pontificum
 ius ad theologos transfers, pontifices vestros
 theologos non esse confirmas. Non modo igitur,
 ut fama est, pontifices vestri tenues & ob-
 scuri sunt, sed etiam sanctarum literarum pror-
 fus ignari. Ideo autem rumor est, eos potissimum
 electos esse, ut vectigalium parte contenti, reli-
 qua omnia vobis, fisci nomine, diripienda con-
 cedant. Hoc fr̃ita non est, non in me hominem
 Anglicarum rerum, ut asseris, insolentem, sed in
 hominum maleuolorum maledicentiam velim
 conferas. Quamquam tu, atque tui similes, ma-
 gnā huius infamiæ culpam sustinetis. Cum
 enim tales episcopos eligitis, suspicionem vestre
 cupiditatis

cupiditatis & avaritiæ datis. Cōcludis tandē, tā pontificū administrationē, quā theologorū decreta, regalis maiestatis sanctione stabiliri. Si igitur aliquid vel ab episcopis administratum, vel à theologis decretū fuerit, quod in rē reginæ non sit, id ratum nō erit. Hic nescio quid de regibus Israël parū dilucide & aperte dicis, quasi sacerdotes olim ex regū præscripto religiones oēs administrarēt, quod falsū est. Deinde ais, Succedēs euangeliū & potestates distinguēs, primā collocat authoritatē regalē, & subter eā reliquas subijcit, authoribus Petro & Paulo, quorū vos nominibus ad Romanæ sedis regnū abutimini. O rerum publicarum pestē atque perniciē! O insulæ florentissimæ turbinē atq; procellā! O regnorū omnium & populorū exitium, quod adulatorū scelere, audacia, immanitate, avaritia contine tur! Quæ fera potest in terris immanior aut truculētior excogitari? Quidquid enim reges cupiūt, quāuis id sit nefariū, flagitiosum, & impiū, neq; solum reip. perniciosum, sed etiā omnibus sanctitatibus aduersariū, id continuo per eos aduatores, quos in consilium adhibent, est officiū iustū & laudabile, & religiosum, & reip. salutare, & deo gratissimū. Quod Enrico viro ad eā diem & virtute, & ingenio, & factis illustri accidisse constat. Nam cum amore simul & offensione

LIBER

grauissime laboraret, & simul amoris satisfacere, & offensionem a pontifice, qui illi nouis nuptijs interdicebat, acceptam vlcisci vellet, nefarii cuiusdam viri cōsilio & authoritate sibi persuasit, esse se ecclesijs omnibus, quæ Britannia finibus continerentur, præpositum. Ea res episcopo Rosensi, & Moro, & reliquis sanctis hominibus, qui extremū supplicium subierunt, exitio fuit, si exitium potest appellari clarissima mors, pro Christi gloria, & religionis sanctitate constanter appetita. Inde tot opiniones pestiferae, tot sectarum dissidia, tot hominum furores in Britannia ecclesiae statum, cum magna moris antiqui perniciē, redundarunt. Sed qui locus ille fuit, quo abuti voluit vir impurissimus? Subiecti estote, inquit Petrus, omni humanae creaturae propter deum: siue regi, quasi præcellēti: siue ducibus, tanquā a deo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. His autem verbis quid aliud facit Petrus, quā ut materia furoris & amētiae præcidat? Non enim vult euāgelicae libertatis nomine remp. perturbari, & cœtum ciuili iure sociatum dissolui. Et ideo omnes Christianos legibus humanis, quæ cum pietate minime pugnant, astringit. Seruis imperat, ut dominis quāuis immanibus subditi sint: mulieribus, ut viris obtemperent: viris, ut vxoribus

bus honorem habeant: filijs, vt parentibus obediant: parentibus, vt liberos ament, & eorum educationi atque vitæ prospiciant. Id denique sancit vir diuinus, vt ordo imperandi & obediendi, siue publice siue priuatim, sine vlla recusatione, aut immodicæ libertatis obtentu conseruetur. Qui ordo tanto erat à Christianis diligentius obseruandus, quanto magis conueniebat, vt eorum virtus excellentius emineret. Idem omnino facit Paulus, cum admonet, vt magistratibus subijciamur, vt principum legitimis iussis obtemperemus: eadem disciplina dominos & seruos, parentes & liberos, viros & uxores instituit. Quæro igitur ex te, quodnam est istud acumen tuum, aut eorum potius, qui te in tantum errorem induxerunt, vt ex istis Petri verbis eum sensum, quem dicis, eliciant? Num præcellentis nomen? Est id quidem summæ stultitiæ, & extremi furoris indicium. Sic enim vulgo loquimur, vt nobilitate præcellentem appellemus eum, qui valde nobilis est, quâuis non sit omnium ciuium nobilissimus. Sic etiam, virtute, aut literis, aut authoritate præcellentem eum dicimus, qui laudibus istis excellit, quamuis non omnes omnino superet. Eadem vis & sententia subiecta est græco verbo *ὑπερῖοντι*, & idem vsus illius est. Deinde cum alicui præ-

L 3

cellen-

cellentiam in re aliqua tribuimus, non illi continuo, ut in rebus omnibus excellat, oratione concedimus, sed in ea tantum, de qua nobis sermo est. Si enim iuris ciuilis mentio fiat, & dicamus, Gualterum Haddonum esse iuris ciuilis eruditione præcellentem, non illi hac oratione sacras literas, quarum omnino rudis est, interpretandi potestatem facimus. Nunc quaero, in qua materia Petrus versabatur, cum regem dixit esse præcellentem? Num in ecclesiarum moderatione, aut sacrorum religione? Non certe. Sed in humana politia, quam noluit aliqua seditione perturbari. Quid Paulus, cum præcipit, ut omnibus potestatibus subiecti simus? Idem omnino facit, quod Petrus. Quod ut magis confirmet, ostendit, omnem potestatem ordine & moderatione diuina contineri. Et ut doceat, hoc officium esse diuino iure debitum, ait. Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum: cui vestigal, vestigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Non placet Apostolis quidquam in re publica seditiosum atque turbulentum, quod pacem & ordinem perturbet. Et idcirco, quauis principes essent eo tempore à sanctissimis Christi placitis alieni, in rebus tamen ad statum ciuilem pertinentibus, Christianis imperant, ut principibus non solum obediant, sed etiam pro eorum salute

salutē supplices ad deū preces adhibeant. Non igitur, præcellentis nomine, Petrus vllō modo summam Regi in ecclesia potestatem permisit, nec id quisquam præter vos vnquam somnauit: sed summum in ciuili statu moderando imperium concessit. Quæro enim, quis eo tempore, quo Petrus hæc mandabat literis, regnum tenebat? Caius, aut Claudius, aut Nero. Tiberius namque, vir etiam maleficus & iniustus, vt conijcere licet, iam obierat. Ergo hoc statuis Haddone, Petrum aut Paulum id statuisse, vt nihil ecclesię rector, nisi ex præscripto Caij, aut Claudij, aut Neronis efficeret: vt eos tantum sacerdotes, quos illi vellent, retineret: vt reliquos, si ita Cæsari videretur, ablegaret: vt si quæstio aliqua difficilis incideret, eam ad Cæsarem deferret: & ne plura dicam, omnes religionis ceremonias, atque sanctitates ex voluntate Neronis administraret. Quod si hæc vehemēter absurda sunt, quid illa tā scelerata sentētia, vnde hoc sequitur, absurdius fingi potest? Sed dices, eam Petri sentētiā non ad principes à Christi fide auersos, sed ad Christianos tantum pertinere. Si hoc dicis, id censes, Petrum tunc eam legem Christianis indixisse, vt quādiu regnaret homines, qui nō erant ad Christi nomē adiuncti, eorū imperiū detrectaret, duces & magistratus

contemnerent: leges eorum despicerent, & statum reip. insita contumacia perturbarent. Quo quid dici potest amentius? Deinde quorsum illam sententiam Petrus adiungeret? Vt bene, inquit, facientes, obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. Certe enim si Christiani principibus impijs minime paruissent, nemo obmutuisset, sed omnes in illos, tanquam in pacis atq; salutis euerfores, impetum merito fecissent. Quod si neque verbi vis cogit, neque ratio patitur, nec ordinum distinctio id villo modo prorsus admittit, vt reges in ecclesijs dominantur: quæ fuit ista tam insignis adulatio, qua regibus summam & absolutam in ecclesijs potestatem & imperium concessistis? At quam impudenter asseris, authoribus Petro & Paulo, regalem authoritatem esse reliquis omnibus antelatum? Ducibus quidem, & magistratibus, & reliquis publici iuris administris sunt Reges Petro authore præpositi, non sacrorum religioni, non ecclesiarum sanctitati, non cælestis numinis placationi. At inquis, nos Petri atque Pauli authoritatibus ad Romanæ sedis regnum abuti. falsum est. Christi namque verbis innixi, eam Pontificis maximi authoritatem defendimus: & qui vim verbis illius clarissimis intentat, hominem audacem, importunum

tunum, sceleratum & impium iudicamus. Antequam vero ad alia me conferam, hæc libet adiungere. Datan, & Abiron, quod in Domini sacerdotes inuaserint, fuere horrendo fragore & repentino terræ desidiis hiatu cum sociorū impiorum turba deuorati. Core similiter cum reliquis coniuratis, qui sacerdotum munus ad se impudenter & impie reuocabant, subito incendio consumpti sunt. Oza quod paulo audacius arcam fœderis labantem manu fulcire voluit, interfectus repente fuit. Ozia Rex, quod officium sacerdotis vsurpare voluisset, lepra deformatus est. Balfesar Babylonis Rex, quia uasa sacris ministerijs consecrata, ad luxum & epulas impie transtulit, vna nocte & regnum, & opes, & vitam amisit. At vos nec Erebi voraginem sempiternam extimescitis: nec iræ diuinæ fulmen & incendium horrescitis: nec temeritatis & audaciæ poenam vllam metuitis: nec infamiæ sempiternæ lepram formidatis: nec illa vos cura & sollicitudo conturbat, nec cum humanæ dignitatis & salutis interitu, regni atque vitæ sempiternæ opibus spoliemini. Et tamen ab insectatione pontificiæ dignitatis minime discedis. Quodnam, malum est istud tam immane & tam acerbum in Pontificem odium, vt tam crebro eandem sen-

tentiam repetas? Sic autem ais. Verum tu non solum pro sceptro papali pugnas, sed etiam pro sacrosanctis decretorum sanctionibus, ut tibi videntur, contendis, quorum interitu metum ex animis hominum evanuisse iudicas. Verum hoc est. Autoritate namque Pontificis maximi sancte & pie constituta, consequens est, ut sanctionibus illius pareamus. Ut enim Reges, quibus deus humanam in rep. potestatem permisit, literis sanctis ad statum reip. pertinentibus minime contenti (nec enim omnia, quæ possunt in varijs rerum publicarum generibus incidere, illis contineri poterunt) leges alias sanxere, quibus cuncti ex præscripto ipsius diuinæ legis obtemperant: sic Pontifices maximi, quibus est iurisdictio (licet tu disrumparis) in vniuersa ecclesia cōmissa, non dicto tantū, sed scripto etiam, quēadmodum tempora flagitant, decreta sanciant, quibus omnes, qui Christiano nomine censetur, astringimur. De metu vero, quē per vos abstersum dico, non id solum in interitū iuris pontificij, sed multo etiam magis in iuris diuini negligentiam & cōtemptum conjicio. Dico enim, Lutheri decretis metum diuini iudicij atq; sempiternæ seueritatis extingui. Canonibus, inquis, audiui locupletatos sanè quam plurimos, sed eruditos in dei

dei timore non multos. Quid Haddone? Illi qui in iuris ciuilibus studio versantur, omnes sunt metu cælestis numinis eruditi? Non profecto. Et tamen tu non ob eam causam censeres omne ius ciuile comburi. Nec enim propter interpretum malitiam & calliditatem sunt abroganda principum decreta: sed improbitas eorum, qui ad suum quæstum & compendium omnia iura reuocant, acerrime coercenda. Et tamen à vobis decreta pontificum obseruari dicitis, quod ea non parum vtilia iudicetis. Quod quidem duplici de causa vehemèter admiror. Primū, quod in eo à viro sanctissimo Luthero, quæ diuinitus missum asseris, desciuiſtis. Ille namq; ita omnia decreta combussit, vt nullū reseruaret. Deinde, quod ita è cælo suspensas omnes rationes habeatis, vt omnia humana reiicienda putetis. Nam quod dicis, me vestros doctores accusare, quod impunitā libertatē suis attulerint: Fateor me adhuc in ea sententia permanere: & quā verū id sit, postea magis aperiā. Queris deinde, quod istos viros tā sanctos illudā, & ais. Tu vero memineris, quid ille tu⁹ eloquētiæ magister olim sapientissime scripserit. Impiā esse cōtra deos iocādi consuetudinem, seu serio seu simulate fiat. Nimiū superstitiosus es Haddone: atque vt video, Lutherus tibi sanctus habetur deus, & vt Bu-
cerus

cerus tibi propitius sit exoptas, & Martyris
 etiam numen tibi placandum arbitraris. His
 enim diuinitatem tribuis. Itaque expecto,
 dum illis aras statuas. quos enim alios deos
 irrisi? Horum igitur numen, ne mihi irasca-
 tur, admones. Nam in eo quod me contra
 Christum facit exultare dicis, magistros tuos,
 egregios mentiendi artifices, imitaris. Vocas
 me deinde ad disputationem parum tuæ per-
 sonæ consentaneam. Nec enim literas sanctas
 intelligis, neque Lutherus quidem ipse po-
 tuit, cum esset flagitiorum tenebris oppletus,
 quantum esset in illis lumen, inspicere. Inde
 adeo factum est, ut varius, & anceps, & dubius
 ita feratur, ut vix quisquam valeat, quid ille sen-
 serit, statuere. Nunc enim in sola fide omnia po-
 nit: eamque fidem inducit, qua firme consti-
 tuta, opera omnia repelluntur. Rursus vi veri-
 tatis ipsius victus, & inuidiæ fugiendæ causa
 monitus, opera requirit. Vellem nostros de iu-
 stitia libros euolueres, & nihil, quod ad huius
 materiæ, quam modo tractas, explicationem
 pertineret, desiderares. Euangelio, inquis,
 credimus. Recte facitis. Sed tamen dæmones
 credunt & contremiscunt. Sed quid euange-
 lium dicit? Nō, inquis, esse periculum ullū exitij
 illis qui in Christum insiti sunt. Qui non secun-
 dum

dum carnem versantur, sed secundum spiritum. Nolo enim longe ab ipsis sacrarum scripturarum verbis abire, ne quidquam insincere videat tractare velle. Id quidem Haddone perfecti iurisconsulti videtur esse, legis scriptum tueri, sententiam vero interdum impugnare. Sed quæ tandem verba sunt illa, quæ minime vobis negligenda sunt? Paulus, inquis, post longam & seriam disputationem concludit, arbitrari se, fide nos sine legis operibus iustificari. Quid Paulus concluderit, exploratum habeo: quid tu concludere velis, nondum satis intelligo. Consentendum est, inquis: nec enim euangelio derogare possumus. Sed illud ex eodem pariter asciscendum, fides per charitatem operans. Hanc igitur istarum rerum coniunctionem si tenemus, tu disiungere non debes, & errorem impugnare, qui præter te ipsum authorem habet neminem. Ex istis verbis tuis Haddone coniicio; hanc tuam mentem esse, ut cum Paulus dicat, ex operibus neminem iustum fieri, & idem dicat, esse retinendam illam fidem, quæ per charitatem operatur, quamuis hæc inter se pugnare videantur, non esse tamen ab euangelij verbis vlla ratione recedendum. Coniunctionem quidem difficilem videri, sed cum illius Paulus author sit, esse facinus audax, quod Paulus coniunxit, velle
disiungere.

disiungere. Ego cōtrā statuo, eo solo argumēto,
 quod hęc inter se dissideant, Paulū id nunquā
 dixisse. Quid enim magis est cohærēs & consen-
 taneum Pauli ratione & sententia? Quid mi-
 nus conueniens, quā sine fide per charitatem
 operante minime conferri iustitiā, & ex operi-
 bus neminē sibi parare iustitiam? Non audito-
 res, inquit, legis, sed factores legis ipsi iustifica-
 buntur. Qui igitur quod est imperatū lege, confi-
 ciunt, authore Paulo, apud deum iusti sunt. Si id
 verū est, quid magis est huic sententiæ Pauli cō-
 trarium, quā neminē ex operibus iustū fieri?
 Tu igitur ea connectis, quæ iungi non pos-
 sunt. Ego vero ea sola ratione, si aliam non ha-
 berem, omnino contenderem, nunquā id Pau-
 lum dicere voluisse. Illud vero quod ais, me er-
 rorem impugnare, laudis quidem est. Quid
 enim elegantius facere possum, quā pesti-
 feras opiniones euellere? Illud vero quod ad-
 iungis, eiusdem erroris, quod impugno, au-
 thorem esse præter me neminem, Oedipo in-
 diget. Mire tibi placent ænigmata. Audijstine
 aliquando me dicere opera sanctorum homi-
 num esse scelere polluta & infecta, & ideo ne-
 minem posse ex operibus sanctis iustitiam con-
 sequi? At hic est error, quem impugno. Sed tu
 nec id dicere vis, sed adeo infans es, vt quid sen-

tias

rias, effari non possis. Sed linguæ tuæ hæsitantiam omittamus, & quàm turpiter in tantis rebus Hallucineris, consideremus. Dicis & opera inutilia ad iustitiam esse, & tamen opera non esse negligenda, cum vtriusque sententiæ auctorem Paulum habeamus. Noui euangelij principes & architecti, quos tu in numero deorum colis, & qui tibi ista mysteria tradiderunt, longius progressi sunt, & opera omnia, quæ sancti homines efficiunt, non inutilia tantum, sed peccati penitus insiti contagione maculata esse confirmant. Nec enim credunt, peccatum illud inhærens & insitum, quod ex ortu cōtraximus, vitæ lauacro deleri, sed vigere nihilominus, tantæque vim flagitiorū ex se fundere, vt omnia hominum sanctorum officia, quamuis illa sint motu & impulsu diuini spūs effecta, & ad Christi gloriam conferantur, esse tamen facinora capitalia supplicij sempiternis, nisi per Christi benignitatem steterisset, iure vindicanda. Quod si, vt ais, parum ciuile est, vt illi vestro iuriconsulto placet, de lege, nisi tota perfecta fuerit, iudicare: lege diligenter Lutheri, Melanchtonis, Caluini, & aliorum doctorum tuorum volumina, & videbis hanc eorum mentem & sententiam fuisse, aut potius in hac opinione summam disciplinæ, quam sunt professi, constituisse,

LIBER

vt opera omnia scelere condemnarent. Vides
 hic summam iustitiæ comparandæ desperati-
 onem. Si enim nemo iustus esse poterit, nisi qui
 legem seruauerit, vt Paulus ait: si non qui dicit
 domine domine, vt ipse dominus aperte pro-
 nunciat, sed qui facit voluntatem patris, est in
 cæleste regnum ingressurus: si iustitia, vt pro-
 phetæ testificantur, est vitiorum omnium fuga,
 & ardens honestatis ipsius studium: Si puritate,
 innocentia, ordine mentis, & conuenientia, san-
 ctimonia, vitæ cælestis nouitate, & charitatis
 exercitatione continetur, & nos neque diuinis
 institutis obsequi, neque vitia fugere, nec hone-
 statem retinere, neque charitatis officia colere
 possumus, si, velimus nolimus, est nobis pecca-
 ti iugum omnino subeundum: qua tandem ra-
 tione poterimus ex Christi gratia & benigni-
 tate, cum is nondum in nobis sanguine suo, vt
 tui magistri dicunt, peccati vires eliserit, iusti-
 tiæ statum polliceri? Cernis hic quomodo vir
 ille diuinitus, vt ais, missus, omnem spem iusti-
 tiæ consequendæ suis inuentis inciderit? Vide
 rursus, quam acute remedium excogitarit ille,
 quem reliqui sequuti sunt. Neminem quidem
 dicit singularem iustitiam ex Christi gratia cō-
 sequi, sed Christi ipsius iustitiam fidelibus ap-
 plicari per fidem, ita, vt perinde habeatur &
 æstimetur

æstimetur in quolibet homine fidei, quamuis flagitiosus sit, ipsa Christi iustitia, atq; si propria ipsius, qui fide tantum nititur, esset. Hac igitur fide, qua quilibet homo Christianus secum firme statuit, se esse gratum deo per Christi fidem, fieri, vt Christi iustitia, illius, qui credit, iustitia putetur. Habes hic Lutheri legē, quod ad præsentem locum attinet, pespectam, ne de iniuria Luthero facta cōqueri iure possis. Vide hic rursus summā iustitiæ facilitatē. Cui enim non erit facillimum, si Lutherum audierit, hoc secū statuere? Mihi perbelle est. Sum enim Deo gratissimus per fidem. Factū enim est, vt iustitia Christi, mea ipsius iustitia sit. Idcirco tā sum iustus, quā Paulus, quā Petrus, quā deniq; ipsa Dei mater sanctissima. Siquidem nemo est aliqua singulari iustitiæ laude per Christi gratiam commēdatus, sed vna tantum iustitia omnibus ex æquo, qui fidem retinent, accomodatur: quæ cum nō possit à se ipsa gradibus & magnitudine distingui, sequitur, vt tā iustus ipse sim, quāuis in me scelus infideat, quā qui iustissimus. Cernis iam egregij hominis opera metum depulsum, confidentiā erectam, corroboratam audaciam. Cum igitur nec in re desperata, nec in summa confidentia quisquā acriter & vehementer in virtutis officium incitari possit, & Luthe-

rus partim iustitiæ spem omnino præciderit,
 partim alterius iustitiæ nunquam auditæ rati-
 one, summâ illius potiundæ confidentiam suis
 attulerit, nonne liquet, quâvis interdû is inui-
 diæ declinandæ causa, de operibus iustitiæ mul-
 ta dixerit, illû studia & officia virtutis extinxisse?
 Quomodo enim quæso hominem languentem
 stimulas, vt virtutis officio perfungatur, qui
 ab homine grauissimo accepit, eos, qui in virtu-
 tis officiû incumbunt, frustra contendere? Quo-
 modo rursus metum exitij sempiterni illis incu-
 ties, qui valde securi sunt, seq; tantis iustitiæ or-
 namentis affectos esse confident, vt neminem
 esse credant, qui illos splendore iustitiæ supera-
 re possit? Nemo igitur erit, si magistrum Luthe-
 rum audierit, qui opera sancta moliatur, cum
 fieri non possit, vt quisquam vel in summa ho-
 nestatis desperatione, vel in summa salutis con-
 fidentia, in pietatis studiû vigilanter incumbat.
 At Lutherus, inquires, fortasse scriptis & cõcioni-
 bus populares suos ad officia cohortabatur. Id
 quidẽ scio. Sed Epicur⁹ etiã cum decretis suis vir-
 tutẽ sustulisset, de virtute interdû magnifice dis-
 ferebat. Nõ video quid homo leuissimus aliquã
 do vel naturę vi, vel inuidiæ metu cõfirmet, sed
 quid sit illi⁹ decretis atq; discipline cõsentaneû.
 Hoc certe cõstat, in rebus aut desperatis, aut ex
 animi

animi sentētia cōstitutis, non esse quēquā, qui magnū in honestatis studio laborē velit excipere. Cū igitur Lutherus & istius extreme desperationis, & sūmę confidētię se authorē prębuerit, quis nō videt, per eū fuisse oīa officia virtutis & pietatis euerſa? Fuit igitur hoc illi⁹ scelus ingēs, facinus immane, crimen impudēs, minimēq; ferendū flagitiū: sed illud multo scelestius, quod Pauli mentē & sapientiā ad suā libidinē inflectere, diuiniq; viri testimonio ad impudentiam suā confirmandā abuti voluerit. Sed videamus quomodo tu defendas, Lutherū virtutis, industrię, diligētię, sedulitatis extincōrē, cū Paulo sanctitatis, religionis, officij sūmo magistro consentire. Paulus inquit, nihil esse quod quidquā ad salutē valeat, pręter fidē per charitatē operantē. Idē Paulus ait, neminē ex operib⁹ iustificari. Cōstat igitur, inquis, hęc esse cōiūcta. At ego cōtrā dico, cū hęc vehemēter à se inuicē dissideāt, fieri minime potuisse, vt Paul⁹ ea cōiūgeret. Sed vt cerni possit, quā male magistri tui Paulū intelligāt, animaduertēdū est, quę fuerit illi⁹ mēs, quid suscepit, quid propositū habuerit, cū in ōnib⁹ epistolis suis, tū in ea pręcipue, quā ad Romanos scripsit, vnde tu hęc testimonia perperā intellecta promis. Quid igitur sibi Paul⁹ proposuit? Hoc nēpe, vt homines ab humanarū rerum

confidentia, ad Christi fidem traduceret. Docet igitur, nec in natura, nec in priscæ legis institutis ullum fuisse hominibus firmū salutis præsidium constitutum. Nec enim natura, neq; lex iniquitatē sustulit, & iustitiā attulit, in qua sola est salus & dignitas collocanda. Sola namq; iustitia Deum generi humano conciliat. Quomodo autem natura nullam opem per se rebus humanis attulerit, eo argumēto probat, quòd omnes, qui natura sola nitebantur, quāuis fuissent excellenti ingenio præditi, fuerint iniquitate, libidine, malitia, auaritia, improbitate, crudelitate, & infandis sceleribus inquinati. Quasi diceret. Si naturæ præstantia, si acumē ingenij, si vis mentis & rationis aliquid opis ad iustitiā attulisset, gentes certe, quæ natura, quæ ingenio, quæ ratione præcellebant, omnibus iustitiæ præsidij instructæ & ornatae fuissent. Sed nullus in eis iustitiæ splendor eluxit: fuerūt enim repletæ iniquitate & flagitijs innumerabilibus: nullum igitur illis adiumentum ad iustè viuendum attulit naturæ præstantia. Deinde ad Iudæos conuersus, idem argumentū maiore vi & contentione vibrat. Erat enim ei cum Iudæis summū certamē de ceremonijs antiquæ legis institutum, cū Iudæi eas omnes retinendas esse crederent, quòd existimarent, per illas animos expiari. Contrā

Paulus

Paulus disputat, omnia legis instituta, quæ iustitiâ adûbrabant, interuētu solidæ & expressæ iustitię euanuisse: & eos, qui in illis vmbis iustitię rationē collocabant, Christi numen violare. Meritis nāmq; illius atq; numini diffidebant. Idcirco ad Galathas scribēs, ait. Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Similiter ad Hebræos scribēs, ait, legē nihil ad perfectionē attulisse, sed vmbis tantū & imaginibus homines ad spē futuræ salutis erexisse. Eas autē ceremonias, & instituta à lege piacula, quæ hoc in loco, & in epistola ad Galathas opera legis nominat, dum ad Hebræos scribit, iustitias carnis appellat. De hac igitur legis parte, quæ in vmbis iustitiæ consistebat, quæ corporis lustrationē continebat, & ad animū minime permanabat, loquitur Paulus, cum ait, neminem ex legis operibus iustum fieri. Fuit enim hæc sententiæ illius longæ & seriæ, vt ais, disputationis conclusio. Quasi diceret. Si circumcisio, si cineris aspersio, si brutorū animantiū victimæ, si reliquæ legis expiationes homines iustos efficerēt, sequeretur, oēs Iudæos, qui sacra legis rite procurabāt, iustitiæ cōpotes extitisse: at cōstat, Iudæos omnes, qui legē tantum nitebantur, atque confidebant, fuisse tectos, impuros, maledicos, homicidas atque sceleratos: nullum igitur ex lege iustitiæ fructū per-

M 3

ceperūt.

ceperunt. Itaq; relinquitur, ex legis operibus neminem iustum fieri. Si aliquid ingenio vales, huius tam aptæ conclusionis ratio te docebit, de quibus operibus Paulus intelligat, cum ait, neminem ex legis operibus iustificari. Aliter enim quid magis ineptum, quid minus cohærens & consentaneum dici potuisset? Si enim Paulus dixisset, Iudæos fuisse quidem puritatis, & pietatis, & innocentiae laude præstantes, & tamen illa virtutis officia eis nullum ad iustitiam præsidium contulisse, & tum demum concluderet, eos ex legis operibus non iustificari, recte conjiceret, illum per legis opera, virtutum maximarum officia intellexisse. Sed id nunquam in oratione posuit. Imo eos, qui multum studij in legis institutis & operæ cōsumebant, testimonio scripturæ ipsius demonstrat, fuisse omni diritate & immanitate teterrimos: vnde colligit, non legis opera iustitiam efficere. Quid igitur? Num suspicaris, Paulū ex rebus minime probatis & cōstitutis argumentū sumere, quod tu facis? Si id ausus fueris, hominis diuini sapiētiae temeritatis & amētiae crimē affinges. Quod quā lōge absit à Paulo, nouerūt oēs, qui scripta illius pura mēte percipiūt. Quid enim aptius, quid acutius, quid sapiētius, quid vehemētius Pauli oratione & stilo excogitari potest? Ita sunt enim oīa illius argu-
menta

metā inter se nexa, & alia ex alijs apta & colligata, & ita respōdent secūda primis, postrema medijs, & tā singulari ratione oīa deuincit, vt nihil possit in illius oratione reperiri, quod nō mirifice cū illius mente prius explicata cōsentiāt. Ex ipsa igitur conclusionis aptissimæ ratione concluditur, quæ sint illa legis opera, è quibus Paulus dicit, neminē iustū fieri. Illa nām q; sunt, quæ Paulus perpetua disputatione conuellit: contra quæ sūma contentione pugnat: à quorū confidentia Iudæos abducere conatur: quorū causa fuit à Iudæis crudeliter oppugnatus, & in maxima sæpe discrimina salutis inductus. Qua ratione hæc piacula legis, opera legis appellentur: quomodo illa etiā opera, quæ vi tantū humanæ rationis efficiūtur, quibus homines cōfidentius innixi, mun' & premiū nō secundū gratiā, sed secundū debitū importune flagitāt, sint ad legis opera reuocāda: quomodo pietatis, charitatis, humanitatis, & honestatis officia sint ad fidei vim & sanctitatē referēda: in quanta cæcitate versentur illi, qui locis his Pauli minime perceptis, & a verissimo sensu detortis abutūtur, vt opera sanctorū hominū nō inutilia tantū, sed etiā scelestā esse cōfirmēt, satis aperte in nostris de iustitia libris, qui iam in lucē prodierunt, ostendi: & idcirco ea repetere hoc in loco minime necessariū.

duco. Non igitur quæ sunt ratione coniuncta, dissoluo: imo quæ sunt maxime dissidentia, atque repugnãtia, temere coniungi & conglutinari, nõ patior. Cũ enim nos perpetuo Paulus ad virtutis & innocẽtiæ & charitatis studiũ ardentè exsuscitet: cũ dicat, vnicuique secundũ operis rationem esse mercedem & præmiũ constitutum: cũ eos, qui sunt ad Christum adiuncti, ablutos & expiatis omni flagitiorum macula & sanctos afferat: cũ eosdẽ vitæ puritate & virtutis splendore astris simillimos esse confirmet: quid magis huic sententiæ, toties & cum tanta constantia repetitæ, contrarium esse potuisset, quàm affirmare eos, quos puros, sanctos, claros, splendidos, diuinis virtutibus ornatissimos esse prædicat, peccatis infectos esse, eorũque opera non solum nullam ad iustitiæ cumulum & perfectionem vim habere, sed esse impura & flagitiosa, & naturæ corruptæ vitijs infecta? Ipsum autem locum Pauli, quem adducis, videamus. Paulus, inquis, asserit, nullum in illis exitij periculum esse, qui in Christo sunt insiti. Sed assumimus etiam illud, quod in eodem contextu est. Qui non iuxta carnem versantur, sed secundum spiritum. Recte quidem assumitis. Sed videamus qui sint illi, qui secundum carnem, ut Paulus inquit, ambulant. Illi certe, ut ipse

scribēs

scribens ad Galathas, affirmat, qui adulterio, qui flagitiosa libidine, qui vitæ turpitudine, qui dira superstitione, qui odio, simultate, partium contentione, qui turbulētis dissidijs, qui sectis pestiferis, qui inuidia, cæde, & crudelitate, qui ebrietate & ingluuie, qui his & alijs eiusmodi flagitijs corrupti & contaminati sunt. De quibus, inquit ille, prædico vobis, quæadmodum & ante denunciaui, quod qui talia faciūt, hæreditatem Dei minime possidebūt. Neminem excipit: nō dixit, nisi fidem habuerint. Nondum scilicet ista noui Euangelij lux oculis illius affulserat. Qui autem secundum spiritum versentur, eos esse dicit, qui fructu spiritus suauissimo & iucundissimo potiuntur. Fructum autem spiritus esse dicit, charitatem, gaudium, pacem, virtutis constantiam, benignitatem, bonitatem, fidem, nō remissam videlicet, sed eam, quæ quidē est cum obedientia coniuncta, mansuetudinē, continentiam, & reliquas eiusmodi laudes, aduersus quas nullum crimen ex lege potest intēdi. Posset autem, si fuissent aliquo flagitio maculata. Nullo igitur modo Paulus ijs, qui sola fide Lutheri nixi sunt, sed qui opera sancta molliūtur, omniāq; officia vitæ ad gloriā Christi dirigunt, regni sempiterni patrimoniū pollicetur. Hic tu rursus clamabis, & hominū atq; diuorū si

dem implorabis, tam insignem calūniā ferri atq; sustineri non posse. Vos enim non ita in sola fide spem habere repositā, vt non simul opera ad salutem esse necessaria statuatis. Iam non disputo, quā sit absurdum, in ea re aliquod salutis præsidium reponere, quæ scelere infecta sit. Et idcirco, si opera omnia, vt Lutherus ait, sunt infecta flagitijs, ea non diligenter efficienda, sed contēnenda & repellenda sunt. Id tamen omit-
 tamus, & consideremus, quomodo sint opera, quantūuis illa sint vitijs inquinata, vobis tamē necessario suscipiēda. Id enim etiā diligenter in-
 quisiui. quia, inquiūt, fidē necessario consequū-
 tur. Nō quidē quod opera viā ad salutē muniāt (nec enim ea per se in iudiciū veniunt) sed quia in illis fidei quidam partus insit. Vt enim arbor fructum ex se vi naturæ profundit: ita fides ope-
 ra necessario gignit. Hæc quidem vestri dicunt: quorum vtrumque falsum est. Primum enim opera ipsa vel salutem, vel exitium afferūt. Ipsa namque per se diuini iudicij ponderibus exam-
 inanda sunt. Secus enim nunquam Dauid di-
 ceret, Deum redditurum vnicuique secundum illorum opera. Nunquam Paulus assereret fu-
 turum, vt dominus redderet mercedem cui-
 libet secundum operis vel boni vel mali rati-
 onem. Nunquam homines ea comminatione
 per-

perterreret, quòd simus omnes ad tribunal Christi statuendi, vt referat vnusquisq; quidquid vel boni vel mali gessit in vita, & proprium cuiusq; opus exactissime ponderetur. Nunquã, ne plura testimonia confecter (Sunt enim innumera- bilia) sanctissimus ipse iudex diceret, ibunt, qui bona egerunt, in vitam æternam: & qui mala egerunt, in ignem æternum. Deinde illud etiam falsum est, ex Lutheri fide necessario opera nasci. Meam quidem fidem Haddone non tuã, si Lutherũ audis, opera consequuntur. Quomodo inquis? quia fides ex auditu, auditus per verbũ Christi. Ergo cum mea, hoc est, ecclesiæ sanctæ fides Christi verbis innitatur, & Christus ipse dicat, omnes qui pœnitentiam non egerint, interituros: illa fides, quam Christi verbis adhibeo, facit, vt pœnitentiam agam. Rursus cum idem dominus ait. Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: si fidem Christi verbis habeo, & in illius amicitiam recipi vehementer exopto, omnes nervos animi contendã, vt quæ sunt ab illo imperata conficiã. Cũ vero idẽ prænunciet, non eũ, qui illũ dominũ appellat, sed qui omnia opera ad voluntatem sempiterni patris administrat, in regni celestis possessionem venturum: si fides mea non languescit, sed viuit atque viget, & regni illius cupiditate flagrat,

LIBER

flagrāt, ea fide stimulator, vt ad Dei volūtatem omnia studia mea dirigam. Iamne vides, qua ratione fides hęc opera sancta gremio & cōplexu suo contineat, quæ ex illius fœcūditate generata sunt? Nunc Lutheri fidem videamus, an parere aliquem vitale fœtum possit. Nullo modo. Primū quidem, quia opera omnia, quāuis sancta videantur, scelere contaminata esse dicit. Nemo enim quod est contaminatum atq; flagitio pollutum, aliqua æstimatione dignum iudicat. Deinde, quia tantas vires esse cupiditatis statuit, vt illi resisti nulla ratione posse confidat. Cū vero nemo possit opera sancta moliri, nisi primū regnum peccati excindat: peccati vero regnum, si Lutherus vera prædicat, excindi non possit: restat, vt nemo queat vlla ratione aliquod opus sanctum exequi. Quis enim est tam sine mente, qui velit frustra atq; sine vllō fructu in re aliqua operam suam ponere? Postremò quia illa est à Luthero iustitia constituta, cui nō sit necessariū operis & muneris adiumentū. Nā si ego mecū statuo, per fidē iustitiā Christi, perinde atque si mea esset, à deo mihi attribui, atq; ita me quāuis in flagitijs verfer, & in illis perseuerē, esse tamen illā sūmā Christi iustitiā cōsequutū, quo studio, qua cura, qua sollicitudine stimulari possū, vt aliquod præclarū opus efficiā? Cū igitur Lutherus

&

& opera sancta contemnat, & spem puritatis & sanctitatis incidat, & per eam fidē, quam finxit, omnē supplicij metū tollat, nonne constat, illū fuisse sancti operis euerforē? honestatis & pietatis extinctorē? quāuis aliquando populares suos se in studiū virtutis incitare simulasset. Itaq; perspicuū est, virum istum cælestē, quē laudibus diuinis afficis, & operū contemptione, & honestatis desperatione, & cōmentitiæ iustitiæ confidētia, omne agēdi & operandi studiū sustulisse. Ad aliam deinde querelam tuam veniamus, in qua dicis, me nullum dicacitati modū statuere, cum stupiditatem illā deplorē, qua Lutherus humanam voluntatē fatali necessitate constrinxerit. Equidem, inquis, iracundia nō soleo cōmoueri, tamen me diutius tenere nō possum. Magna culpa mea est Haddone, quod te hominē natura mitem atq; mansuetū, hac mea, vt ais, loquacitate insanire cōpulerim. Audiamus igitur hominis iracundia iustissima furentis orationem. Quid igitur ais? Non solum, inquis, hebes & imperita, sed etiam blasphemā hęc est tua calūnia, quam ne lapides quidem ipsi, de quibus cōmemoras, si loqui possent, contra nostros intorquerent. Noui Haddone locum isti amplissimo dicendi generi, quo nūc vteris, accōmodatū. Itaq; expecto, dum lapides ipsos loquentes inducas.

Ais.

Ais deinde. Sed animaduerte paulisper ad scripturas, & resipisce. Eas quidē ego diligēter animaduerto. Sed nondum Gualtero doctore vsus sum. Attēdo nunc igitur, an possim, te duce, ad clariorē consiliorū diuinorū notitiā peruenire. Velim igitur istā admirabilē sapiētiae suppellectilē nobis explices. Quid igitur ais? Deus Pater in Christo nos elegit, ante quā iacerētur fundamenta mūdi, vt essemus sancti & irreprehēribiles corā ipso. Vnde, quēso, nosti Gualtere, te esse electis annumerandū? Præterea qui sunt sancti & irreprehēribiles corā deo? Illi certe qui omni vitio carent. At authore Luthero, vos vitio carere nō potestis. Peccatū enim deletū esse negat, sed omniū flagitiorū incendiū ex illo, tanquā ex incenso fornace prorūpere dicit, quod omnia circūquaq; deuoret, atq; cōsumat: ex quo fit, neminē esse irreprehensibilē. Quod si tu fortasse non de te, sed de genere vniuerso loqueris, cū nemo sit, qui ōnino crimine, si Luther⁹ verū loquitur, liberatus sit, nemo poterit irreprehēibilis esse. Diuinā, inquis, electionē audis ex Euāgelio, quā tuus sermo tātopere detestatur: & tēpus audis. Ego electionē detestor? quo ore id dicere audes? quo in loco? quib⁹ verbis? Apud quē? quo teste? quo cōscio? quibus in scriptis id à me dictū esse conuincere potes? Adeōne iuuat, quidquid in
buccam,

buccam, vt aiunt, venerit, effutire? Nec id affert, inquis, hæc electionis necessitas, vt in oēs libidines & nequitias effundamur, quēadmodum tu quidē impie iocaris: sed vt sancti simus, & irreprehensibiles corā deo per charitatē: vt in expressis euāgelij verbis positū est. Quāuis nō te plane intelligo, arbitror tamē te mecū facere. Idē enim dico, nos nulla necessitate ad malū cōpelli, cum Deus nobis liberā, vt ex multis scripturæ locis constat, & vitæ & mortis optionem fecerit. Ergo liberi sumus, & nō vlla fatali necessitate constricti. Sed rursus huius oblitus sententiæ, Pauli locos adducis, quibus, vt suspicor, libertatem nobis eripere conaris. Deus, inquis, est, qui in nobis operatur & velle & perficere. Paulus istis verbis voluntatem alligauit, & astringit facultatem. Neque Paulus id vnquam cogitauit, neque magistri tui mentem Pauli percipiunt: tantum abest, vt tu, qui multo illis inferior es, illius sententiam consequi possis. Verum quidem esse fatemur, & cogitationes & opera nostra, quæ cum vera laude suscepta atque perfecta sunt, ad Deum, cuius illa numine perficiuntur, referenda esse. Nisi enim me Deus in pestē ruentem auocauisset, nisi me spiritus sui consilij admonuisset, ne me præcipitem in sempiternam miseriam darē, nisi me
salutari

LIBER

salutari atq; firmo præsidio confirmasset, vt p̄-
 eratis minus, quod mihi imperabat, exequi pos-
 sem, neq; boni quidquam cogitare, nec exequi
 valerem, omneq; meum studiū frustra fuisset in
 opere vel designando vel perficiendo consum-
 ptum. Id tamen dicimus, posse nos non assentiri
 monitis, posse aspernari beneficentiam, repudi-
 are clementiam, & collectam gratiam per fla-
 gitū & scelus effundere. Ego, inquit ille, sto ad
 ostium & pulso. Non ait fores effringo, aut car-
 dines conuello, atq; violenter irrumpo. Sed pul-
 so tantum, hoc est, admoneo, periculū denūcio,
 spem salutis ostendo, auxiliū polliceor, & ad me
 beneficijs allicio. Ais tamen. Quid igitur? Nihil
 inter nos & lapidē interest? Obtusior sit lapide,
 qui sic colligat. Quasi ego Gualtere id ex Pauli
 sententia, & non ex Lutheri temulentia college-
 rim, vt paulo post videbimus. Idem, inquis, ipse
 Paulus nos dei cooperarios appellat, & in timo-
 re iubet, atq; tremore propriā salutem operari.
 Non vides igitur ex ipsis Pauli verbis libertatē
 illius authoritate constitui, quā Lutherus cona-
 tur euertere? quomodo enim dixisset, nos esse
 dei cooperarios, si nemo quidquā in opus, quod
 Deus in nobis efficit, contulisset? quomodo ad-
 monuisset, vt salutē nostram operaremur, si id
 in nostra manu positum minime fuisset? Sed tu
 quemad

quemadmodum in illa coniunctione fidei per
charitatem operantis, & operum prorsus inuti-
lium, ea conglutinare Pauli testimonio frustra
contendebas, quæ nulla ratione coniungi pos-
sunt: sic acumine isto tuo singulari, quod nos
idiotæ minime cōsequimur, efficere vis, vt Pau-
li mente & sentētia, libertas simul & seruitus ar-
ctissimo societatis vinculo constringatur. Nunc
igitur Pauli locos adducis pro libertate, rursus
alia testimonia, quæ tibi seruitutem confirmare
videntur. At ego eo ipso argumento pugno, vos
nunquam, quanta sit in Paulo sapientia, nempe
in cuius animo Christi spiritus infidebat, suspi-
cari potuisse, quod illum ea, quæ sunt valde pu-
gnantia, dicere contendatis. Et tamen dicis, me
euangelium detestari. Lutheri quidem euange-
lium. Cum Lutherum dico, Melanchthonem,
Bucerum, Caluinum, & reliquos herōas vestros
intelligo. Quamuis enim illa multiplicia sint
aquarū diuortia, omnia tamen ex vno fonte ma-
narunt. Quod Pauli vero testimonijs ad astruen-
dam impietate vestram abutamini, id ferendū
non puto. Ais deinde. Ex Pauli tribus verbis co-
gnosces. Quid? Omnia possum in Christo, qui
me corroboret, & Augustinus eandem senten-
tiā alijs verbis elegantissime conclusit: Deus in
nobis ipse sua coronat opera. Recte. Sed quor-

sum ista. Num ij sumus, qui cum Pelagio faci-
 amus? Diximusne aliquando, posse nos viri-
 bus nostris & industria nostra opus aliquod di-
 gnum vera laude perficere? Nunquam profe-
 cto. Et tamen tu hoc in loco, quasi profligato
 iam bello, intemperantius exultas, & ais. Quid
 est? An non utique communiter cernis autho-
 ritate sacrarum literarum Dei providentiam?
 Et tamen intelligis, eandem non esse peccati
 matrem, sed alumnam omnis officij? Haddone,
 quæ te febris tenet? Quæ furia exagitant? quæ
 poenæ scelerum persequuntur? Vbi audijsti, aut
 legisti, me Dei providentiam negare, aut asse-
 re, ex ea maleficiū aliquod oriri? Hunc cine fu-
 rorem? Hanc cine dementiā? Hanc cine impudē-
 tiam? Id enim ex meis scriptis colligere minimē
 potuisti: nisi fortasse putas, Dei providentiā nō
 posse vllō modo cōsistere, nisi libertas humanæ
 voluntatis ōnino sublata sit. Si id putas, es amē-
 tissimus. Si non putas, & tamē falsō mihi crimē
 intendis, impudentissimus. Et tamen ais. Sed
 fontes ipsos adeamus, è quibus cum mella dul-
 cissima manent, tua tamen corruptissima mēs
 pestilentissimum ex illis venenum exuxit. O
 Gualtere, quantum te delectat, istud maledi-
 centiæ venenum, quo repleti estis, euomere!
 Dicebat Paulus, ad Galathas scribens, vtinam
 abscin-

abscindantur, qui vos conturbant. Similiter ego Christum Deum meum, meæque puritatis & integritatis authorem precor, vt omnes, qui impura mente, contaminatis oculis, sacrilego conatu ad tractandas sanctas literas accedunt, aliquando tandem resipiscant: aut si id facere noluerint, diro supplicio mactentur potius, quàm tantam vim malorum communibus ecclesiæ rebus importent. Hoc in loco, Christe sancte, quos impetus facis? Quàm mirifice pugnas? quibus verbis tanquam victor insultas? Non enim solum cornua, vt dicebas, cōmouere, sed totam aciem fundere tibi plane videris. Varios Pauli locos adducis minime necessarios, quibus prouidentiam esse confirmes. Deinde in me inueheris, quasi ex Dei prouidentia, si esset vlla, collegerim, hominem sensibus orbari. Quod quidem est mendacium impudentissimū. Nunquā enim id in oratione mea legisti. Nec ex Dei prouidentia sequitur, hominem esse stipitē, sed ex Lutheri dementia, qua contra Dei prouidentia libertatē tollit. Sed tu fortasse Lutheri scelus ita cū prouidentia coniunctum opinaris, vt qui Lutheri furorē infectatur, eundē Dei prouidentia labefactare putes. Ego cōtrā statuo, eū qui Lutheri scelus imitatur, Dei prouidentia, quantū potest, euertere. Sed quid hoc est?

Cur non aperte, quod sentis, edisseris? Cur te in latebras istas cōijcis? Cur Babylonicæ seruitutis nomine relicto, prouidentix nomen violenter arripis? Dixit Lutherus, liberū arbitrium esse re de solo titulo, aut titulū sine re. Hominem pati, nō agere: trahi, non deliberare: esseq; tantū instrumentum, quod deus versat, vt vult, & quocunq; ei libet impellit, & vnde libet deducit, & quasi ferrā aut securim agitat: nihilq; omnino hominum facultati relictum, nec ad bene agendum, nec ad flagitium suscipiendū. Idem se postea correxit. Inquit enim, male dixi, quod liberum arbitriū ante gratiam sit res de solo titulo: sed simpliciter debui dicere, liberum arbitrium est figmentum in rebus, seu titulus sine re. quia nulli est in manu sua quidpiā cogitare, aut boni, aut mali, vt Vuiclefi articulus habet Cōstantix dānatus: sed omnia de necessitate absoluta eueniunt. Hæc deinde pluribus verbis amplificat, & in eo fortissime pugnat, vt affirmet, esse semper mentem astrictam, voluntatem alligatam, agendi facultatē ereptam, vsq; adeò, vt non modo bonum aut malū facere, sed ne cogitare quidem aliqua ratione queamus. Hæc eadem Malanchthon: hæc, vt alios omittamus, admodum copiose Calvinus: huius deniq; sententiæ sūma hæc est, nihil inter nos & quodlibet aliud instru

mentū

mentum interesse. Hæc quidem doctores tui aperte docent. At ego id dico, quod omnes boni, omnes sancti viri, omnes homines diuinis virtutibus ornatissimi testificantur, esse in hac turorum sententia immane scelus, proiectam audaciam, detestandum furorem, facinus execrandum. Ea namque constituta, dico tolli leges, consilia silere, artes euerti, studia restingui, vitæ perturbari, iuris & iniuriæ discrimen confundi. Dico præterea, quod est consequens, hominem orbari sensibus, spoliari consilio, priuari ratione, eoque redigi, vt nihil inter eum & lapidem manu coniectum intersit. Dico etiam, legis diuinæ monita, præcepta, consilia, cohortationes & minas, præmia virtuti proposita, supplicia flagitio & turpitudini constituta, frustra fuisse sanctis literis ad sempiternam memoriam consignata. Hæc omnia absurda Lutheri sententiam necessario consequuntur. Sequitur & illud, quod in animum inducere, facinus est, supra quam dici, aut cogitari possit, horrendum, non iuste Deum iudicem sanctissimum, in quem iniquitas nullo modo cadere potest, illud flagitium punire, cuius ipse, vt Lutherus asserit, monitor, impulsor, & effector fuit. Vt enim perpetrato homicidio, non gladius, sed is qui gladio eadem efficit, in iudi-

cium vocatur: ita ius & fas est, vt non ego, qui vi
 quadam fatali, cui resistere nequiui, ad scelus
 adactus fui, sed ille qui eā mihi vim intulit, sce-
 leris ipsius culpā sustineat. Hoc igitur, ex quo tā
 dira mōstra atq; prodigia sequūtur, assero tantū
 scelus esse, vt reliqua omnia in vnū collata, cōpa-
 ratione illius possint leuissima iudicari. Nā &
 humanā societate & ordinē funditus euertit: &
 sanctissimo illi domino & optimo parenti cri-
 mē iniquitatis & immanitatis affingit. Hoc igi-
 tur dico, censeo, statuo, decerno, innumerabili-
 bus scripturæ sanctæ testimonijs instructus, san-
 ctorū hominū monimentis, qui vel olim vel no-
 stris temporibus scripserunt, incitatus, & multis
 etiā sūmorū philosophorū disputationibus eru-
 ditus, & recta etiam ratione, quæ lex naturalis
 atq; diuina nominari solet, imbutus, illā absolu-
 tā necessitatē, qua Lutherus oēs actiones & co-
 gitationes sine vlla exceptione cōstrinxit, nec es-
 se posse, nec in sani hominis mētē cadere, & qui
 illā excogitauit, fuisse hominū, quos terra susti-
 nuit, scelestissimū. Hoc est quod dixi. Hoc tu re-
 fellas velim, & doceas, aut Lutherū nunquā id
 dixisse, aut si dixit, id summo iudicio statuisse.
 Quod quidē tu, cū inuidiæ fortasse timore nō fa-
 cis, ad disputationē de electione diuina confu-
 gis, & prouidētia esse Pauli testimonio cōfirmas,
 quasi

Quasi ego contra Dei prouidentia, & nō contra Lutheri dementia differuissē? Poterūtne magis vel inepta, vel stulta differēdi & refellendi ratio cogitari? Multū tu quidē Pauli epistola ad Romanos, quā prorsus ignoras, & nimis licēter abuteris. Et tamē quasi iā plūbeo isto gladio bellū confecisses, cū illud de pueris nondū natis exemplū ex Paulo in mediū intulisses, in me furēter irruisti. His enim verbis vsus es. Quid ais optime vir? Ecce tibi rursus electionē, & eam quidē secundū Dei propositū. Ecce tēpus electionis, nimirū pueris nondū natis. Quid igitur dicemus? Nū iniustitia est apud Deū? Paul' abominatur, Hieronym' Osorius affirmare nō dubitat. Hadone quæ te vexat amētia? Quid dicis? Quid sentis? Quænam est ista tam impudens mentiendi libido? Quando id dixi? quibus verbis? Ostende locum: me testibus argue: argumento conuince. Antequam vero id facias, quid furis? quid insanis? Tantāme putas esse Lutherō, homini vesano atque nefario, cum diuina Pauli mente coniunctionem, vt sit necesse illi, qui Lutherō aduersatur, sanctissimis Pauli decretis aduersari? Dei, inquis, vox est ad Mosē. Miserebor cuiuscūq; misereor, & cōmiserabor quēcūmq; cōmiserēor. Subijcit Paulus, neq; volētis esse, neq; currētis, sed miserētis Dei.

LIBER

Deinde Pharaonis exemplum assumis, neque quorsum id afferas, dilucide ponis. Et tum quasi iam Pauli testimonio demonstraueris, libertatem humanæ voluntatis ereptam, ita concludis. Quid Hieronymus Osorius. Profecto si ligetur humana ratio, si cōsiliij libertas eripiat, si voluntas sempiternis vinculis impediatur, ex eo scilicet consequi, totum hominē iudicio & sensibus orbari, nihil inter ipsum & lapidem interesse, Deum etiam malorum authorem constitui. Nec id vllam habere rationem, vt pro illo scelere plectamur, quod sponte nostra non suscepimus. Est id Haddone verū. Neque tu argumenta mea diluisti: nec vllū Pauli testimoniū, quod me à sententia depelleret, attulisti. Et tamen quasi iam id quod volebas effeceris, exurgis, & vehementius insistis, illaque verba ex intimo artificio depromis. Ais enim. Num fingo quidquam? Num muto? Num voces tuas recognoscis, partim falsas, partim impias? Hæc cū satis oratorie declamares, eaq; te dicēdi acrimonia paulo insolentius extolleret, istud tā clarū dicēdi lumē couitio de more tuo multo clarius illustras. Inquis enim. Nimirū tu ille superbus responsator es, cuius fastū acerrime Paulus obiurgat. Tu cū vas testaceū sis, ex luto & argilla factū, a figulo scire vis, quē ad vsum te tēperaue-

rit?

rit? Hæc & his similia in me cōuitia iactas, & admones, ne mea hac tã intoleranda superbia velim homines Dei prouidentia nixos euertere. Hæc tu quidẽ nimis iracunde. O vas aureũ, Buceri artificis excellentis opere perfectũ, ne contenas oro vasa fictilia. In illorũ namq; manu positũ est, aurea vasa fieri. In magna, inquit Paulus, domo non solũ sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia. Et quædã quidẽ in honorẽ, & quædã in contumeliã. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorẽ, sanctificatum & vtile domino, & ad omne opus bonũ paratũ. Vides quomodo Paulus ostendit, fore nobis facilissimũ, si velimus, ex vasis ligneis & fictilib' in aurea & argentea vasa conuerti? Quomodo autem id fieri possit, aperte demonstrat, cum ait, si emundauerit se ab istis. A quibus? Ab illis nempe, quos paulo ante dixerat, quorundam fidem subuertisse. Sed vt intelligas, quã male tui doctores ea Pauli testimonia, quæ in aceruũ congestiisti, interpretati fuerint, necessarium arbitror Pauli mentẽ explicare. Quod vt conuenientius fieri possit, est animaduertendũ, in quẽ finẽ Paulus ea omnia argumenta contulerit. Cũ is igitur amplissima oratione felicissimũ illũ statũ eorũ, qui contẽpto & abiecto naturæ humanæ fastu, & antiquatæ etiã legis institutis negle-

LIBER

Etis, totos se in Christi studiū contulerant, & ita contulerant, vt non secundū carnē ambulant, sed secundū spiritū, hoc est, vt omnes labe impuritatis & nequitiae repellerent, & cupiditatis nefariae fibras amputarent, & virtutis, & pietatis, & iustitiae officia ardenti studio colerent: cū ita munera & dona, quibus mentes eorum, qui fuerāt in Christi fidem recepti, & moderatione sancti spiritus instituti, mente recoleret, gaudio incredibiliter exultauit. Quo autem maior hae letitia fuit, eo grauius affligi cœpit recordatione casus acerbissimi, quo gēs sua corruerat, & propter immanē perfidiā, & dirā mentis cecitate illas tātas opes amiserat. Sed cū multi ex illa ludæorū ruina materiā sibi cōpararēt, ad Dei fidē labefactandā: dicebant enim, esse indignissimū veritatis diuinæ cōstantia, gentē in expectatione sūmæ libertatis & felicitatis enutritā, promissisq; diuinis ad spē cælestis atq; sempiternæ hæreditatis excitatā, euerti bonis omnibus, & in tetra & detestanda caligine relinqui: & idcirco colligi posse, vel nōdū esse lucē per Christū reb' humanis allatā, vel Dei fidē cōcidisse: Cū igitur his argumentis homines effrenata mente Dei gloriā indignissimo conuitio maculare conarētur, Paulus pro Dei gloria pugnat, argumētisq; firmissimis ostēdit, Deū in fide permānisse, & ea omnia

omnia, quæ promiserat, cumulate præstitisse. Hoc autem significat, cum ait. Non quod exciderit verbū Dei. Huius autē defensionis probationē ex quatuor locis assumit. Primus autē est, veri Israëlīs explicatio, vt eū esset intellectū, gentes ad Christū aggregatas in Israëlīs stirpe cēseri, perspicuū fieret, in earum salute & dignitate Deum promissis egregie satisfecisse. Alter locus fuit, quo demonstrauit, multos etiam Israëlīs sanguine propagatos salutem fuisse consequutos. In illo nāmque naufragio reliquiæ perfidem ex immanissimis illis perfidiæ tempestatibus & fluctibus euaserūt. Tertio vero loco docet, per Deū minime stetisse, quo minus oēs Iudæi ad salutē peruenirēt. Nā Deus ipse opes suas promptas & paratas habebat, eosq; ad se crebris vocibus alliciebat, & ad fructū suæ benignitatis inuitabat: illi vero cōfidētia legis inflati, & superbia furentes, inuitantis liberalitatem animo ingrato, & in sceleribus obstinato repudiarunt. Postremò prænunciat futurum, vt postquam plenitudo gentiū intrauerit, omnis Israël saluus fiat. Et his quidem argumentis, quæ fuse persequitur, quāta constantia Deus in fide manserit, sanè luculēter ostēdit. De quibus ea tantū attingemus, quæ ad præsentē disputationē faciunt. Itaq; primū Israelīs definitionem cū æquitatis
expli-

LIBER

explicatione coniungit. Docet autem, Israëliti-
cæ nobilitatis rationem non sanguinis cõmu-
nitione, sed fidei propagatione contineri, eúmque
esse verum Abrahami filiũ, qui secundũ diuinã
promissionem, quam fides intuetur, & non se-
cundum carnem, qua homines humi strati tu-
ment, exoritur. Non qui filij carnis sunt, inquit,
sed qui filij sunt promissionis æstimantur in se-
mine. Promissionis autem verbum hoc est,
secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ
filius. Ne autem dici posset, ideo fuisse Isaac
Hismaeli prælatum, quòd fuisset ex matre li-
bera susceptus, aliud geminorum fratrum exẽ-
plum similiter adducit. Iacob enim & Esau ex
eodem patre & ex eadem matre, & eadem ho-
ra suscepti, & in lucem editi sunt: & tamen
Iacob fuit in patris hæreditate constitutus, è
qua Esau Dei prouidentia eiectus fuit. Quod
si nascendi conditionem respicias, Esau vide-
batur esse præferendus, cùm prior in lucem pro-
diisset. Si operũ merita consideres, ante quã nati
essent, aut quidquã boni aut mali egissẽt, diuino
consilio decretũ fuerat, vt Iacob principatũ ob-
tineret. Hac similitudine in oculis constituta,
confirmat Paulus, hanc Israëlitis nobilitatẽ nec
ad humanũ genus, nec ad antiquitatẽ, nec ad an-
tecedẽs meritũ, sed ad Dei gratiã, quæ secundũ
electiã

electionem omnia merita virtutis & pietatis antegreditur, esse reuocandam. Gessit enim Iacob eorum imaginem, qui fide nixi, gratiam & benignitatem dei respiciunt: Esau vero illorū speciem retulit, qui operum humanorum confidentia, sine respectu ad diuinam gratiam, efferruntur. Hoc igitur ex hoc Pauli loco colligimus, nec humanum genus, nec opus, neque legem, sed dei electionem, & vocationem, & gratiam veros Israēlitas efficere. Sed videamus. Hæcne tam insignis Dei misericordia nobis absq; vllis nostris meritis adhibita, sine vllō delectu tribuitur? Minime. Sic enim casus atque temeritas in Dei iudicio versaretur, quod nemo potest absq; scelere nefario suspicari. Vt igitur Paulus hanc opinionē sceleris plenam depellat, ait, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictū est, quod maior seruiet minori. Electionis nomen, discrimen consilio sapienter animaduersum designat, & aliquid in re delecta fuisse iudicat, quod in neglecta & repudiata non fuerit. Propositū enim Dei, est anticipatum iudicium, quo Deus secundum electionem & prænotationem eorum, quæ futura cernit, alios clementer ad gloriam destinat, alios iuste exitio sempiterno deuouet. Non enim Dei sapientia, quæ omnia, quæ fuere, quæ sunt,

LIBER

sunt, quæ euentura sunt, infinita mente complectitur, ad hoc iudicium faciendum, res ipsas expectare compellitur. Quid autem illud fuit, quod ante delegit? Num opus, aut meritum illius gratia dignum? Non certe. Sic enim gratia, non esset gratia. Constat autem, gratuita tantum Dei clementia nos è flagitiorum tenebris ereptos, in iustitiæ possessione constitutos fuisse. Nihil enim nobis debebat. Imo propter insitum in corporis natura, immanitati cupiditatis obnoxia, post peccatum erga diuinâ legem odium, omnes eramus supplicio sempiterno dignissimi. Porro autem quamuis illa summa, atque sempiterna bonitas velit, ut Paulus ait, ut omnes homines salui fiant, iustitiæ tamen ratio minime patitur, ut qui diuina beneficia ingratis animis aspernantur, & in eo scelere ad extremum perseuerant, ea percipiant. Iustissime sunt igitur diuinis opibus exclusi, qui cum Dei bonitate pugnant, neque volunt villo modo in illius gratiam recipi. Cum vero Deus id ab omni æternitate futurum prænouerit, eos clementer elegit, qui non erant illas tantas opes ad extremum contumaciter aspernaturi: Sic igitur factum est, ut alij iusto iudicio improbat, alij vero summa clementia ad sempiternas opes fruendas euocati sint. At inquis fortasse, tu humanum aliquod
meri-

meritum Dei gratiam antegredi dicis? Nullo modo. Nam & ipsa animi inductio, qua Dei monitis & consilijs assentior, & beneficia illius non abijcio, ad gratiam & benignitatem illius, qui me vocauit, & mentem meam inflexit, referenda est: & in salute & dignitate recipienda nullum meritum extat. Si enim sum tenuis & egēs, extremāque rerū inopia conflctor, quod nam meritum meum est, cum principis magnificentissimi, qui mihi nihil ōnino debebat, opibus sustentatus & locupletatus sum? Quid mihi debet medicus, qui vulnera mea sponte sua sanauit, eo quod me ab illo curari permiserim? Quid rursus is, qui me latronum insidijs circūuentum ē mortis ipsius faucibus eripuit? Nihil prorsus. Sic igitur fit, vt qui in gratiam Dei recipiuntur, clementissime conseruentur: & qui gratia illius excludūtur, rectissimo illius iudicio repellātur. Sequitur deinde. Quid ergo dicemus? Nūquid iniquitas est apud Deū? Absit. Mose enim dicit. Miserebor cuius misereor: Et misericordiā tribuā, cui misericordiā tribuo. Rationē assignat Paulus, quare nullo modo possit quisquā Deo iniquitatē assignare. Defensio nāq; iustitię, tota est in misericordia cōstituta. Illa nāq; misericordię diuinę repetitio significat sūmā illius in mīa tribuenda constantiā. Misericordia
autē

LIBER

autem Dei, illius iustitiã omni calumnia liberat. Quasi dicat ipse dominus, ita sum natura misericors, vt nihil libentius faciam, quàm peccatis veniam impertiri, & in eis tuendis, quos in fidem recepi, summam atque sempiternam in adhibenda misericordia constantiam conseruare. Ergo cum peccatis supplicium irrogo, satis explore cerni potest, eos, qui supplicijs afficiuntur, culpa sua perire. Nam si voluissent ad officium redire, eadem misericordia conseruati fuissent. Sed cum sponte sua tenebras luci, seruitutem libertati, egestatem diuitijs, mortem vitæ prætulissent, iustum fuit, vt in acerbũ supplicium truderentur. Hoc quidem loco, quem Paulus de misericordiæ diuinæ firmitate diuinitus adducit, cernimus diuinam iustitiã omni calumnia liberari. Itaque nemo poterat in Iudæorũ calamitate Dei fidem requirere, sed eorum, qui seruari misericordia illius noluerant, perfidiam atque scelus insectari. Tum vt magis eandem sententiam confirmet, atque doceat, omnem spem salutis esse in tam proposita omnibus clementia collocandam, ait, Non igitur volentis, neque currentis, sed misereantis Dei. Voluntas studium designat: cursus, egregiũ ad honestatem conatum: quorum vtrumque dei beneficio continetur. Is enim est, qui me crebris
monitis

monitis impellit, ut velim: is etiam est, qui mihi alacritatem addit. Attamen neq; studium meū, nec alacritas prospere cadet, nisi is clemētia sua & volūtatem & egregiū conatū ad perfectionē adduxerit. Vires enim frangūtur, & spes omnes euanescent, quoties Dei misericordia propter ingrati animi crimen à nobis abscedit. Cum igitur aliquid præclarum gero, id neq; est humane voluntati ad honestatē natura propensæ, neque contentioni, sed Dei clementiæ tribuendū. Ut autem clarius cerni posset, Iudæos non Dei iniquitate, ut perfidi homines asserabant, sed sua perfidia, & scelere voluntario concidisse, simile exemplum improbitatis & perfidiæ cōmemorat. Pharaonem namq; Deus simili ratione ad officium inuitabat, & à perfidia deterrebat. Ille tamen Dei clementia, insita superbia & contumacia, ad suppliciū multo grauius abuti voluit. Ait igitur. Dicit enim scriptura Pharaoni, In hoc ipsum excitaui te, ut ostendā in te potentiā meam, ut annuncietur nomen meū in vniuersa terra. Quo in loco duo sunt annotanda. Primū quidem, Pharaonem nullo modo fuisse in eum furorem impulsu numinis incitatū, ut Paulus ipse paulo inferius aperit. Alterū est, ideo fuisse Pharaonis scelus à sapientissimo & optimo rerum omniū domino, qui ex malis bona semper elicit,

LIBER

elicit, & perturbata in ordinem reducit, diu toleratum, vt exemplo feueritatis edito, multos mortales in officio contineret. Hoc autem clarius potest animaduerti, si hæc ad Hebræū fontem exquiramus. Sic enim hæc oratio verti cōmode potuisset. Propterea te consistere passus sum, vt ostendā tibi potentiā meam, & prædicetur nomen meū in vniuersa terra. Non dicit, ego tibi mentem eripui, & te insanire compuli, vt mihi perpetuo repugnares: sed, te diu sustinui, debitūque supplicium distuli, vt id ad ampliorem gloriæ meæ fructum, multorūque mortalium salutem reseruarem. Vocabat ille quidē Pharaonem ad fidem & officium. Pharaō vero cum illius benignitatem contemneret, & quasi equus indomitus effrenata mente rueret, fuit non diuinæ tantum feueritati, sed etiam misericordiæ consentaneum, vt iustissimo Pharaonis supplicio multi perterriti, ad officium reuocarentur. Vt enim reip. moderatores, eos, quos leuioribus pœnis sanare nō possunt, constantia feueritatis excindunt, vt illius supplicij metu ciues reliquos in officio cōtineāt: sic sūm⁹ ille rector in eos, qui corrigi nolūt, susceptūq; scelus impudētia cumulāt, exemplū sūmę feueritatis edit, vt illorū exitio hominū vniuersati prospiciat, & cū pœnā sceleratis imponit, multas sū-

mæ

mae clementiae partes tueatur. Quid igitur est, quod tam saepe videmus illud repetitū, Et indu-
rauit cor pharaonis? Indurare est, materiam im-
probis & sceleratis, qui bonis ad malitiam abu-
tuntur, maioris sceleris & cōtumaciae praeberē.
An ignoras, inquit Paul⁹, quod benignitas Dei
ad pœnitentiam te adducit? Tu autē secundum
duritiem tuam, & impœnitens cor, thesaurizas
tibi iram. Ad hunc igitur modū Deus eam Pha-
raonis duritiē nō efficiebat, sed Pharaon Dei cle-
mentiam repellebat, & propter insitā duritiē &
prauitatē, ipsius Dei clemētia ad immanius sce-
lus abutebatur, & iræ diuinæ cumulū sibi miris
in dies accessionib⁹ amplificabat. Animaduerte
autē mirabilē argumentorū cōnexionē. Primū
quidē demonstrat, Israëlīs veri vim & rationem
non humana natura, sed diuina gratia contine-
ri. Gratiae vero diuinæ magnitudine, quæ omni-
bus exposita est, qui illa frui voluerint, iusti-
tiam diuinam confirmat. Ex ea nāmque mise-
ricordia constat, eos, qui perierunt, suo scelere
perijsse. Id autē clarius ostendit Pharaonis exē-
plo, qui clementiam repudiavit, & voluntate
sua in pestem irruit: vt intelligi posset, Iudæos
similiter voluntaria cæcitate, & animo in sce-
lere nimis obstinato & obfirmato cecidisse: nec
illorum exitium esse ad Deū, qui eos ad salutem

LIBER

vocabat, sed ad eorum immanitatem & peruicaciam, qui illius benignitatem respuebant, referendam. Adiungit deinde. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Quod non sic est accipiendū, vt ille sine sūma ratione velit, quod vult. Non potest enim illius sempiternæ sapientiæ voluntas à mentis, & rationis, & consilij cōiunctione diuelli. Vult autem electorum fidem non secundum debitum, sed secundū gratiam remunerare. Vult etiam eos, qui opem illius repudiāt, præsidio spoliare, iudiciōq; peruertere. Subiungit deinde. Dicis itaq; mihi, quid adhuc quærirur. Voluntati enim eius quis resistet? His verbis Paulus personam hominis audacis, atq; de consilio diuino temerè iudicantis, & sententiam hanc perperā intelligentis, inducit, cui impiam orationem attribuit, vt cōmodius ipsius impietatis vocem comprimat. Si verum, inquit quilibet homo nefarius, est, Deum cuius velit, misereri, & quē velit, negligere, & in animū duritatem inducere, nemōq; potest illius voluntati resistere, qui peccat necessario peccat. Si necessario peccat, cur Deus tam sæpe de improborū hominum duritiæ & immanitate conqueritur. Hanc orationem sceleris & audaciæ plenam duplici ratione Paulus refutat. Primū nāmq; ostendit, esse facinus audax, de iudicio diuino iudicare

care. Eo enim quod res quælibet à Deo facta est, statuendum est, licet rationem illius minime teneamus, eam non sine summa ratione fieri. Deinde consilium, quo Deus improbos indurat, hoc est, diu tolerare, opèq; sua tandè destituit, vt eos cū multorū vtilitate peruertat, exponit. O homo, inquit, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentū ei, qui illud finxit, quid me fecisti sic? An non potest figulus lutū ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? In quo loco considera, figuli nomine, non opus absq; ratione designari, sed illud quod artificio fit. Vt intelligas, si figulus ea ratione, qua figulus est, artificio facit, quidquid facit: multo magis Deū arte, ratione, consilio omnia perficere. Sic igitur Paulus ait. Homo non te circumspecies? Non tuæ naturæ fragilitatē recognosces? Non Dei sapientiā atq; potentiā cogitabis: Nō deniq; numē illi⁹ horrebis? Si esset aliquis sensus in vasis fictilibus, nō essent ea vasa ferenda, quæ cū figulo, à quo ficta fuerant, de fingēdi artificio contēderent. Multo igitur min⁹ est homuncionis audaciā tolerāda, qui iudiciū sūmi illi⁹ rectoris accusat, & in ipsa immēsa & infinita sapiētia cōsiliū & artē requirit. Itāne vero? Cuius tu rei causam & rationē in genio cōsequi nō potes, continuo nullā rationē

subesse contēdes? Facit figulus arte sua aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: quod autē arte fit, nemo potest iure reprehendere. Tu vero quod ab illa summa sapientia, in quam neq; temeritas, nec iniquitas cadere potest, factum est, temerē & iniuste factum dices? Hac quidē oratione hoc vnum suscipit Paulus, vt admoneat, summum facinus esse, diuina consilia ad examē humanæ rationis exquirere, & de illius æquitatē dubitare. Comprimit igitur tantū audaciā importunā, hominēsq; temerarios & insolentes diuini iudicij denunciatione perterret. Deinde quid de hac quæstione sit statuēdū, explicat. Sic enim subiūgit. Quod si Deus volēs ostēdere irā, & notā facere potentiam suā, sustinuit in multa patiētia vasa iræ, aptata in interitū, vt ostēderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriā? Oratio præcisa est: qua loquendi figura Paulus frequenter vtitur. Hoc enim, aut aliquid aliud simile deest. Et tamē tu tam sapiens & iustum Dei consilium vituperabis? In his quidem verbis primum notandū est, Deum vasa iræ minime finxisse. Vasis quidem naturam finxit, non flagitium, non impietate, non reliqua scelera iudicij seueritate, quam sanctorum literæ appellant iram, acerrime punienda. Improbi enim cuiusque voluntate fit, vt iræ vas effici.

efficiatur, qui vas misericordiæ fieri noluit. Quod ut luculentius explanet Paulus, ait, sustinuit. Nec hoc verbo contentus, addidit, in multa patientia vasa iræ. Quid hoc est? quis tantus ille dolor fuit? Quod tam crudele supplicium, ad quod perferendum, non mediocri, sed summa patientia Deo opus esset? Id certe, si dolor in Deum caderet, quo nullum fingi posset acerbius, nepe flagitium, & scelus, & in suscepto scelere pertinacia. Nihil enim aliud pugnat cū illi? probitate, benignitate, sapiētia: nihil aliud sanctissimis illius institutis & legibus aduersatur: nihil deniq; est aliud, quod summo illi odio sit. Itaq; mirū esse nō debet, si summa illi patiētia, ut ita dicā, necessaria fuit, ad tā acerbū suppliciū subeūdū. Non igitur is villo modo Pharaonis duritatē effecit, sed magna quadā patientia voluntariā hominis improbissimi contumaciam, quæ spiritū illius afflictabat, sustinuit. Quod ut magis Paulus explicet, adiungit. Aptata in interitum. Non dicit, quæ Deus ipse aptauit in interitum, quemadmodum dicit paulo inferius de vasis misericordiæ, quæ præparauit in gloriā: ut intelligas Dei voluntate & clementia destinari pios homines ad gloriā, scelere autē vnius cuiusq; voluntario exturbari improbos in suppliciū, quēadmodū Isaïas ait. Ite in ignem quē vobis

ipsis accendistis. Sed in quem finē quæso sum-
 mus Dominus tanta cum patientia, atque tam
 diu contumeliæ vasa sustinuit? Vt ostenderet
 inquit iram, hoc est, sanctissimi iudicij seue-
 ritatem, numinisque sui potentiam. Rursus in-
 terrogo, quorsum adtinebat, velle id homini-
 bus explicare? Vt ostenderet, inquit, diuitias glo-
 riæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit
 in gloriam. Omnia namque facit propter ele-
 ctos. Restat nunc, vt videamus, quem fructum
 electi ex diuino iudicio in oculis cōstituto per-
 cipiunt. Maximum certe. Primum enim electi,
 dum improbos excruciarī debitis supplicijs ani-
 maduertunt, metu diuini numinis eorum ani-
 mis iniecto à maleficijs abstinēt. Fundamen-
 tum enim veræ sapientiæ in Dei metu confi-
 sit. Deinde bonorum virtus improborum insi-
 dijs & viribus oppugnata, multo clarius splen-
 det. Magnum namque sui specimen virtus ipsa
 præbet, cum neque flagitiosorum hominum
 exemplo corrumpitur, neque perditis consilijs
 à studio pietatis auertitur, nec vllis minis aut
 cruciatibus ab amore sanctissimæ religionis ab-
 strahitur. Deinde cū impiorum calu, ex quan-
 tis sint ipsi Christi misericordia supplicijs ere-
 pti, considerant, parentem & liberatorem suū
 multo ardentiore studio & amore cōplectun-
 tur

tur. Postremò ipsa sempiternæ legis sanctitas, & diuinæ seueritatis ratio in bonorum oculis & aspectu proposita, clariore Dei cognitione tradit, & clementiâ sanctis hominibus attributam illustriorem efficit: & ita eos maiore quodam gaudio perfundit. Quia igitur tantus & tã multiplex fructus erat bonis ex improborũ exitio capiendus, non attulit Deus eã improbis vim, vt coacti necessitate scelus susciperent: sed illorũ voluntariã peruersitatẽ & contumaciã patientissime tolerauit, vt omnia tandẽ in suorum gloriam conferret. Si non omnẽ prorsus sensum sobrij hominis amisisti, clare cernes, Pauli sententia nullo modo libertatẽ tolli, sed admodũ firme constitui. Hæc deinde fusius persequitur, & ostendit tandem, Iudæos superbia & arrogãtia, & perfidia, & contumacia concidisse. Elati namque iustitiæ adumbratæ confidentia, quæ sita erat in legis operibus, verã iustitiã, quæ in puritate, in sanctitate, in charitate, in pace, in gaudio cõsistit, & in reliquis virtutũ diuinarũ ornamentis, quæ spũ Christi apud animos piorũ hominũ collocatũ, nimis cõtumaciter & impie contempserunt. Hæc cũ sit Pauli mens & sententia, quis tantus ille vesani hominis furor extitit, vt Pauli autoritate conaretur eã sententiã persuadere, quæ simul hominũ statũ euerteret, & Deũ

LIBER

iniquitatis insimularet. Quodnā ius est, vt improbi ipsius improbitatis, quam non spōte sua, sed vi sempiterna extrinsecus illata susceperē, pœnas luant? Lutherus, inquis, libellum edidit, quo Germaniæ tumultus exagitauit. Quod si dixisset tūc eorū aliquis, quos arguebat: Luthere, quid insontes criminaris? quid tumultuaris? quid insanis? Nos enim hoc à te didicimus, nihil esse in nostra manu positum, neq; boni neq; mali, vsque adeò, vt ne cogitare quidem quæ volumus, nobis liberum sit. Omnia siquidē Deus in nobis efficit, vt asseris, nōsque tantum instrumenta quædam sumus, manu illius, quocumq; illi libuerit, emissā, sūmāq; vi contorta. Has igitur seditiones & tumultus, quos accusas, solus Deus, vt tu doces, excitauit. Cum igitur summus ille dominus, cuius potentia nullis potest humanis viribus impediri, huius tanti motus impulsor, machinator, effector extiterit, cur nos in crimen vocas? cur contumelijs exagitas? cur ab hac seditione frustra detertere conaris? Si hæc, inquam, aliquis ex ea multitudine, quam Lutherus asperrimis verbis accipiebat, dixisset, quid quæso Lutherus responderet? Quam honesta ratione disciplinæ suæ constantiam cū diuinæ æquitatis defensione coniungeret? Sed vt Lutherum omittamus. Tu Lutheri patrone, qui

qui illū à Deo missum asseris, quo tandē modo poteris, illius decreto firme cōstituto, supplicium maleficis irrogare? Si enim libertas nulla est, si volūtas est astricta, si omnis facultas erepta, si cogitationes impeditē, si omnia, maxima, minima, mediocria, necessitate sempiterna constringuntur, si rerum omnium siue bonarum siue malorum solus Deus author & effector est, nihil certe illi miseri, quos ad supplicium trudi fortasse iubes, admiserunt. Quo iure igitur plectis infantes? Qua ratione innoxios supplicio mactas? Quis hanc legem sanxit, vt authores maleficiorum crimine liberi sint, & maleficiorum instrumenta pœnas exoluant? Quo genere orationis, si hoc defendere niteris, summum illum iudicem iniquitatis infamia liberabis? Hocci- ne scelus? Hancine dementiam? Hancine efrānatæ mentis audaciam? Et tamen Lutherus cum eadem opera & humanæ vitæ rationem perturbet, & Deo impudentissime crimen iniquitatis affingat, se pro Dei gloria pugnare dicit, quam deformare, & euertere conatur. Dicis autem, me eos; qui huius sententiæ authores sunt, non minus damnare impietatis, quam si essent Protagoræ aut Diagoræ similes. Non sum adeò hebes, vt ista dicam. Scel- lestiores quidem Diagora illos arbitror, & non
scelere

LIBER

scelere pares. tolerabilius nãmque puto, Deum non putare, quam maleficum & iniustum putare. De prouidentia vero, vt iam hunc locum concludam, id tantũ dico. Cum Dei prouidentia, sit consilium ex rerum prænotione definitũ, si electionis verbum, si Dei propositum, hoc est, anticipatum iudicium atq; decretum sempiternum rationem & mentem designat, is Dei prouidentia cõfiteatur, qui credit, nihil a Deo fuisse ex æterno tempore, sine sũmo cõsilio, æquitate, ratione designatũ, atq; constitutũ. Contrà vero, qui Deũ asserunt, non alia ratione, nisi quod ita illi libuerit, ex cõmuni generis humani massa se creuisse, quos ad gloriam sempiternã dirigeret, & quos exitio sempiterno destinaret, Dei prouidentiam, quam verbo tuentur, re atq; facto cõuellũt. Qui enim mentẽ & rationẽ tollit, prouidentiam tollit. At quam procaciter reliqua persequeris? Tandem, inquis, satis perbachatus, aliquid incipis concludere, summam eorum faciens, quæ nostros quereris esse demolitos, & interrogas quid in eorũ locum successerit. Iustissime queror Haddone. nihil enim aliud video substitutum, nisi facinus illud egregium, de quo tantopere gloriaris. Et idcirco tam crebro idem factum repetis. Pro superstitioso, inquis, delitescentiũ hypocritarũ

otio,

otio, necessarium Christianæ professionis negotium: pro vagis libidinibus, honoratissima coniugia: pro somnijs humanorū inuentorū, sacras Dei patris, & domini nostri Iesu Christi scripturas. Imo nihil aliud video, vt iam dixi, post sanctarum rerum vastitatem, in locum earum rerū restitutum, nisi pro sanctissimo otio, flagitiosissimum negotium: pro studio pudicitiae, sacrilega & incesta connubia: pro sanctissimæ disciplinæ puritate, perditorum hominum errores pestilentissimos. Vtinā, inquis, hic abruptisses contumeliosissimam epistolam tuam. etenim te fortasse conuitorum non piget, sine causa coaceruatorū. Me profecto tædet illa recensere. Quorsum attinet, sine argumento, sine sale, sine vlla verisimilitudine tuos te tam procaces, tam absurdos errores in auribus regalis maiestatis, atque adeo in vniuersi orbis Christiani toties repetere? Qui tibi constas Haddone? Non dixisti, me summum esse verborum atque sententiarum architectum? Non confessus es, meum tibi dicendi genus probari? Non me sæpe in hoc libello tuo discipulum Ciceronis appellasti? Quomodo igitur nunc dicis, epistolam illam meam sine argumento vlllo (vt de sale & iucunditate fileam) conscriptam fuisse? Non igitur cum eloquentiam meam laudabas, vere & ex
animo

LIBER

animo laudabas. Ludebas homo vrbaniſſime,
 ludebas, ipſaſque Venus, in cuius honorem tem-
 pla pudicitie polluiſtis, & prophana reddidiſtis,
 te ſalibus ſuis aſperſit. Quãquam hoc valde viti-
 oſum in iſta vrbanitate tua puto, quod nõ ſatis
 poteſt intelligi, quando vel ſerio, vel ioco loqua-
 ris. Sed fortasſe laudẽ acuminis in obſcuritate
 poſitam cenſes, quod etiam in diſputando facis.
 At quam crebro mihi nomen Ciceronis obji-
 cis? Quasi me illius pudeat, aut exiſtimem, me
 aliqua ex parte illius acumen, & vim, & am-
 plitudinem ſcriptis expreſſiſſe: aut vno Cicero-
 ne contentus, non diutiſſime in maximarum
 artium diſciplinis verſatus ſim. Tu vero, vt
 leguleus veterator & callidus, ne tibi quiſquam
 Ciceronis nomen opponeret, diligentiffime
 præcauiſti. Nihil enim pure, nihil dilucide,
 nihil diſtincte, nihil enucleate, nihil graui-
 ter, nihil ample dicis. Quidquid libet in ora-
 tione ponis. Idque non argumento & rati-
 one, ſed conuitio & linguæ petulantia con-
 firmas. Tum quaſi iam bellum confeceris, con-
 tumeliarum aculeis pungere, & ineptiſſimis
 interrogationibus vrgere conaris, & ante vi-
 ctoriam ridicule triumphas. Vnde illud. Quid
 ais optime vir? Tum illud, Paulus abomi-
 natur, Hieronymus Oſorius affirmare non
 dubitat:

dubitāt: quāsi vērō id, quod impugnas, asseruerim, aut fuerit mihi cum Paulo, & non cum Luthero certamen institutum. Illud præterea. Quid Hieronymus Osorius? Illud etiam. Num fingo quidquam? Num muto? Et his quidem verbis acer in dicendo videri concupiisti. Disce hoc ex me, si potes, quando tam infelix fuisti, vt in magistrum istum nescio quem incideres, qui te tam inepte & imprudenter erudiuit, interrogationes istas tum demum & graues & vehementes esse, cum aduersarius est aliquo firmo argumento conuictus. Aliter enim ridiculæ & ineptæ sunt, neque vim aliquam continent, sed miserandi cuiusdam furoris indicium. Ita me Christus amet, vt interdum, quamuis oratio tua mihi admodum miseranda videretur, risum minime tenuerim. Itaque liberatus sum illa fide, quam tibi dederam, fore, vt si me argumentis firmissimis, & exemplis verissimis tibi assentiri cogeres, minime repugnarem. Tu enim nec argumentum vllū attulisti, nec exemplo aliquo, quod ad rem pertineret, vsus es: & tamen tanquam rem strenuè gesseris, insultas, & inclamas, & inanes furoris & amentię voces emittis. Nescio igitur, quis malus genius istam tibi mentem iniecit, vt scribendi munus susciperes. Id tamen

LIBER

pro tuo arbitrato facies: nec enim tibi præfinio, quo minus, quantum tibi libuerit, ineptus in scribendo sis. Quod ut liberius facias, hoc tibi plane confirmo, neminem, qui iudicio valeat, hoc tibi crimini daturum, quod plus nimio sis Ciceroni deditus.

IN EVNDEM GVALTERVM

HADDONVM.

Liber tertius.

VNC ad aliam querelam tuā, consequens est, ut respondeamus, qua indigne admodum mihi pati videris orationem illam meā, qua impudentiam, latrocinia, venena, conspirationes, & tam multa scelera persequutus sum, ut nō plura olim præceptor, ut inquis, meus Cicero in Verrem congesserit, quibus Britanniam alligatā esse dixerim. In quo quidē ostendis, te literas illas meas parum consideratē legisse. Nec enim vnquam ea mens mea fuit, ut vniuersam Britanniam scelere condemnarem. Scio enim esse quamplurimos homines in ista insula, pietate & religione præstantes, qui nunquā ab ecclesia sancta descuerunt, & pro Christi gloria caput, si opus ita fuerit, libenter obijcient.

cient. Quin etiam multi iam clarissima morte fidem suā vehementer illustrarunt: multi vincula, contumelias, incomoda varia pertulerunt: multi ne tantā religionis pestē aspicerent, sponte sua extorres, & exules vagantur, maluntq; cū erumnis & inopia conflictari, quā tantū dolo- rem oculis suis haurire. Quod alij etiā permulti facerēt, si id illis per vos aliqua ratione licuisset. Audio præterea, esse quasdā Britanniae partes, ad quas nunquam istius luis contagio peruasit, & multos etiā principes esse, quos nulla ex parte morbus iste tam grauis oppressit. Illud etiam quidam amicus meus, homo fide dignus, qui in ista insula negotia gerit, constanter affirmavit, multo plures esse, qui in fide permanent, quā qui eam violarunt. Sed eos ne id publice profiteantur, metu atq; minis eorū, qui rerū potiuntur, impediri. Quandiu enim non coguntur fidem suam aperte profiteri, licet illis, quod sentiunt, taciturnitate comprimere, vsq; eo, dū vel opus sit, mortē etiam proposita religionem publice tueri, vel se ad feliciora tempora, ne bonorū internecio fiat, reseruare. Accedit, quod illi, quorum mēs non est superbia occæcata, qui nō tam malitia & improbitate, quā animi simplicitate fuerunt in fraudē istam inducti, quorū maxima copia est, facillime resipiscunt. Itaque

neq; totā insulā istis flagitijs affinē esse dixi, neq;
 de omniū salute spē ōnino deposui: imo cōfido
 futurū, vt breui tāta rerū conuersio fiat, vt istius
 pestis funestissimæ memoria deleatur. Præterea
 vt iā dictū est à me, literis illis nō accusationē in
 stitui, sed principē vestrā, ne se pestiferis perdito
 rū hominū sectis infici sineret, admonui: quod
 vt rectius facerē, signa, quibus vera religio à fal
 sa distingui, veri prophetæ à falsis internosci
 possent, ostēdi. Id si parum sapienrer feci, statim
 videbimus. Et hæc quidem de literis illis meis,
 quas quidē sine vllō argumēto, & sine sale con
 scriptas esse dicis. In quo quidē gravitatē tuam
 requiro. Nō est enim grauis hominis, oratione,
 quæ nullum argumentū habet, commoueri. At
 tu, vt conijcere ex scriptis tuis licet, lectis illis li
 teris, iracundia, furore, & insania flagrare cœpi
 sti, dolorēque tuum conuitijs & contumelijs
 aperuisti: eoque progressus es, vt hæsitantiam
 linguæ tuam in lucem proferre minime dubita
 res. Fateris præterea literas illas nostras per o
 mnes reip. Christianæ nationes circūferri: quod
 nunquam fieret, si nullo argumento compositæ
 fuissent. Sed videamus, quomodo tu, qui nullo
 argumento me nixum fuisse contendis, argu
 mentum illud meum dissoluis, quo asserui, non
 esse à vestris magistris Euangelij puritatē resti
 tutam

tutam, cum apud illius auditores innumerabilia flagitia dominetur. Falsum, inquis, est, quod de peruersitate nostrorum assumis. Id quidem Haddone tuæ impudetiæ est, id quod est notū, peruulgatum, omnium mortalium testimonio consignatum, negare velle. Non fateris Germaniæ tumultus? Non cernis oculis tuis erectam volitare libidinem? Non flagitiorum licentiam impunitam discurrere? Non templa religiosorum hominum sanguine funestari? Non fana omnia compilari? Non insidias principibus à vestris comparari? Non omnia loca, vbi vestri ludum aperiunt, seditionibus perturbari? Quid igitur audes, id, quod non modo fieri audis, sed oculis tuis frequenter vsurpas, nūquam à vestris factum esse dicere? Sed adiungis, Et id, si verum esset, ex eo quod tu colligis, nunquā efficeretur. Quomodo id non efficiatur, velim me doceas. Semper, inquis, Zizania fuerunt in messem inspersa. Semper ex vario genere semina fuerunt partim spinis suffocata, partim æstu solis inarescentia. Prophetis opponebant se pseudoprophetæ: dominus noster Iesus Christ⁹ Caiphas inuenit: apostoli Nerones, & Decios, qui sequuti sunt Martyres. Sed hæc obsoletiora linquamus. Domum te deducam. in ecclesia vestra nō publice peccatur? Non aperte delinquitur?

Annuis. Tuum igitur argumentū proijce, quod
 aut omnino nō valet, aut contra te primū, tuāq;
 ecclesiam valere debet. Hac quidē oratione no-
 stri mucronis aciem retusam esse confidis. Sed
 quanta sint in illa vitia, nō attendis. Primū qui-
 dem nō nego, id semper vsu venisse, quē admo-
 dum in literis illis asserui, vt in omni rep. vitia
 multa versarentur, & in latis frugibus improbi-
 tatis semen spargeretur. Officiū tamen diuinorū
 hominū, qui hoc in se receperant, vt segetes per-
 purgarent, & herbas frugibus noxias euellerent,
 optimo iure flagitabā. Quod cum ab illis factū
 minime cernerē, imo multo plura vitia pullula-
 re opera eorum conspicerem, ex eo colligebam,
 eorum disciplinā minime salutarē fuisse. Quod
 prophetæ pseudoprophetas, Christus caiphā,
 Apostoli Nerones, Martyres vero Decios aduer-
 sarios habuerint, fateor. sed id multo magis ar-
 gumentum meū cōfirmat. Semper enim virtus
 improbis inuisa, sceleratis odiosa, à perfidis im-
 pugната fuit. Tantas tamē semper vires habuit,
 vt contra ōnes fraudes, insidias, & sceleris & im-
 probitatis vires, salutem rebus humanis attule-
 rit. Non enim qui prophetas audiebant, qui
 Christum sequebantur, qui fidem Apostolorū
 conseruabant, qui martyrum constantiā admi-
 rabantur, erant audaces & facinorosi, & turbu-
lenti,

lenti, & vitijſ vllis cooperti, ſed ſapiētes & mode-
rati, & mites, atq; māſueti, multīſq; virtutibus
ornati & inſtructi. Quo enim magis ſanctorum
virtus oppugnabatur, eo ſegetes diuini fructus
maiores & latiores efferebāt. At veſtri doctores
è cælo in terras, vt inquis, miſſi, à magnis princi-
pib⁹ adiuti, multitudinis præſidio cōſtipati, nul-
lū integritatis & caſtitatis, & māſuetudinis fru-
ctū ſuis ciuib⁹ attulerunt. Non de aduerſario-
rū iniuria diſputo, qua tu fortasſe tuos, vt olim
martyres à Decijs, oppugnatos eſſe lamētabere,
ſed de illis iſſis, qui Lutherū, qui Bucerum, qui
Zuingliū, qui Martyré amant, laudāt, admiran-
tur, in cælitum numero reponunt, dico eos, qui
hos tam ſapiētes ſibi magiſtros aſciuerūt, nihilo
meliores effectos eſſe: ex quo efficitur, eorū diſci-
plinā parū ſalutarē illis iſſis, qui eā nō impugna-
bāt, ſed mirifice cōprobabāt, extitiſſe. Quod ve-
ro de eccleſia noſtra (ſic enim ais) an vllō flagitio
laboret, interrogas: Iā de noſtrorū hominū labe
ſæpe cōqueſtus ſū. Adhuc enī apud nos in mul-
tis regnat auaritia & ambitio, nec libidinis radi-
ces fundit⁹ euulſæ ſūt. Argumētū igitur, inquis,
quo ſū vſus, poteſt in nos facile retorqueri. Quo
modo? Si enim apud nos aliquis propheta nou⁹
exurgeret, qui iſtud tātū mun⁹ ſuſciperet, vt euā-
geliū perpugnaret, ātiquā diſciplinā reſtitueret,

ruentē ecclesiam cēlesti disciplina fulciret, audī-
 torésq; ad Apostolorū similitudinē transferret,
 nōsq; illū sequeremur, nihilominus tamē in eis-
 dem vitijs versaremur, tūc cōtra nostrū prophe-
 tam, & cōtra nos ipsos argumētū meū valeret.
 Sed nondū nobis hic tā claræ lucis splēdor illu-
 xit. quare minime mirandum est, nos adhuc in
 iisdem flagitijs volutari. Vobis autē, quos noua
 quadam luce spiritus diuinus cōpleuit, qui ab
 hominibus, ad salutē vestram diuinitus missis,
 instrui de rebus diuinis facillime potuistis, qui
 estis iam hypocritarū superstitionibus diuino
 beneficio liberati, qui omnia humana contēni-
 tis, nihilq; omnino, quod nō sit è cælo tractum,
 admisceri disciplinæ vestræ sanctitati permitti-
 tis, minime decorū est, aliquo flagitiorum mor-
 bo periculose laborare. Vestris namq; doctori-
 bus, quos diuinis laudibus in cælū effertis, de-
 decoris maculam sempiternā inuritis, illorūq;
 doctrinā nō inutilē tantū, sed etiam noxiā atq;
 pestilentē esse factis ostēditis. Et tamē quoniam
 scire vis, qualis nostræ ecclesiæ status sit, illū bre-
 uius, quā fieri potest, exponam. Primū quidē
 Euāgelia neq; Lutheri, neq; Melāchthonis, neq;
 Carolstadij, neq; Zuinglij, neq; Caluini, neque
 Bucerī, sed Matthæi, Marci, Lucæ, Ioānis sūma
 cōstantia retinemus: & vnā fidē, nō nuper exor-
 tam,

tam, & cū temeritate & inaniconfidentia cōiun-
 ctam, sed ab Apostolis traditā, & nulla furoris &
 amētiae prauitate corruptam colimus. Similiter
 in vnā ecclesiā à Christo cōditam, ab Apostolis
 instructam, martyriū præsidio munitā, sanctorū
 hominū disciplinis illustratam, & cōtra omnes
 hereticorū impetus Spiritus Sancti numine de-
 fensam, & semper inuictam, inclusi sumus: extra
 quā pro certo habemus, nullam spēs salutis ostē-
 di. Hanc vero ecclesiam vno sensu, vno spiritu,
 vnus fidei consensione constrictam, & tanta re-
 ligionis cōspiratione conglutinātā agnoscimus,
 vt nemo illam nouis opinionibus ad summā re-
 ligionis spectatibus, in multas inter se temere &
 turbulente dissidentes sectas diducere, & dilace-
 rare possit. Et quia ex Euāgelio, ex Martyrū te-
 stimonio, ex sanctorū hominum fide & cōsen-
 sione, ex vñu denique rerū & ratione cognosci-
 mus, fieri nō posse, vt ecclesia vna sit, nisi vnus
 principē summum, Christi Vicariū habeat, qui
 disiecta coniungat, & dissoluta connectat, &
 omnes in fide & officio autoritate sacrosancta
 cōtineat: Pōtifici maximo, qui Christi vice hoc
 tāto munere in terris fungitur, libētissime pare-
 mus, & quod ab illo nobis imperatū est, sine vl-
 la recusatione cōficimus. Vt autē hoc libentius
 faciamus, nos impellit rerum experientia, quod

cernim⁹, hac authoritate sublata, cōtinuo sectas
 pestíferas atq; turbulētas irrūpere. Hāc vero po-
 testatē nō humanis institutis, sed Christi optimi
 maximi decretis cōtineri, præter sacræ scripturæ
 authoritatē, toti⁹ antiquitatis, cui⁹ minime igna-
 ri sumus, testimonio cōpertū & exploratū habe-
 mus. Nullius vero legitimæ potestatis imperiū
 recusam⁹. Authore nāq; Paulo credimus, omnē
 legitimā potestatē moderatione diuina cōstitu-
 tā esse, ita, vt is, qui potestati legitimæ resistit; nō
 tā hominibus, quā ipsi Deo resistere iudicandus
 sit. Inde adeo fit, vt nō modo pontificū decreta,
 sed etiā regū instituta, quę nō fuerint legi diuinę
 cōtraria, diligētissime seruāda statuamus. In hu-
 manis autē institutis hūc delectū adhibemus, vt
 oīa, quæ diuinæ legis studiū debilitāt; vt inuēta
 humana repellamus: quæ vero ad ardentius stu-
 diū ipsius legis incitant, nō absq; cælestis numi-
 nis instinctu cōstituta fuisse iudicem⁹. Christus
 nāmq; dixit, Qui nō est cōtra vos, pro vobis est.
 Idcirco fit, vt Basilij magni, Benedicti, Bernardi,
 Bruni, Frācis, Dominici, & reliquorū hominū
 sanctitatis laude præstantiū instituta, quæ ad vi-
 tæ Christianæ perfectionē referūtur, minime cō-
 uellamus. Omnia siquidē illa eo diriguntur, vt
 ij, qui sese illis astrinxerūt, vitæ castimoniam, &
 animi puritatē, quæ Euāgelij admonitione atq;
 disci.

disciplina cōtinetur, multo studiosius cōseruet,
multoq; liberius & alacri⁹ Dei laudes nocte atq;
die cōcināt, & ita facilius in terris cælestiū vitam
imitetur. Si quid autē fluxum & negligētia col-
lapsum in eorū moribus cernim⁹, vt id cōtinuo
antiquæ disciplinæ seueritate astringatur, nō vt
ōnino tā admirabilis vitæ gymnasiū euertatur,
operā dandā arbitramur. Et quia nō tantū à cor-
poris cōsuetudine, quātū optandū erat, abstrahi
possumus, & intelligimus, ōne miseræ humanæ
principiū in negligētia & obliuione consistere,
quidquid in nobis potest aliqua ratione memo-
riā diuinæ benignitatis & clemētiæ renouare, id
diligēter & sedulo suscipimus. Idcirco quēadmo-
dū frontē Cruce signam⁹, quē morē Basilius ad
Apostolorū traditionē reuocat: ita etiā Cruces
nō in tēplis tātū, sed in ædibus etiā, & vijs statu-
imus, vt nunquā tanti beneficij memoria ex ani-
mis nostris vllō in loco discedat. Nā si cū Deus
Israēlē opera Mosis ex impotētī Pharaonis domi-
natu liberauit, populo illi præscripsit, vt in ocu-
lis, in manib⁹, in ædiū locis in aspectu propositis
haberet semper aliquod monimētū illius mune-
ris, ne vnquā ex hominū animis elaberetur: quā-
to id nobis diligētius faciendū est, qui nō Mosis,
sed sūmi domini opera & beneficio, qui pro no-
bis immolatus est, è sēpiternis tenebris & cruci-

atibus in lucē, & libertatē, & gloriā sempiternā
 vindicatisum? Eadē rationē sanctorū hominū
 signa statuta sūt olim, vt demonstratū est, vt eorū
 admonitu homines frequētius mentē ad cogita
 tionē eorū, qui ardētius Christi vestigijs instite
 rāt, excitarēt, & se facilius ad studiū diuinę virtu
 ris imitādę cōferrēt. In sāctis enim hominib⁹ nō
 tā homines ipsos, quā Christi sanctissimū numē,
 quod in eorū animis insidet, veneramur. Sūt e
 nim Dei filij, Christi fratres, regni sēpiterni atq;
 celestis heredes: quē statū Christi beneficio cōse
 quuti sunt oēs, qui sēsus suos Cruce cōfixerūt, vt
 nihil aliud in illis, quā Christi spūs, & volūtas, &
 ratio vigeret: quēadmodū Paulus dicebat, Viro
 ego, iā nō ego, viuit vero in me Christus: Itaq; in
 sctis hominib⁹ opus Dei prēcēllētissimū, & natu
 rā diuinę expressā similitudinē, atq; adeo Deos
 quosdā admiramur, & in illorū claritate Deū sū
 mū atq; sempiternū beneficiū laudibus sēpiter
 nis extollimus. Fides vero, quā viuimus, neq; spē
 honestatis cōsequēdę debilitat, neq; metū salu
 tis abstergit, sed ad diuinę virtutis spem animos
 pios rapit, & metū etiā ōnibus, qui de diuinorū
 iudiciorum seueritate cogitāt, frequēter iniscit.
 Christus enim qui peccata, vt scriptū est, per san
 guinē suū in profundo demersit, & oēs, qui ad
 illū cū incensa fide accesserūt, sanctitatis, & pur
 tatis,

tatis, & iustitię muneribus illustravit, eis qui de-
 tractarent illius imperiũ, cruciatũ sempiternum
 proposuit. Factus est enim, nõ omnibus qui fidẽ
 ostendant, sed obediẽtib⁹ sibi, vt Paulus ait, causa
 salutis æternę. Itaq; sit, vt sanctorũ hominũ ope-
 ra minime credamus esse cõtatione impuritatis
 inquinata (id enim in Christi dedecus & igno-
 miniã redundaret: illius enim gratia & numine
 perficiuntur) & eis, qui nõ putat vitã esse in san-
 ctis operibus exercẽdã, si in ea improbitate per-
 stiterint, certissime novimus, esse suppliciũ sēpi-
 terno tēpore subeundum. Confitemur, homines
 christi auxilio atq; gratia destitutos, neq; facere,
 neq; moliri, neq; cogitare posse quidquã, quod
 ad æternã salutẽ valeat: & proinde omnẽ spẽ salu-
 tis, omnẽ verissimã dignitatis rationẽ, õne vitæ
 sēpiternę præsidium esse in illius benignitate col-
 locadũ. Id tamẽ firme credimus, esse in manu nõ-
 stra sitũ, vel oblatũ beneficiũ aspernari, vel grata
 volũtate cõplecti. Cũ vero neq; sãctę Crucis ima-
 gines, neq; Christi ipsius signa, neq; sanctorũ ho-
 minũ monimẽta demoliamur, tũ õnĩũ ceremo-
 niarũ sãctitatẽ, sacrorũq; religionẽ nõ nup̃ insti-
 tutã, nec Haddoni hominis elegãtis ingenio cõ-
 cinnatã, sed vetustissimã, & atiquissimã, & sũmo
 sanctorũ Patrum, vt ex illorũ scriptis facile con-
 stat, consensu retentam, castę & pure colendam

eēsemus. Cū vero labimur, ad ecclesiā, & ad sacer
 dotis iudiciū cōtinuo recurrēdū esse decernim⁹.
 Ibi igitur flagitij disquisitio fit, & quāta sit in illo
 deformitas, animaduertitur: & animus, quē iam
 pœnitet impuritatis, multo acrius crimē ipsum
 detestatur, & veniā suppliciter implorat, & sacer
 dotis sentētia, qui Christi personā gerit, absolui-
 tur, ita tamē, vt se teneri legib⁹, quas illi sacerdos
 īponit, prudēter intelligat. Qui vos, inquit ipse
 Christus, audit, me audit: & qui vos spernit, me
 spernit. Deinde cū metu atq; tremore, & cū beni-
 gnitatis diuinę fiducia ad illud s̄ctissimū, & ma-
 xime obstupēdū Eucharistię mysteriū accedim⁹:
 epulōq; diuino cōfirmati, & corroborati, maio-
 re quadāvi libidinis īmanitati resistim⁹. Et quia
 periculosū est, id totū in vnius cui⁹q; volūtate re-
 linqui (multi nāq; sūt egroti qui curari nolūt, &
 vita cōmunis nō recte volūtate, sed lege atq; di-
 sciplina gubernatur) prudētissime s̄citū fuit, vt
 saltē semel ānis singulis oēs Christiani cogeren-
 tur, hoc tā salutare remediū vulnerib⁹ suis adhi-
 bere. Multi vero sūt, qui frequēter ad hoc sacra-
 mētū accedūt, ita tamē, vt pri⁹ se ipsos, vt Paulus
 pręscribit, diligēter examinēt, & flagitiorū ōniū
 maculas Christi benignitate, quā per cōfessio-
 nem, & eorū detestationē facillime consequun-
 tur, eluendas suscipiant. Itaq; mirum est, quāta
 homi-

hominum multitudo dominicis diebus, & reli-
quis etiā diebus festis hoc cælesti atq; diuino pa-
bulo confirmetur, illiūsque præsidio vehemētius
excitata ad opes illas sempiternas aspiret. Vide-
mus enim in eis, qui sanctissimo Christi corpo-
re nutriuntur, vitorū tenebras depelli, cælestem
lucē exoriri, virtutes diuinas inseri, iustitiæque læ-
tissimos fructus effundi. Episcopi, qui possunt,
quod officiū erat ab eis magno cū ecclesię detri-
mēto neglectū, sacras cōciones frequēter habēt.
Qui per se id munus obire nō possunt, homines
religiosos atq; sapiētes, nō Bucerī, aut Martyris
tui disciplina, sed literis sanctis, atq; sanctorū pa-
trū disciplinis institutos accersunt, qui caste, &
pure, & religiose auditores instituāt. Cū vero id
accidere videamus, in illis autē præcipue, qui lip-
pitudine laborāt, vt oculi vel tenebris demersi,
vel in radios solis intēti, aspectū amittāt: & simi-
liter qui vel à luce diuina sunt auersi, vel qui, pri-
usquā mētis lippitudo depellatur, acrius quā li-
cet, in lucē illā aciē mētis intendunt, excacētur:
sapiēter id a nobis cauetur, ne multitudinē ver-
bi diuini luce carere aliquo tempore patiamur,
vel illi⁹ aciē eo splēdore, quē sustinere nō queat,
ita perstringamus, vt miserāda cecitate laboret.
Itaq; nihil aliud in cōcionibus afferimus, nisi id
quod ad pietatis & charitatis studiū, & ad scele-
ris

LIBER

ris odium, & turpitudinis offensionē vim habere iudicamus. Ea autē de causa, & gloriæ sempiternæ coronā, & perpetui cruciatus supplicium in hominū aspectu proponimus. Magis autē recōditæ & abstrusæ disciplinæ quæstiones ab oratione, quæ ad populū habetur, singulari cōsilio remouemus. Pontifices plurimū authoritate valent, ita, vt non sit illis difficillimū coërcere hominū libidinē, & intemperantiā, & eos, qui sunt in scelere obstinati, ab ecclesiæ cōmunionē repellere. Nec enī hi deliguntur episcopi, qui propter humilitatē despici, aut propter stultitiā cōtēni, aut ob publice suscepta flagitia vituperari, exēplōq; nocere possint. Anni tēpora sic sunt statis & solēnibus ceremonijs cōsecrata, atq; distributa, vt semper in templis aliquid agatur, quod memoriā renouet in nobis diuinorū beneficiorū & munerū. Vt enim à mēse Decēbri faciam⁹ initiū, excitamur tūc ad recordationē illius temporis, quo sanctissimi olim homines aduentū filij Dei in terras expectabāt, & precibus assiduīs, vt acceleraret, īplorabāt, illiusq; ardētissimo desiderio tenebātur, vt melius intelligamus, quāto simus astricti beneficio nos, quibus cōcessū est, amplissimo illo fructu potiri, cuius olim patres sanctissimi & Deo charissimi cupiditate flagrabant. Cū vero dies Christi natalis adest, vigilias

agi

agitamus, & carmina modulate concinimus;
musica etiam instrumēta laudibus diuinis per-
sonant: oīa tunc nos excitant, ad spectandū prae-
potentis Dei filium, summum vniuersae naturae
conditorem & dominum, sub pueri infantis &
imbecilli forma nudū, & in praesepe vagientem.
Angelorum tunc voces, tanti beneficij nuncias,
auribus mentis accipimus: & vt cum pastoribus
regem nobis exortū supplices veneremur, fide
contendimus: & in illius contemplatione defi-
xi, incredibilis laetitiae fructū capimus. Ianuarij
primo die & Christo vulnus inflictū, & circūci-
sionis mysteriū, & Iesu, nomen augustissimū, &
salutis nostrae pignus, & summae illius obedientiae
documētū, ecclesiae monitis excitati, cōtuemur:
& ita multo alacrius ad salutē propositam vi &
sententia sanctissimi nominis aspiramus. Quid
hic clarissimū sydus, gētibus in vltimis regioni-
bus solis orientis exortum? quid Symeonis viri
sanctissimi vlnis suis puerum gestantis incre-
dibilem laetitiam & voluptatem? quid Annae vi-
duae gaudium, quo fuit in pueri aspectu cumu-
lata? quid oracula & vaticinationes oratione cō-
memorem? Hae quidē omnia, vt acrius in mēte
defigātur, ecclesia solenni pompa & celebritate,
& lucernis incēsis in oculis & aspectu cōstituit.
Iā vero cū ieiunij tēpus appropinquat, Christū

in Iordane fluuio opera Ioannis ablutum cernimus: & vocē patris audimus: & ieiuniū, quo ipse Dei filius suū corpus afflixit, intuemur, & insidias Satanæ contra illius statū comparatas, animaduertimus, & victoriā Christi, eo quo possumus studio, celebramus: & Angelorū operā, qui illi appositis dapibus ministrarunt, mente percipimus. Sic autē illius exemplo docemur, esse nobis puritatē, quā sumus sacro fonte consequuti, retinendā, vocē patris, vt illi obediamus, imperantis, intimis animis accipiendam, corpus ieiunio coercendū, cum antiquo hoste congregiendum, vt sic tandē armis diuinis tecti, victoriam cōsequi, dapibúsque ab angelis ministratis refici, & recreari possimus. Cū autē tempus aduentat, quo cœnam Domini celebrandā suscipimus, ad tantum munus sanctius obeundū, nos multo diligentius solito cōparamus: idq; cū lætitia & tremore simul exequimur. Tum oleorū consecrationē, per quā varia sancti spiritus dona atq; munera designātur, ex Dionysio, & sanctorū hominum cōmētarijs conficimus: & corpus Domini omnibus, qui tūc ad illud sumendū parati sunt, porrigimus: & pauperū pedes non aqua tantū, sed lachrymis etiā multis interdū abluimus: & eos, qui adsunt, harum rerum spectaculo cernimus, vim lachrymarum profundere. Cum vero

Christum

Christum in Cruce animis intuemur: cum ludibria, contumelias, mortem, & cruciatum cogitatione percipimus: cū orationes pro omniū salute fundimus: cum Christū in ipsius imagine nudis pedibus adoramus: cum Deum ipsum de sceleribus nostris conquerentem inducimus: cū veniam suppliciter atq; demisse poscimus, quē existimas esse in ecclesia, qui non facile ad improbitatis odium, & studium vitę melioris excitetur? At cum paschæ dies venit, pompa, & celebritate, & laudibus, & hymnis ita Christi à mortuis excitati victoriam, & triumphum, & hostibus detracta spolia, & regnum & imperiū sempiternum prædicamus, vt præ gaudio & lætitia desipere videamur. Sic etiam illius in cælū ascensum mente recolimus, vt arbitremur esse nobis cum illo similiter in cælestes illas sedes summis conatibus aspirandum. Quid de immenso illo beneficio dicendum est, quo diuinus Spiritus Christi discipulos diuini amoris incendio, & linguis igneis inflammavit, vt per vniuersum orbem terrarum ignem cælestem hominum fidelium visceribus implicarent? Quanto id etiam gaudio ab omni ecclesia celebratur? Deinde cū memoriam sanctorum hominum, in quorum animis fuit Christi numen inclusum, debita veneratione prosequimur (nec enim fas est eos à

Q

Christi

LIBER

Christi coniunctione diuellere, quos ipse secum bonorū omnium cōmunionē consociat) excitamur ad spem cuiusdam diuinitatis, cum nobiscum reputamus, eos, qui sunt eiusdem naturæ participes, fuisse propter virtutis diuinæ similitudinē diuinū etiam statum felicissime consequutos. Cum vero aliorum sanctitatem summis, vt par est, laudibus afficimus, tum vero illud vnicum puritatis, integritatis, pietatis exemplum, illud cæleste & admirandum numinis diuini sacrarium, illud sanctissimum atque sempiternum fœderis sempiterni tabernaculum, è quo sol iustitiæ, vt radijs suis tenebras orbis vniuersi discuteret, exortus est, colimus, admiramur, atque suspicimus, eiusdemque sanctissimæ virginis opem in rebus asperis & afflictis sanè fidenter imploramus, illiusque precibus apud filium nos sæpe iuari perpicimus. Sic autem anno vertente, sacra omnia conficiuntur, vt nullum beneficium Dei sit, cuius memoriam obliterari sancta ecclesia patiatur. Horum autem omnium bonorum ita memoriam ecclesia repræsentat, vt non tam verbis enarrari, quàm actionibus explicari videantur. Vt enim summus ille poëta dicit, *Segnius irritant animos demissa per aures, quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.* Eateor equidem

dem hæc omnia, quæ commemoravi, & alia
eiusdem generis, quæ prætermisi (nec enim ar-
bitror omnia persequi necessarium) perfecti-
onis non esse. Sunt enim rudimenta quædā &
adminicula nobis necessaria, quibus est adhuc
aliquod cum mortali conditione cōmercium,
quod quidem experiundo sentimus. Quoties
enim hæc ecclesiæ instituta negliguntur, he-
bescit mens, languescit iudustria, remittitur
religionis studium, atque ita paulatim irrepit
in animos pietatis obliuio. Rursus vero cum ad
ea instauranda mentem acriter applicamus, pi-
etatis atq; religionis studium in nobis incendi
& incitari sentimus. Quod mirū videri non de-
bet. Nondū enim nobis istius lucis splendor, qui
animos vestros incredibiliter illustravit, exor-
tus est: nec ita sumus à consuetudine corporis
abducti, vt diu omnibus istis rerū celestium signis
carere sine periculo possimus. Hæc est ecclesiæ
sanctæ, simplicis & vnicæ moderatio, hæc insti-
tutio & disciplina, quibus nos omnes, qui non-
dum summū sapientiæ gradū cōsequuti sumus,
instruimur. His explicatis, consequens est, vt ad
tuos illos homines cælestes atq; diuinos, qui hac
trita atque vulgari disciplina minime contenti,
aliā nouā, multoq; magis admirandā discipli-
næ rationem ciuib; suis tradiderunt; orationē

conuertam. Fac igitur me cum illis ad hunc modum loqui. Magnum quidem & difficile negotium, admirandi viri, suscepistis, & tantum, quantum nunquam aliquis ex illis sanctis patribus, quorum virtutem & ingenium admiramur, in vita suscepit, vt nouo genere medicinæ morbum inueteratum depelleretis. Cum enim cerneretis, antiquam disciplinam labi, mores corruere, cupiditatem nullis finibus arceri, ecclesiam præcipitare, id, quod homines sanctos atque diuinitus missos facere oportebat, admodum dolenter passi fuistis. Nec iniuria. Res enim erat multis lachrymis & acerbissimo fletu dignissima. Non tamen hoc satis vobis fuit. Mollis namq; & enervati animi est, casum & ruinam lamentari, nullumque remedium calamitati, præter lachrymas, adhibere. Non igitur, quod nos faciebamus, querelis atq; lamentis, & fuis ad Deum precibus tantum malum prosequuti estis, sed opera, studio, & vigilantia vestra, ne ecclesia omnino concideret, curandum esse duxistis. Et hoc quis negare potest, esse animi maximi, & egregiæ cuiusdam virtutis argumentum. Sed videamus, quomodo id tantum, tam præstans, & eximium officium fuerit à vobis effectum. Repeto igitur eam sententiam, qua in meis literis usus sum, de quibus Haddonus, vir in disciplinis vestris
educa-

educatus, mecum asperrimis verbis exposu-
lat. Num ea ratione, qua olim sanctissimi viri
labantem ecclesiam fulciebant, inflicta reip.
Christianæ vulnera sananda putauistis? Mini-
me. Erant enim inuenta, vt dicitis, humana, ma-
lūque tantum non poterat humanis opibus,
sed diuino solum præsidio atque numine pro-
pulsari. Contemptis igitur & abiectis omni-
bus rebus humanis, verbo tantum diuino ni-
tendum esse decreuistis. Recte. Illud enim est,
quod sanat animum, & vires confirmat, men-
tem illustrat, ad sempiternāque gloriam per-
ducit. Expecto igitur istius diuini verbi, quo
gloriamini, opus aliquod memorabile, atque
plane diuinum, quo testatum sit apud omnes,
non sine causa vos reliqua omnia remedia pro
nihilō putasse, & in istius Euangelij tantū
præsidio spem omnem salutis reposuisse. Sed
cum regnum Dei, hoc est, Euangelium & ver-
bi diuini numen non sit in verborum osten-
tatione, sed in admirabili virtute constitutum,
ipsaque virtus non in procacitate & petulan-
tia, non in flagitiorum licentia & impunitate,
non in odij acerbitate & proiecta audacia, sed
in modestia, continentia, & charitate, & in iusti-
tiæ operibus, atque pietatis studio posita sit, cu-
pio propius intueri istam admirabilem man-

LIBER

fuetudinem, lenitatem, patientiam, vitæ continentiam, charitatem, sanctimoniam, & reli-
 quas virtutes, quæ vobis ecclesiæ conseruatae
 testimonium dare possint. Sed dicitis, hoc fi-
 eri non posse, antequam omnia tanti atque
 tam præclari facinoris impedimenta funditus
 sublata sint. Verbi namque diuini munus &
 officium esse, prius vetus ædificium diruere,
 quàm noui fundamenta iaciantur. Et hoc ad-
 modum sapienter dictum existimo. Vt enim
 medicina prius bilem, aut reliquos humo-
 res noxios, qui valetudinem perturbant, ex-
 pellit, quàm naturam afflictam & attenuatam
 reficiat: sic commodum vobis fuit, prius
 superbiam, auaritiam, libidinem, & reli-
 quas animorum labes eijcere, quam virtu-
 tis diuinæ nutrimento ecclesia recreari & re-
 fici posset. Id etiam valde probo. Sed quo-
 modo hi pestilentes humores à vobis purga-
 ti sint, scire desidero. Sed dicitis, nihil esse
 tam aduersarium pietati, quam superstitio.
 Quo circa nihil prius esse vobis faciendum,
 quàm omnes superstitiones tollatis. Nec hoc
 etiam vitio vertendum est. Nihil enim tam
 est veræ virtuti, quàm virtus assimulata, con-
 trarium. Iam non interrogo, quomodo su-
 perstitiones à vobis sublatae sint. Id enim sa-
 tis

tis apparet. Vos auctoritatem Romani pontificis afflixistis : vos monachorum & sanctarum virginum collegia funditus evertistis : in opes sanctis vsibus destinatas inuasistis : ecclesias diripuistis : earum bona quibus libuit addixistis : ceremoniarum antiquarum sanctitatem, & sacrorum religionem polluistis : imagines & signa, Cruces, aras disiecistis : lachrymas pias, hominumque sanctorum opera scelere condemnastis : sacras sanctiones, leges, & instituta ecclesie conuellistis : spem veræ virtutis & honestatis, inuicta peccati immanitate per vos egregie constituta, præcidistis : nec hac rerum vastitate contenti, humanæ voluntatis libertatem omnino sustulistis : & contra naturam & rationem, & diuini iuris æquitatem, omnes hominum cogitationes & actiones, siue bonæ illæ sint, atque salutares, siue malæ atque perniciosæ, fatali quadam necessitate deuinxistis. Hæc & alia eiusmodi multa sunt, quæ per vos, tanquam disciplinæ salutaris impedimenta, perditæ, afflictæ, funditus euersæ, dissipatæ & cōminutæ perspicio. Non iam sacrarum rerum exitium & vastitatem lamento. Si enim aliter non poterat sanitas ecclesie recuperari, & euangelium in pristinum splendorem & dignitatem restitui,

facile iacturam istam patiar, miniméque moleste feram, ea etiam, quæ integra restant, quibus nondum interitum attulistis, excindi. Si quid igitur intactum à vobis reliquum est, id etiam oppugmate, si lubet, labefactate, conuelite, in terram projicite, dum modo illum antiquum pietatis ardorem, illud iustitiæ & integritatis studium, illam charitatis magnitudinem, illam rerum humanarum contemptionem, illam cælestis vitæ cupiditatem, qua olim Apostolorum tempore ecclesia flagrabat, restituatis. Hæc est enim euangelij puritas, hoc verbi diuini præcellens opus, & in hoc promissi vestri fides tota consistit. Non enim mediocri virtute officio vestro satisfacere potestis. Cum enim tantam rerum stragem à vobis editam esse conspiciam, quo tandem modo æquum esse putem, id vulgari atque mediocri vtilitate resarciri? Rursus igitur, quamuis Haddonus id moleste ferat, vrgeo, insto, & insector, & quid sit à vobis in earum rerum, locum quas demoliti estis, restitutum, flagito. Eadem namque verba repetam, quæ in literis, quas Haddonus maledictis omnibus proscindit, usurpauit. Quid sit euersum video: quid sit extructum non video: quod extirpatum est, sentio: quod fatum, nondum perspicio.

cio. Quid enim quæso est, Euangelij disciplinam laborantem reficere? Quid omnia propinquissime, vt discipulus vester Haddonus ait, ad Christianæ pietatis instituta, ad Apostolorum sanctissimam disciplinam reuocare? Quid noua luce & splendore errorum tenebras, & flagitiorum caliginem, in quibus homines versabantur, dispellere? Hoc, opinor, efficere, vt homines terram intueri desinant, cælumque suspiciant, modestiam & humilitatem colant: sanctitatis & castitatis studio flagrent: laudibus mansuetudinis, patientiæ, grauitatis, & constantiæ culti & ornati sint, summa ecclesiæ principes obedientia, & singulari etiam studio reip. moderatores obseruent: studia vitæ, cogitationes, & actiones in communem vtilitatem conferant: ardore pietatis & religionis inflamentur: & diuinis denique virtutibus in cælum viam muniant. Quæro igitur, an sit aliquis ex istis, qui vos admirantur, atque suspiciunt, & in cælo denique reponunt, tam ardenti rerum diuinarum studio, tanta vitæ puritate & castimonia, vt nulla turpitudinis labe se commaculati patiatur: tanta patientia & mansuetudine, vt quamuis sit offensus maledictis, eos à quibus iniuria affectus est, verbo non violet, sed illis potius omnia bo-

LIBER

na precetur : tanta humanitate & charitate, vt omnes opes suas in communem vtilitatem conferat : tanta grauitate & constantia , vt nunquam tumultuetur : tanta denique cupiditate gloriæ immortalis , atque diuinitatis incensus, vt omnes futiles & inanes voluptates aspernetur : Crucemque sibi defigat, qua compressis & illisis nefarijs cupiditatibus, solum Christum cogitet, ad illius pedes assideat, illius amore incensus, in cælum mente & cogitatione rapiatur. His omnibus virtutibus olim ecclesia florebat: his amoris diuini facibus erant tunc homines inflammati: ab hoc ardentissimo pietatis studio nullis terroribus atque supplicijs abduci vlllo modo poterant . Hoc autem vos suscepistis, vt euangelio perpurgato, & superstitionibus exterminatis, antiquæ ecclesiæ lumen extinctum reuiuisceret . Fidem igitur vestram liberate, promissum conficite, hoc æs alienum, quo estis obstricti, dissoluite. Reddite puritatem, reddite castitatem, reddite pietatis ardorem, continentiam, mansuetudinem, pacem, concordiam, charitatis & amicitiae vinculum, popularesque vestros in eundem statum, vnde vniuersi cōcidimus, restituite: vt tam admirabili rerum conuersione, & tam diuino virtutis exemplo nobis, quibus nouitas ista su-

specta

ſpecta eſt, & inuiſa, ſilentium imponatis. Nos
quidem, ſi nondum iſtam ampliſſimam virtu-
tis dignitatem conſequuti ſumus, mirum videri
nō debet. Nondū enim videlicet nobis iſtam
clariſſimā lucem prætuliftis. De illis igitur tan-
tum quæro, qui vobis operam dant, quā ſan-
cte, quā pure, quā religioſe viuant. Non enim
par eſt, vt diximus, vt à vobis mediocre virtutis
officium requiratur. Id enim munus ſuſcepiftis,
quo nullū clarius, & amplius, & ſalutarius cogi-
tari poteſt. Itaq; ſi veſtri ſectatores atq; diſcipuli
non tātis opibus virtutis & honeſtatis excellūt,
vt reliquorū omniū, qui in pietatis ſtudio ver-
ſantur, & vos non audiunt, virtutibus obſcuri-
tatem attulerint, fidem minime præſtitiftis. Si
enim ſine earum rerum, in quas impetum feci-
ſtis ruina, idem à nobis gradus honeſtatis re-
tineri & conſeruari poteſt: ſi non multis parti-
bus veſtrorum hominum virtus noſtrorum vir-
tutem ſuperauerit, nonne ſatis apparebit, vos
homines ſapientes temere atque ſine vllō fru-
ctu tantam operam in rerum illarum, quas
euertiſtis, demolitione ſuſcepiffe? Nunquid
erit obſcurum, illa vobis minime fuiſſe impe-
dimento, quo minus iuſtitiam & pietatem cole-
retis? Quid ſi veſtri auditores nō modo meliores
facti non ſunt, ſed magis feroces & infeſti, mul-
tòque

tōque pluribus flagitijs inquinati? Quid si nunc
 est magis impunita libido, & audacia ad fa-
 cinus maior, dissidiāque multo plura, & ma-
 gis turbulenta, postquam vos ad docendos
 homines contulistis, concitata sunt? Quid si
 nunc plura latrocinia, tetriora facinora apud
 vos passim, si vera est fama, committuntur?
 Quid si ab illis ipsis, qui se penitus in vestram
 disciplinam tradiderunt, crebrius insidiæ con-
 tra principum dignitatem comparantur? Sed
 ut illos tuos magistros omittam, te Haddone
 rursus vrgeo. Quid affers? Quod exemplum
 antiquissimæ illius virtutis adducis? Quam de-
 fensionem istius nouitatis instituis? Et tamen
 affirmas, ecclesiam vestram nulla in re ab Apo-
 stolorum institutione & disciplina discrepare.
 Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo sanus
 vnquam credet. Verbis, quidquid libet, affir-
 mare, non est satis. Exempla diuinæ virtutis, nō
 voces inanes requiro. Si libidinem solutam cer-
 nis, si improbitatem erectam volitare conspi-
 cis, si vias latrocinij infestas aspicias, si motus
 passim conciri, & coniurationes fieri, & peri-
 cula rebus communibus strui consideras: si hæc
 omnia mala, non modo postquam istorum ho-
 minū, quos eximie laudas, doctrina increbuit,
 sublata non sunt, sed multo magis amplificata:
 quo

quo ore, qua fronte dicere audes, istam nouam disciplinam ab Apostolorū institutione minime discrepare? Dicis, me perfectionē requirere, quæ in hac vita exhiberi non potest. Scilicet de flagitijs leuissimis, in quæ homines casti & integri singulis horis labi possunt, & nō de grauissimis & scelestissimis criminibus, quæ vastitatem, exitium, & inflammationē rebus sacratissimis, sine vllō fructu pietatis & religionis, quem homines isti pollicebantur, intulerunt, orationem habeo. Postulas à me, vt nostræ, vt ais, atq; vestræ ecclesiæ contētio fiat, vt sic tandē appareat, vtra sit magis Apostolorū autoritate & disciplina confirmata. Iniqua est postulatio tua. Non enim disputo, nullam omnino esse apud nos impuritatis labem. Sed eas labes & maculas non esse apud vos iam opera vestrorum Apostolorum deletas, id indignum facinus esse contendō. Nos enim nihil polliciti sumus, non fidem nostram obstrinximus, fore, vt omnia in antiquam dignitatem opera nostra reducerentur: nemo nos poterit in iudicium, quod promissis non steterimus, vlla conditione vocare. At isti viri, quos diuinitus missos asseris, hoc in se receperunt, vt Euangelij puritatem, charitatem, sanctimoniam, continentiam, imperum mentis ad sempiternam gloriam, & reliquas virtutes, quæ
verba

Verbi diuini virtute continentur, quæ erant iam
 sepultæ tenebris, in lucem vindicarent, & cæle-
 stem rursus istam remp. in terris conderent. Vt
 autem videas, quanta humanitate & modera-
 tione in certamen istud descendam, non iam à
 vobis, vt vestros mores ad Apostolorum disci-
 plinam, & purissimam illam religionis sanctis-
 simæ rationem exquiratis, effragito: sed vt sta-
 tum istius ecclesiæ, cum maiorum vestrorum
 grauitate, virtute, religione, dignitate com-
 paretis: quod si a vobis impetro, intelliges, tan-
 tum inter vestram & antiquæ Britanniæ religi-
 onem & gloriam interesse, quantum verbis
 explicari non potest. Quid hoc igitur est? Si
 nulla ex parte, postquam ipsi vos istis nefarijs
 disciplinis addixistis, aspirare potuistis ad maio-
 rum vestrorum gloriâ: quomodo tandē antiquis-
 simâ ecclesiæ dignitatē, quæ Apostolorum tēpori-
 bus maxima cū hominū admiratione florebat,
 consequi imitando poteritis? Adeone mētis ex-
 pers es, vt arbitreris, satis esse, verbo tantū affir-
 mare, vestrâ ecclesiâ ab Apostolorum sentētia mi-
 nime dissentire, vt id cōtinuo credendum sit? Id
 quidē non iactatione & leuitate, nō ostēratione
 & conuitio, sed admirandis iustitiæ, innocentie,
 castitatis, & puritatis, & religionis, & charitatis
 exēplis, vita sanctissima, & moribus probatissi-
 mis,

mis, & studio diuine virtutis ardētissimo demō-
strandū est. Rursus enim dico, nō sufficere illis,
qui fidē dederunt, fore, vt fluxos mores ad statū
ecclesię florentissimū reuocarent, mediocre vir-
tutis officium, sed excellēs & admirandū. Quod
cū non faciunt, sed vbi pedē ponunt, terrā pluri-
bus flagitijs contaminatā relinquunt, certe con-
stat, eos minime, quod fuerant polliciti, præsti-
tisse. Pro Euangelij nāmque puritate flagitia, pro
pace & charitate dissidiū, pro modestia super-
biā, pro religione scelus, pro libertate seruitutē,
pro moderatione licentiam, pro tranquillitate
suarum tempestatem in resp. inuexerunt. Et
tamen homo pius mihi iudiciū illud diuinū ad
timorē proponis, in quo ais, me miserū (sic enim
appellas) huius tanti sceleris & immanitatis ad
Christi tribunal rationem esse redditurum, qua-
sum ausus homines sanctos & castos & religi-
osos insectari. Est sanē, quod extimescā. Haddo-
nus enim vir sapiēs, & qui colloquio diuino per-
fruitur, nunquā id dixisset, nisi fuisset id ei ora-
culo diuino prænunciatū. Ratio igitur admo-
net, vt hoc metu iudicij, quod tu minime ti-
mes, & mihi tam seuerē denuncias, perhorrescā.
Dicis me non modo vestrū euangelium illude-
re, & doctores vestros, homines plane cælestes,
violare, sed etiā vim Ieremię inferre. quod quā
fal-

falsum sit, paulo post aperiam. Ais deinde, totū
 illud testimonium Ieremiæ de falsis prophetis
 ad nos pertinere. Quomodo? Audijstine aliquā
 do, aliquem nouum prophetam inter nos exti-
 tisse, qui nos ab antiqua religione conaretur
 auertere? qui nobis, quasi de Christi sententia,
 pacem & iucunditatem promitteret? Qui flagi-
 tijs impunitatem proponeret? Rursus ad eccle-
 siæ infectationem redis, cuius iam rationem
 exposui: in qua licet morbi vigeant, sanabiles ta-
 men sunt. Non enim medicinā respuimus: quæ
 nulla potest extra ecclesiam reperiri. Vestram
 deinde ecclesiam laudibus exornas. Publicas,
 inquis, deinde conciones ad fraterculos nescio
 quos delegatis, & ij etiā more suo declamitant,
 in reliquis obmutescunt. Iam de concionibus
 dixi, non esse hoc studium ab episcopis vlllo mo-
 do negligēdum: nec eam negligentiam ecclesia
 sancta comprobatur: imo Episcopos omnes ad id
 munus strenue peragendum monitis sanctissi-
 mis exhortatur. Par autem nō est, vt hominum
 quorundam negligentia ecclesiæ tribuatur, quæ
 tanta solitudine singulis, vt officium suum fa-
 ciant, sanctione admodum salutarī præscribit.
 Deinde, vt iam dixi, multi sunt apud nos episco-
 pi, qui crebris cōcionibus subditos ad studium
 pietatis excitant. Vt autem id semper fiat, vt cō-
 ciones

ciones à monachis habeantur, multo certe tolerabilius est, homines sanctos & religiosos, qui id munus obeant, ab episcopis accersiri, quàm homines obscuros, prauissimisque disciplinis infectos ecclesijs præponi. In eo vero quod dicis, nostrorum concionibus auditores ad somnum inuitari, id quidem aliquando fieri necesse est, vbi is, qui concionatur, ad tuam eloquentiam aspirare non poterit. Ob id igitur, quod aliquis interdum dormitet, reliqui non se ipsos ad audiendum excitabunt? Et nemo erit, qui auditores commoueat, & in studium pietatis ardentius impellat? In sacramētis ais solos sacerdotes officium peragere, reliquos spectare tantum. Id scilicet tu non probas. Modestia tibi minime placet. velles igitur, vt munerum confusio atq; perturbatio fieret, omnesque officium sacerdotis vsurparent. At nobis is mos diuinitus institutus esse videtur, vt sacerdotes tantū sacramenta conficiant, & reliqui cum silentio illorum utilitate perfruantur, seque minime sacris peragēdis interponant. De ignota lingua, qua sacra conficiuntur, satis multa iam diximus, ne toties eadē mihi verba repetenda sint, ad ea te, quæ sunt iam dicta, reijcio. Intremus, inquis, ad missas, in quibus religionis medullam perfundi vultis. Verum id quidem est. Continent enim vota pi-

R

etatis

etatis ardentissima, preces sanctissimas
 Christi monumenta, quæ vitæ illius, quæ mortis,
 quæ cruciatum, quæ merita, quæ salutis nostræ
 rationem, quæ numinis placationem designant.
 Et, ut nihil aliud dicam, in illis Christi sanctis-
 simum corpus immolatur, & sacrificium illud
 offertur, quod peccatorum maculas delet: quod
 gratias summo domino atque optimo parenti
 persolvit: quod animos pios incendit, & studio
 immortalitatis & divinitatis inflamat. Dicis
 præterea, neminem apud nos euangelium in-
 terturbare. Recte tu quidem. Nec enim pati-
 mur, ut omnes sint lectores, & omnes doctores,
 & omnes prophetae. Operam namque dandam
 censemus, ut ordinate & moderate omnia fiat.
 Quod autem dicis, omnes cohortationes ex Evan-
 gelio conticescere, falsum est. Concio enim con-
 tinuo fit, & quod ad salutem pertinet, nec in-
 docte, nec insulse, ut suspicaris, exponitur: &
 qui audiunt, summa cum modestia silent. Se-
 mel, inquis, fortassis ad domini mensam singu-
 lis annis acceditur, magis solenni ceremonia,
 quam afflicta conscientia. Et hæc etiam divi-
 natio vanissima est. Semel quidem lege atque
 disciplina coguntur omnes quotannis ad Do-
 mini coenam accedere: sed qui hoc semel tan-
 tum annis singulis faciunt, minime laudari solent.

Porro

Potro autē qui sæpenumero hoc epulo diuino
reficiuntur, apud nos sunt innumerabiles. In eo
etiam, quod dicis, id ritu solēni tantū, & nō affli-
cta consciētia fieri: diuinas tu quidē more tuo.
Cū vero vaticinatio tua falsa sit, merito videris
esse falsis prophetis annumerādas. In quo vero
dicis, in ea cœna nō Domini mortē à nobis reco-
li, simili modo & ratione vaticinaris. Quāquā de
cœna Domini quid tibi dicā, nescio. Nōdū enim
mihi liquet, an Martyris tui sceleratā sentētiam
sequaris. Si enim sequeris, quo timore aut tre-
more ad eucharistiæ sacramētū potes accedere,
cum in eo nihil aliud esse credas, quā nudū mor-
tis, quam Christus pro nobis in Cruce pertulit,
monimentū? Si nō sequeris, cur hominē scelestū
& impiū non execraris? Id etiā reprehēdis, quod
non sit apud nos publica peccatorum confessio.
Id quidem vellem ostenderes, quomodo sit id,
quod est secreto cōmissum, in omniū cōspectu
proferendū. Vestrū, inquis, morē exposui. Vitio
mihi dabas, quod Anglicarum rerum inso-
lens, ea facinora, quæ sunt notissima, quæ li-
teris, quæ sermonibus omnium, quæ fama
constantissima omnes regiones, omnes oras, &
terras etiā vltimas cū omniū, qui audiunt, offen-
sione peruagantur, exponerē: & tamē de rebus
nostris, quas nec vidisti, neque scire potuisti (&

idcirco hac particula, fortassis, vteris) temerè lo-
queris, & quasi omnia, quæ dixeris, essent tibi
notissima, pronūcias, nostrum esse tibi morem
sanè luculenter expositum. Deinde ad ecclesiæ
tuæ laudes conuerteris. Multa dicis de concioni-
bus assiduis, de humanarum traditionum con-
temptione, de psalmis & hymnis, & laudibus,
quibus numen Domini celebratis. Ais deinde.
Sequitur sacrosancta Domini mensa, quæ per-
petuū in festis diebus vsum habet. Euocat Dei
minister omnes, qui quidem ad epulum tam di-
uinum se præparauerint. Epulum diuinum ap-
pellas, quod Martyr ille tuus, quem diuinis or-
nas laudibus, diuinitate spoliare conatus est.
Deinde quā sobrij sint tunc, qui ad cœnam ac-
cedunt, quàm diligēter nuptiali veste culti, quo
examine, quo studio, qua vigilantia præparati,
non dicis. De Dei autē ministro nihil dicis, quo
modo, aut quo ritu, qua religione, aut per quem
dignitatem illam consequutus fuerit. De puri-
tate concionum multa commemoras, cū nulla
puritas inesse possit in tam corrupta atque pe-
stifera disciplina. Postremò quis fructus istius
religionis sit, non explanas. Non enim admira-
bilem castitatem, & puritatem, & sanctimoniā,
opera pietatis, & charitatis admiranda demon-
stras. Sic tamen ais. hic exemplo tuo liceret anti-
thesim

thesim instruere, ne mihi verba deessent, quib;
si velim, eandem perpolire queam. Quam vellē
id efficeres Haddone. quāta illa tua laus fuisset,
si collatis vtrimq; varijs exemplis, demonstra-
uisses, istā ecclesiā, quā celebras, esse ecclesiæ an-
tiquissimæ, Christi sanguine dedicatæ, & Apo-
stolorum disciplinis illustratæ, vitæ cælestis inte-
gritate, innocētia, virtute, constantia, mansuetu-
dine, patiētia, castitate, moderatione simillimā.
Totum negotiū facillime cōfecisses. Cur igitur
nō antithesim illā, quā dicis, instruxisti? Cur nō
præclaris magistrorum tuorum factis, & operi-
bus sanctissimis in omnium aspectu propositis,
id, in quo erat causæ totius firmamentum, ex-
posuisti? Litem namque obtinuisses, si quan-
tum isti noui prophetæ diuinis virtutibus ex-
cellant, aperuisses, & ostendisses, nihil inter illos
& antiquos Christi discipulos interesse. An tibi,
homini miro ingenio & eloquentia singulari
prædito, in tam vera & honesta defensione ver-
ba deficere potuissent? Illa demum conclusio
mirifice mihi placet. Sic enim ais. Plus in vna,
quam nostri frequentant, sacrosancta Domini
cœnā gemituum & suspiriorum cerni posse,
quā in sexcentis vestrorum solennibus mis-
sis. Primū quidem si putas, omnia sacra esse la-
chrymis & suspirio procurāda, vehemēter erras.

Aliud enim tempus est lachrymis, aliud lætitiæ
destinatū, vt Solomon ait. Deinde fit sæpenu-
mero, vt multo acrius & attentius de rebus diuinis
sine vllō gemitu, quā cū gemitu cogitemus. Po-
stremò velim scire, quid ista vestra suspiria desi-
gnent. Nū antiquæ religionis desiderium? An cō-
tinēt nouæ & assimulatæ religionis inuolucrū?
An nulla omnino sunt? Nam Erasmus, & alij
quidam docti viri eam notam vestris sacris ap-
posuerant, quod nec in illis quidem diebus, qui
lachrymis celebrandi sunt, quisquam suspirium
edat. Ipseq; Lutherus, istius sectæ princeps, neq;
lachrymatus est vnquā, nec ingemuit, cū in me-
moriam redigeret, quos cruciatus atq; supplicia
Christus pro nobis in Cruce pertulisset. Erat e-
nim vir ille incredibili robore septus, & lachry-
mis vehemēter infestus. De varijs nostrorū inter-
pretationib⁹, quas dicis, id quidē ad causā mini-
me pertinet. Nō enim est inter nos vlla dissi-
nio in rebus, quæ ad fidei atq; religionis sūmā cōfe-
rūtur. Sed quorsum hæc oīa, Gualtere, quorsum?
Sint à vobis ista solēnia quanta velis ceremonia
celebrata, nondū tamē apud vos istis tā solēni-
bus sacris ingenio tuo aut tuorū recenter exco-
gitatis, ista religione tāto studio & prouidentia
constituta, istis tā assiduis concionibus, istis su-
spirijs atq; gemitibus video statum illū ecclesiæ
consti-

constitutū, quē vobis magistri vestri sponde-
rant. Quare mihi debes ignoscere, si tā saepe eadē
requiro, & nimis importune flagito. Reddite, in
quā, nobis euāgelij puritatē, explicare magnifi-
cā illā virtutis diuinæ supellectilē, in publicum
proponite religionis istius insignis documēta,
vt cum ex operibus admirandis, & ex factis il-
lustribus perspexerimus, in vobis Spiritus San-
cti numen inesse, admiratione perculsi, fate-
amur, eos prophetas, qui vos erudierunt, à Deo
missos fuisse. Attēde quāso diligenter, quid Do-
minus de propheta falso dixerit. Propheta, in-
quit, qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in
nomine meo, quod ego nō praecepi illi vt doce-
ret, aut ex nomine alienorū deorū, interficietur.
Quod si tacita cogitatione responderis, quo-
modo possum intelligere verbum, quod do-
minus non est loquutus? Hoc habebis signum,
Quod enim in nomine Domini propheta ille
prædixerit, & non euenerit, hoc Dominus nō est
loquutus: sed per tumorē animi sui propheta cō-
finxit, & idcirco non timebis eum. Quid hoc si-
gno clarius? quid ad salutem prouidentius?
Iam diuinis monitis eruditus, non audio ver-
ba: ad opus attendo: quanta fide prophetæ pro-
missa conficiant, expecto. Consequēs igitur est,
vt videamus quid Lutherus, quid Melanchthō,

quid Bucerus & Caluinus, quid reliqui vestri
herôes promiserint, receperint, quam spem ma-
gnificis sanè verbis popularibus suis attulerint.
Hanc certe, futurum, vt euangelij disciplinam
ad pristinam puritatem reuocarent, religionem
instaurarent, ecclesiam labantem fulcirent. Hæc
autem euangelij puritas, religionis sanctitas,
hoc ecclesiæ firmamentum, quibus opibus
atque præsijs continetur? Fide, mansuetu-
dine, castitate, pace, concordia, moderatione,
obedientia, charitate, & pietate, & amoris diui-
ni magnitudine. At illi pro fide & religione sa-
cerilegium, pro mansuetudine sæuitiam, pro ca-
stitate libidinis indomitæ laxamentū, pro pace
tumultum, pro concordia bellum intestinum,
pro moderatione superbiam, pro obediētia im-
perij legitimi contemptionē, pro charitate odiū
in omnes bonos acerbum, pro pietate scelus im-
mane, pro diuini amoris studio rerum sacrarū,
quæ amorem diuinum excitabant, exitium re-
bus communibus attulerunt. Tantum igitur
abest, vt præstarent, quæ fuerant large atq; pro-
lixè polliciti, vt potius omnia, quæ se instaura-
turos, & in antiquam puritatem reducturos es-
se promiserant, multo magis peruersa, inquinata,
atq; deformata quā fuerant, opera sua tā præ-
clara reliquerint. Nō fuerūt igitur à Deo missi.

Sic

Sic autē fit, vt Dei ipsius lege, non laudibus quas illis tribuis, sed exitio sēpiterno digni sint. Quēro enim rursus. Euangelij vim & puritatē credās ne magis in factis egregijs, an potius in verbis cōsistere? Profecto si fidem habes ipsi Domino, in factis potius, quā in verborū magnificētia euangelij sanctitatē constitues. Ergo cū magistri isti tui non factis egregijs, non virtutibus admirandis, non vitæ continentia, non morum integritate, non mentis ardore, non inflammato diuinarum rerum studio, sed verborum ostentatione euangelium istud nouum testificati sint, nonne constat, eos cælestis regni participes esse non posse? Non liquet, eos à Deo missos minime fuisse? Non est valde perspicuum, eos falsos prophetas extitisse? Sed ad Hieremiam redeamus. Et primum in eo quod dicis, me velle fastu nescio quo minime ferendo Dei consiliarium existimari, libenter ex te audierim, vnde id collegeris. Audijsti ne aliquando, me nouum quoddam euangelium enūciare? Disciplinam aliquam priscis temporibus inauditam profiteri? Populum promissis magnificis à vetere fide & antiquis institutis abducere? Meam sententiam à me ipso promptam adeò constanter affirmare, quasi fuisset à diuina mente prolata? Non profecto.

Quo igitur argumento duceris, vt confirmes me hoc tantum nomen assumere, cum nullum vestigium istius insolentiae nimis intolerandae perspicias? Ais deinde. Rursum Hieremiae molestiam exhibes, neque venerandum prophetam respirare permittis. Si prophetæ sanctissimo molestus fui, non mediocre in me facinus admisi. Sed videamus quomodo id probes. Adiungis autem. Eius hæc verba profers. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertissent eum profecto à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. Verba prophetæ clara sunt admodum. Nescio igitur quomodo illa verbis tuis obscurare niteris. Inquis deinde. Ordiamur ab ipso Hieremia, qui fuit egregius propheta. dici secus non potest. Si secus dici posset Haddone, tu id fortasse faceres. Adiungis deinde. An ille Iudæos vniuersos à vitijs deterruit? An omnes ad virtutem inflexit? Inspice totam vaticinationis seriem, & lamentationum considera sanè lugubres querelas. hucusque non contra me disseris, sed sanctissimum prophetam vanitatis insimulas: repugnantia namque illum dixisse contendis. Dixerat enim tantam esse verbi diuini vim, vt homines à vitijs ad virtutē traderet. Lamentatur deinde, se, quamuis fuisset

verbi

verbi diuini viribus excitatus, non potuisse vllō modo ciues suos à sceleribus auocare. Ergo à se ipso dissidet, & secum acerrime pugnat. Vt igitur in Paulo faciebas, non tu me redarguis, sed hominem diuinum repugnantia dixisse confirmas. Ego contra statuo, eo ipso argumento posse facillime conuinci, te nullo modo prophetæ mentem consequi potuisse, quod illum à se ipso dissentire arbitreris. Non enim esse potest in diuino verbo, cuius Hieremias minister extitit, vlla dissensio. Tu tamen, vt prophetæ sententiam clarius oppugnes, Petri, & ipsius Christi exemplo pugnas, quorum concionibus non omnes, qui eos audiebant, fuisse dicis à flagitio, turpitudine, & improbitate deterritos. Atque tandē eo deuolueris, vt asseras id, quod alius monitis diuinis assentiatur, alius non assentiatur, non esse in libertate vnius cuiusque positum, sed ab omni iam æternitate definitum: & illam rursus vim fatalem confirmas. & cum audias ipsius Domini querimoniam sanè lugubrem, qua ludæorum perfidiam lamentatur, qui sub illius alas, ad quas illos admodum clementer inuitabat, recipi noluerint: illorum tamen interitum non in hominum peccatorum scelus, sed in Deum authorem reijcis. Quæ quidem impietas satis iam, quantū locus
poscebat,

LIBER

poscebat, redarguta est. Sed neq; tu, neq; magistri tui prophetas intelligunt: & ideo illos pugnantia dicere confingūt. An tu putas, Deū per Hieremiam illo signo voluisse verum prophetā à falso distingui, quòd omnes, qui veri prophetæ sermonibus interfuisent, continuo à flagitijs abducerentur, quod nullo pacto falsi prophetæ faciebant? Si id prophetā dixisse suspicaris, multum te fallit opinio. Nam nec ipse Dominus, cuius spiritu omnes sancti prophetæ incensi & incitati sunt, homines in sceleribus obstinatos, qui spōte sua oculos claudebāt, & aures obstruebāt, ne illos cæleste lumen illustraret, aut verbū diuinū eorū animos cōmoueret, à sceleribus abducebat. Et ideò de capharnaitis, & de reliquis, qui nimis obstinate disciplinæ illius repugnabant, conqueritur. Quid est igitur, quod Hieremias dixit? Hoc certe. Quod ij qui fidem prophetis dabant, qui eos admirabantur, qui eorum sententias oracula esse diuina statuebāt, si prophetæ illi à Deo missi fuissent, dubium non esse, quin à perfidia ad fidē & officiū facile traducerentur. Quod cum non fieret, argumentum firmissimum esse, eos à Deo missos minime fuisse. Exempli gratia. Erat Phasur sacerdos in honore summo. Is Hieremiam acriter impugnabat. Hananias se prophetā dici & ex-

stimari

stimari cupiebat. Erat is Hieremiæ similiter in-
fensus. Hieremias eo tempore cladē impenden-
tem denunciabat, illi res lætas populo multis
verbis ostendebant. Illos multi sequebantur,
Hieremiam vero pauci admodum. Tunc igitur
cum esset inter vtramque factionem tanta dis-
sensio, quo signo intelligi potuisset, vtri essent à
Deo missi: virtutibus, aut vitijs eorum, qui alte-
rutram partem sequerentur. Ergo si fuisset tunc
animaduersum, eos, qui Phasurem, aut Hana-
niam, aut reliquos prophetas falsos atque falla-
ces sectabantur, meliores non fieri, sed in eisdē
flagitijs turpissime volutari, facillime potuisset
intelligi, eos prophetas, quibus se addixerant, à
Deo missos non fuisse. Contrà vero qui vide-
rent eos paucos, qui Hieremiæ operam dabant,
qui ad illum ventitabant, qui disciplinam illius
libenter audiebant, flagitia detestari, pietatem
colere, Dei iudicia timere, facile potuissent iu-
dicare, illum à Deo missum esse, nec id, quod
enunciabat, ex se promere, sed quæ à Deo didi-
cisset, effari. Cum igitur tunc multi fuissent, qui
se prophetas nominabant, qui dicebant, Hæc
dicit Dominus, cum Domini vocem nunquam
auribus suis accepissēt, qui multitudini assenta-
bantur, illamq; ad spem summæ felicitatis exci-
tabant, qui dicebant, pax pax, cum non pax, hoc
est,

LIBER

est, summa tranquillitas, & omnium bonorum affluentia, sed calamitas extrema Iudæorum rebus impenderet, ipsa que multitudo, quæ erat in illis defixa, eosque diuinos viros existimabat, nihilo melior fieret, sed in eadē improbitate perseveraret, certè constabat, illos esse fallaces atque fraudulentos, & erroribus pestiferis eosdem ipsos, quos erudiendos suscipiebant, inficere. Idem de Christi tempore, & de Apostolorum memoria dici poterat. Erant sacerdotes, & pharisæi, & Saducæi, & Herodiani Christi disciplinæ cōtrarij. Qui Christum libèter audiebant, & sese summo studio ad illius disciplinam applicabant, vitijs obstatebant, & pietatis, & honestatis cupiditate flagrabant: qui vero sacerdotes illius ætatis, & pharisæos sequebantur, erant multis inquinati flagitijs. Hoc igitur signo perspicui poterat, Christum diuino spiritu niti, verbaque diuina pronunciare: sacerdotes vero atque pharisæos proprio sensu nimis effrenatæ & inconsideratæ mentis insolescere. Hoc etiam de Apostolis est statuendum, quibus erat cū falsis sacerdotibus, & philosophis a studio veritatis auersis, summa contetio. qui Apostolos enim audiebant, erant veræ virtutis ornamenti exculiti: qui se ad illorum aduersarios conferebant, erant infandis sceleribus alligati. Hieremiæ igitur testimonio,

poterat

poterat quivis homo sana mēte peditus intelligere, Apostolos à Deo missos esse: aduersarios autem spiritu dāmonis infestissimi cōmoueri & incitari. Hunc esse Prophetæ sensum, omnes, qui non fuerint in furore & amētia pertinaces, clare cernent. Secus enim mens diuina, quæ in propheta sanctissimo loquebatur, sibi ipsa repugnaret: quod in animum inducere, est immane scelus, & nimis execrandum flagitium. Iam hoc licebit ad recentiores prophetas transferre. Exiit eximius quidam propheta, quem tu minime dubitas diuinitus esse missum. Multi illum sectati sunt, & laudibus summis ornarunt, & corporibus & armis stiparunt, & opibus suis munierunt. Non de omnibus igitur, sed de illis tantum, qui Lutherum, non modo quasi virum beneficum & salutarem amabant, sed tanquam virum è cælis missum admirabantur, illiusque disciplinam attentis animis & auribus accipiebant, interrogo, num repente commutarentur animis, & paulo meliores fierēt. Imo illo audito, multo magis audaces, & insolentes, & incontinentes & seditiosi, & contumeliosi, & infestiores reddebantur, vsque adeo, vt eos ne Lutherus quidem ipse, qui eos disciplinis instruxerat, regere posset. Id igitur maximo argumento esse poterat, nunquam Lutherum in cōsilio diuino consti-

LIBER

constitisse. Nam si stetit in consilio Domini, & Dei ipsius verba illis qui sese ad nomen illius adiunxerant, exposuisset, admirabilis certe vitæ conuersio cerni facillime potuisset. Sic etiam de Melâchthone, Zuinglio, Bucero, & Caluino, & reliquis eiusmodi prophetis statuendū est. Non enim ij fuerunt, qui continentiae & honestatis exemplo libidines suorum frangeret: sed è quorum disciplinis homines petulantes & incontinentes sæpenumero prodirent: neque solum in temperantiae morbo grauissimo laborarent: sed etiam in res sacrosanctas impetum darent: & bonis legibus interitum afferrent: & pestem etiam in principes machinarentur: & loca sanctissima cæde, sanguine, & incendio permiscerent. Non fuerunt igitur illius doctores à Deo missi. Nam si diuinitus missi fuissent, eos certe, qui illos, ut cæleste numen, intuebantur, à flagitijs auertissent. Præterea cum in diuino spiritu nulla dissensio sit, si fuissent à Deo legati, summus inter illos consensus, & summa conspiratio fuisset. Cū vero constet, acerbissimum esse inter illos dissidium, necessario sequitur, illos non inflatu & impulsu diuini numinis incitados, sed furiarum rediis ardentibus exagitados, sese ad homines nō docendos, sed euertendos dedisse. Summā inter vos esse consensionem dicis. De te iam non loquor.

Quor. Fortasse namque hominum furentiū audaciam, imposito supplicio (quod remedium, vbi mens sana non est, non potest esse diuturnū) ad breue aliquod tempus cōprimere potuistis. de reliquis non vides, quanta sit inter eos, qui sunt à Luthero profecti, dissensio? Quanta verborum concertario? Quanta opinionum varietas, & inconstantia? Quomodo perturbate, perplexe, & implicate loquantur: quam varijs rationibus id, quod tueri volunt, defendere frustra conentur, ita, vt non modo cum alijs, sed secum ipsi dissideant? Symbola cōmutant, & versant: & nunc hoc, nunc illud affirmant, neque in vna stabili sententia permanent: Et ad quos de rebus dubijs referendum sit, nunquam firme cōstituunt. Vos ad parlamentum, vt dicis, aut ad Bucerologos, quēadmodum eos non inuenuste Episcopus Angrensis appellat. Alij ad alias fidei confessiones, quę identidem variari & commutari solent, omnes religionis quęstiones referendas statuunt. Te vero, si quemadmodum ego scriptis, ita coram verbis vrgerem, & argumētis huc & illuc contorquerem, num tibi constare posses? Non profecto. Sed varias & instabiles causę tuę defensiones excogitares, & in omnes latebras te frustra conijceres, vt facile appareret, tibi neque linguam, neque mentem vlla ratio-

ne consistere. Vnum certe remedium (quod est
singulare vobis in rebus perditis alleuamentū)
inuenires, nempe contumelias, iurgia, conuitia,
maledicta. Ais deinde, vt ecelesiæ istius autho-
ritatem constituas, si dubitas, ad apologiam te
ablego. Scio te apologiam scripsisse, qua eccle-
siam tuam miris laudibus exornare contendis.
Si eam argutius, & elegantius scripsisti, quam
libellum istum tuum, quem in me edidisti, sum
certe abs te magna iniuria affectus. Contempsi-
sti nempe me, neque dignum existimasti, quem
maioribus eloquentiæ viribus oppugnares. Si
eodem stilo, & iisdem argumētis vteris, hoc est,
si eadem confidentia, & eodē conuitio pugnas,
non tantum mihi otium est, vt illam in manus
sumere studeā. Nihil enim explicas, nihil pure
dicis, nihil argumento concludis. Ais tandem, si
potes, refelle. Sed nō potes. Id vero quā confidē-
ter? quis tibi quæso spiritus istos extulit? Eloquē-
tia? An veritatis studium? Si eloquentia niteris,
infans es. Si veritate cōfidis, multa cōfingis. Di-
cis quendā contra apologiam tuam oblatrasse.
Apologiam tuā non legi. Scio tamē eam, quam
refelli minime posse confirmas, fuisse per virum
grauem, & pium, & doctum egregie refutatam.
quod tu negas. Sed hoc etiam à magistris acce-
pisti. Conuicti vociferantur, confixi tumultuan-
tur,

tur, & cum nihil, quod ad firmamentum causæ
pertineat, dicere queant, & multa sine vllō mo-
do extra causam congerant, se tamen apud po-
pulares suos immoderate iactant. Ego vero nō
iactationem & leuitatem, non arrogantiam &
insolentiam, sed veritatem, & rationes, & argu-
menta perpendo. Istius autem insulæ nobilitas,
& regni splendor facit, vt neque vitia latere, nec
obscuræ virtutes esse possint. Frustra igitur ver-
bis, quod fama cōstans asserit, obscurare niteris.
De immortalitate animorū quid dicas nescio.
Nunquā enim dixi, immortalitatē animorum à
magistris tuis negari. Scio tamen, quibus gradi-
bus ad summū istud sceleris infandi fastigium
perueniri soleat. Quod vero dicis, multos fuisse
apud vos, qui Euāgelij sincerum cultum exilio,
nuditate, fame, sanguine etiā atq; spiritu sanxe-
runt: fateor. Sic enim Episcopus Rosensis, sic Mo-
rus, sic sancti Cartusiani, vt reliquos taceam, cla-
rissimam pro Christi gloria mortē obierūt. Sic
sancti pontifices euerſi bonis, spoliati dignitate,
in carcerem cōiecti sunt. Sic alios episcopos, sa-
cerdotes & monachos singulari pietate & reli-
gione præditos, ex Anglia & Hibernia expul-
los & eiectos intuemur, extorres & exules, qui
si è manibus vestris effugere minime potuis-
sent, morte fortasse crudelissima per Euangelij

istius ministros affecti fuissent. Si alios ex vestris intelligis, audi quid Cyprianus dicat, eos scilicet, qui extra ecclesiæ septa sunt, & pro Christi gloria mortem appetunt, non coronam martyrij consequi, sed perfidiæ pœnam sustinere. Si illi igitur, qui ecclesiæ septa reuellunt, seque ab illa seîiungunt, quamvis Christi religioni, quam ecclesia retinet, sanguinem suum largiantur, martyres habendi non sunt, sed scelerati atque sacrilegi: quid de illis est existimandum, qui extra ecclesiam cum sint, pro ipsius rebellionis & impietatis scelere sanguinem suum profundere minime verentur? Venio ad illum locum, qui est à te, homine ab artificio adulandi atq; mentiendi remotissimo, satis eleganter inductus. Sic enim ais. Longius te fateris euectum, quàm statueras. Certe quidem multo longius, quam decuerat, præsertim in doctissimis & solertissimis auribus regalis maiestatis, cuius acumen & iudicium reformidasses, si quantum in illa nervorum esset, tecum ipse consideraisses. O vir præstantissime Gualtere, mirifice tuum ingenium aperis. Dic quæso, non cernis, immòdicas laudes non ornare principum dignitatem, sed sæpe mentem & iudicium omnino pervertere? Neq; sentis, summum ingenium & acumen veritatē amare, mendacium & adulationem vehemēter execrari?

execrari? Quid enim est immodice laudare principes, nisi eos publice deridendos proponere? Profecto si vestra princeps tātum valet ingenio, quantum non ex tuo, sed ex aliorum sermone iudicare possum, illa te tanquam adulatorem satis apertum, è familiaritate sua longissime segregabit, neque se à te impudentissime deludi sinet. Si laudas ingenium, si linguæ latinæ & græcæ peritiā, si sermonis elegātiā & cultum, recte facis. Cum vero illi non mediocrem theologiæ cognitionem tribuis, cum ingeniū illius mihi valde pertimescendum asseris, illam dolis & fraudibus oppugnas. Hæc est fides? Hoc animi grati atque beneficiorum memoris officiū? A te regalis, vt inquis, maiestatis alumno clarissimam principem, singulari ingenio præditā derideri? Adeōne iudicium illius contempsisti, vt dignam existimares, quam ludibrio haberes? quam assentationibus immodicis de mētis statu deijceres? quam quæstus & compendij tui gratia in fraudem induceres? Quod si ad istam prædam magis recte viam muniuisses, non esset ista tam turpis assentatio tanta contentione repellenda. Potuisset enim quispiam suspicari, te, quòd Reginae ingenium & solertiam extimesceres, occulte cuniculos agere instituisse, per quos in arcem, quam expugnare cupis, ascende-

LIBER

res. Nunc vero quando tam aperte ludis, easque illi laudes tribuis, quæ nec in ætatem, nec in sexum, nec in mollem & delicatam vitam, nec in statum tantis curis exercitum vlllo modo conueniunt, nonne liquet, te acumen illius contemnere? Sic tu beneficia, quæ ex illius benignitate consequutus fuisti, remuneras? Quod si illa tam prudens est, quantum prædicas, & tantis laudibus excellit, quantis illius dignitatem semper ornatam esse cupio, modicas quidem meas laudes, quibus illam afficiebam, libenter agnoscat: tuas vero ut immodicas aspernabitur, atque rejiciet: neque se deludi ab hominibus audacissimis cum maxima suæ dignitatis imminutione patietur. Nam de rerum tranquillitate, quam oratione persequeris, hoc dicam, hominis esse dementis, & communis fragilitatis ignari, nimium rebus secundis confidere, neque mala, quæ fortasse imminet, ex antecedentibus causis multo ante providere. Deinde nihil esse posse sanctæ ecclesiæ, fide seclusa, tranquillum. Animus namque sceleris conscientia, quam neque confidentissimi homines possunt opprimere, sæpenumero conturbatur, atque de statu conuellitur, licet id plerique dissimulent. De comparatione vero ecclesiæ vestræ cum antiqua, quam annalibus

confir-

confirmari dicis : aut annales nunquam legisti, aut frontem funditus amisisti. Debuiſſes autem aliquod vel exemplum aut testimoniũ ex ipsis annalibus sumere , quo nos posses obruere. Quod nunquam facies, cum antiquitas vniuersa contra te testimonium ferat. Quod vero nobilitatis vestræ dicis summum esse consensum, vellem ita esset : sed contrarium fama prædicat. Multa consultò prætereo, partim, quia nihil ad rem faciunt, partim, quia iam superius refutata sunt. In eo vero quod ais, Ah, noli vir optime conturbari. tuas dicendi festiuitates agnosco. De celesti cognatione, cuius vos valde appetentes esse dicis, recte facitis. Sed alios huius stirpis & agnationis vellem diuini iuris magis peritos interpretes haberetis. illud deinde quam falsum? Cur, inquis, à nostris homines ab antiquissima sanctissimáq; religione dicis abductos, quæ Iesu Christi sanguine sancita fuerit, & eadem ad hæc vsq; tempora permanſerit, & ad aliã traductos execrabile & perhorrescendã? Tum addis. Hæc tu ita credis, quemadmodum à te ponuntur? Profecto non credis. Hæc quidem Haddone à te sanè lepidè dicta sunt. Miri namq; sunt ingenij tui lepores, maxime vero, cum te in tranquillo esse suspicaris. Tunc enim quasi iam è scopulis emerſerit oratio tua, libentissime iocaris atque

Iudis. In quo verò dicis, me non credere ea,
 quæ à me in oratione ponuntur, plane deliras.
 Hæc enim credo, confiteor, nec me vnquam
 hominum perditorum furor, & effrenata libi-
 do ab hac fidei constantia dimouebit. Quibus
 autem argumentis effectum putas, vt homo
 qui sanus sit, id non credat, quod est sacra-
 rum literarum testimonio, sanctorum patrum
 authoritate, totius antiquitatis memoria con-
 secratum? Addis deinde. Nam & in priscis &
 optimis ecclesiæ temporibus, neque papatus
 fuit, neque plumbeæ peccatorum redemptiones,
 neque purgatorij nundinationes, neque
 adorationes imaginum, neque vagæ diuorum
 visitationes, nec in misis immolationes pro
 viuis & mortuis, & huius consimilia. Hæc e-
 nim religionis dedecora, quibus temporibus,
 & per quos ad ecclesiam obrepserunt, igno-
 rare non potes. Sed dissimulas, tuorum auri-
 bus inseruiens. Exhala quantum potes, Had-
 done, istam immanissimi furoris & amentię
 crapulam: euome virus istud, & effunde ve-
 nenum: & palam apud tuos ista tam inani ora-
 tione triumphabis. Cum nihil dixeris, nihil
 definieris, nihil probaueris, nullum verum te-
 stimonium antiquitatis adduxeris: cum pro
 argumento maledicentiam, pro ratione de-
men-

mentiam, pro exemplis verissimis impudentiam attuleris, adeò te furenter extollis, atque si iam bellum magna cum tua gloria confecisses. At nos contrà sanctarum literarum auctoritate, sanctorum hominum testimonio, antiquitatis totius memoria repetita, ratione deinde, vsu, & experientia, innumerabilibus exemplis demonstrare solemus, hunc ecclesiæ principatum semper extitisse: & qui illum labefactare conatur, turbatorem pacis, euersorem religionis, authorem seditionis esse, & pro vna ecclesia multiplices & inter se dissidentes ecclesias instituere, aditumque ad innumera-bilia flagitia, & turbulentissimos errores aperire. Purgatorij vero nundinationes nullæ sunt. Si aliquando in tam multis seculis aliqua sacrorum nundinatio facta fuit, eam minime sancta ecclesia comprobat, sed tanquam detestabilem pestem à Christianæ reipub. finibus auertit. De imaginibus similiter, omnes qui fidem sancte colimus, & rationibus, & argumentis, & exemplis probamus, iam inde ab ecclesiæ primordio, maxime vero cum primum per tyrannos licitum fuit, eas in templis statutas fuisse, ad virtutis memoriam sempiternam, & eiusdem religionis inuitamentum, & ad Christi gloriam, quæ in diuinorum homi-

num admiranda virtute perspicitur. Dicimus
 præterea, multis sanctorum patrum authorita-
 tibus, & antiquorum conciliorum decretis fuisse
 damnatum errorem illorum, qui imagines
 dei ciebant: quod magistri tui, quamvis sint
 impudentissimi, negare minime possunt, nisi
 prius omnia sanctorum patrum scripta, omnes
 annales, omniæque conciliorum decreta com-
 bufferint. Quid de honoribus olim sanctis ho-
 minibus institutis edisseram? Nunquàmne po-
 tuisti aliquod tempus ab elegantissimis Accur-
 sij lucubrationibus eripere, quod in lectione
 Gregorij Nazianzeni, Basilij magni, Hiero-
 nymi, & Ambrosij consumeres? Quod si fe-
 cisses, quot in eorum scriptis hominum pio-
 rum conuentus, quantam frequentiam & ce-
 lebritatem, quam amplo & elaborato dicendi
 genere diuorum laudes celebratas, quantam
 multitudinem ad eas orationes audiendas olim
 conuenire solitam fuisse perspiceres? Iam vero
 quàm inflammato studio & religione quam-
 plurimi ad martyrum sepulchra pernoctarent,
 est explicatu difficillimum. Nemo tunc ex san-
 ctis pontificibus multitudinem illam à mar-
 tyrum prædicatione repellebat: nemo ab illo
 ardentissimo diuorum studio deducebat: imo
 ad illorum monimenta perlustranda, & ad lau-
 des

des celebrandas, & ad eorum cultum & obser-
uantiam omnes, qui aderant, inuitabant. Cer-
nebant enim in illis conuentibus, cum mar-
tyrum nomen laudibus in cælum ferebatur,
non in illis corporis naturam, sed Dei gratiam
& sanctissimum ipsius Christi numen debita
laudatione celebrari. Si enim sanctissimæ Cru-
cis imagines, si diuorum signa religiose dedi-
cata Christiani tunc tanto studio retinebant,
& eorum signorum admonitu cogitationem
suam ad virtutis illius recordationem, quam
imagines illæ mutæ referebant, frequenter ex-
citabant: non erat multo magis consentaneum,
vt multo ardentius viuæ Christi imagines co-
lerentur, & vt id melius fieri posset, omnes,
qui verè & ex animo pietatem colerent, sepul-
chra martyrum, & ædes in honorem eorum ex-
structas inuiserent? An parum constat, di-
nos esse ad Christi similitudinem opere Sancti
Spiritus effictos, expressamque illius formam
& imaginem continere? Quod autem ad pur-
gatorij iocos attinet (nihil enim intentatum
relinquis) poteritne contra vos grauius pro-
ferri testimonium eo, quod homo diuini-
tus, vt inquis, missus publice dedit? quis,
inquis, ille est? Lutherus ille, quem co-
lis, & suspicis, quem in diuorum nume-

LIBER

ro reponis, quem ad salutem vestram natum esse confirmas. Is autem non semel dixit, & confirmavit, esse purgatorium. Idq; se non opinari, non arbitrari, non credere, sed certo scire. Ad quod probandum, locum ex Matthæo constanter afferebat, quo Christus ait, eorum peccatum, qui Sancti Spiritus testimonio pertinacissime repugnabant, nec in hoc seculo, nec in futuro remittendum: quo significatur, esse in seculo futuro multis spem veniæ à deo clementer ostensam. Adducebat etiam & illud de muneribus a Iuda pro peccatis mortuorum oblatis. Alijs item eiusmodi testimonijs & argumentis in eo pugnavit, vt peruinceret, esse purgatorium. Quid igitur? Si Lutherus purgatorium esse dixit, & tu Lutherum diuinitus missum esse confirmas, & si missus à Deo fuit, quandiu ea functus legatione fuit, mentiri non potuit, certe constat, illius sententia, cui tibi refragari minime licet, esse purgatorium. Quod si purgatorium non est, Lutherus mentitus est. Si mentitus est, à Deo missus non fuit, sed ab eo, qui mendacij pater est. Elige igitur vtrum malis. Nam vel Lutheri autoritas, esse purgatoriū, confirmabit: vel purgatorii conficta, vt dicitis, fabula Lutherū vanitatis & amentix cōvinet. At is postea purgatorium negavit. Mirum quidem

quidem non est. Nec enim ille solū, sed omnes, qui ex stirpe illius orti sunt, nūc hoc, nunc illud affirmant: & multa corrigunt & immutant, nec in vno gradu resistunt: imo susceptum semel errorem alijs erroribus cumulant & adaugēt. Sed libenter ex te audierim, vtram sententiam, cum ambæ lutherum authorem habeant, veram esse statuas. Posteriores inquires. Illam igitur primam nō à Deo acceperat. Nondum igitur tunc à Deo missus fuerat. At postquam se incesto matrimonio commaculauit, postquam ciues suos ad defectionem sollicitauit, posteaquam bellum nefariū pudicitiae & cunctis sanctitatibus indixit, cum tumultus & seditiones excitauit, quas ipse postea sedare non posset, cum conuiitijs & contumelijs & impudentissima linguæ petulantia in ecclesiae statum inuectus est, cum furiales voces emisit, cum omnibus rebus sacris exitiū, & vastitatem, & inflammationem attulit, tum demum cum has strages edidit, dignus Deo visus est, quem sibi cōsiliarium adhiberet, & cui præter alia arcana, illud etiā ei de confecto purgatorio clementer aperiret. Tunc igitur demū intellexit vir iste sapiens Augustinum, qui pro mortuorum salute in sacrificijs Deo supplicandum censuit: Cyprianum, qui poenam illā grauissimam eis, qui liberis suis testamento sacer-

dotes

dotes tutores institueret, imposuit, ne in ecclesijs
 pro eorum salute sacra fierent: Chrysostomum,
 qui hoc institutum ad Apostolorum traditio-
 nem reuocauit, & vt alios innumerabiles præ-
 teream, diuinum Dyonyfium, qui de mortuo-
 rum fidelium curatione, & de precibus pro eo-
 rum liberatione ad Deum adhibendis diligen-
 tissime cōscripsit: omnes, inquam, istos Luthe-
 rus diuinitus intellexit in magno errore arque
 dementia versatos fuisse. Magnum profecto
 istius sectæ princeps nequitiae & amentiae fru-
 ctum tulit, si eo errore, quo viri sanctissimi &
 sapientissimi, diuinisque disciplinis instructis-
 simi, & Christo amoris diuini fœdere coniun-
 ctissimi penitus imbuti fuerunt, diuino bene-
 ficio, postquam tam multa turbauit atq; com-
 miscuit, liberatus est. Quod si hoc in animum
 inducere, est hominis vesani, dementis & fu-
 riosi, neque solum castissimæ religionis, sed
 etiam communis sensus ignari, quis non videt,
 istam Lutheri sententiam fuisse impiam & sce-
 leratam, nec ab alio, quàm ab infestissimo dæ-
 mone traditam & constitutam? At hoc in scri-
 ptura sancta nō legitur. Quid igitur? quod Apo-
 stoli sermone tradiderūt, quod illorū discipuli
 ad posteros transmiserūt, quod ab antiquissimis
 temporibus summa constantia retentum fuit,
 quod

quod est summa per tot secula totius ecclesiæ
fide & consensione comprobatum, id Lutherus
vir turbulentus & insanus, post tam multas æta-
tes commentum esse furenter asseuerabit? Et il-
lum homines, qui sibi religionem & pietatem
arrogant, vt cæleste numen sectabūtur, qui cæ-
lum perditissimis conatibus oppugnat? Contra
cælum nāmque bellum comparat, qui arma con-
tra ecclesiæ fidem sumit. Non, inquires, fortasse
quantus vir ille fuerit, suspicione consequeris.
Noluit enim quidquā probare, quod in sacris
literis scriptum non inueniret. Iam nō disputo,
quod olim patres sanctissimi faciebāt, quomo-
do Euangelium non tantum scripto, sed etiam
moribus & institutis sine vllō scripto receptis,
Apostolorum oratione & disciplina traditis cō-
tineatur. Quanti cōstans & firma authoritas ec-
clesiæ, quæ est columna & firmamentū verita-
tis, existimāda sit: quantū valere debeat omniū
sanctorum hominum in eadem sententia sine
vlla varietate cōsensio: Hæc omnia nunc omit-
tam, & illud tantum quæram, quomodo Lu-
therus, cum purgatorium esse confirmabat,
ad id probandum ex sacra scriptura testimonia
sumebat, si nullum erat in ea testimonium,
quod purgatorium esse testificaretur? Deinde
cum purgatorium esse negauit, quo scripturæ
testi;

testimonio purgatorij fidem prorsus abrogandam arbitratus est: Adduxit ne locum aliquem, ex quo purgatorium non esse cōvinceret: Nullum certe. Tantū igitur sibi assumebat, vt quod ei in mentem veniret, constanter affirmaret: rursus illud idem, si ei videretur, pernegaret: & discipuli tamen neque illius inconstantia, neque moribus offensi, quidquid ille nauseans effutirer, quasi diuinum oraculū libenter arriperent. Sed ne dici posset, id nullo scripturæ testimonio demonstrari posse, quamuis id minime necessarium sit, præter locos, qui in purgatorij fidem adduci solent, libet paucos afferre: qualis est ille apud Marcum, in quo Dominus, cum regione tartaream, in quam detrudēdi sunt omnes, qui præ libidine sua officiū produnt, diceret ea conditione fore, vt nec eorum, qui essent illuc precipitandi, vermis moreretur, nec ignis extingueretur, adiecit continuo, Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. Hoc in loco duo sunt annotāda. Vnum est, esse vermem aliquem, hoc est, conscientiae angorem & cruciatum, qui animum morflu lacerat, cui finis statutus sit: & tormentum etiam illud, quod flammis excruciat, esse in quibusdam fine aliquo terminandū. Aliter enim nunquā illud ex Isaia dominus ysurparet, vermis eorum nō moritur,
& ignis

& ignis non exstinguitur. ex quo loco docemur,
aliud esse cruciatum sempiternum, aliud tem-
pore definitum. Cum igitur vermis & ignis ani-
mi cruciatus existat, & alius eiusmodi cruciatus
sit per diuinum iudicium tempore circumscri-
ptus, alius vero sempiternus, non aperte liquet,
esse purgatoriū? Sic enim appellatur illud sup-
plicium, quo Dei sententia iniustæ animis ma-
culæ intra certum tempus eluuntur. Alterum,
quod animaduertendū est, nullum scelus absq;
pœna atque supplicio obliterandum esse. Vt
enim olim nullum sacrificium sine sale offerri
licebat: ita nec mentibus ad solium diuinæ ma-
iestatis adire fas est, nisi prius fuerint eorum la-
bes sale & igne, hoc est, diuini iudicij seueritate,
debitisque pœnis abstersæ: vt omni affectionis
impuræ macula deleta, & prorsus absorpta,
eā puritatem fideles animi consequantur, qua
possint Dei in se lumen recipere, & gloriæ di-
uinæ similitudine conformari. Quamuis enim
Christi clementia peccatum in illis, qui vigenti
fide nituntur, omnino deleatur, aliquo tamen
plerumque nexu iuris obligati sunt, ita, vt sit
necesse iustitiæ diuinæ satisfieri. Summus enim
dominus ita clemens est, vt inamemor iustitiæ
non sit: ita iustitiam tueretur, vt maximas etiam
in iudicio seuerè administrando clementiæ par-
tes

LIBER

tes suscipiat. Præterea puritas ipsa, Christi beneficio parta, gradus habet, ita, ut qui purus est, purior esse possit, clarioremq; diuinę naturę cognitionē adipisci. Ipsius vero puritatis augmentum & amplificatio in sale & in igne, hoc est, in poena, purgandis flagitiorum reliquijs statuta, consistit, ut victima sit purior & sanctior, & numini diuino gratiores. Quo circa necesse est, ut victima, quę Deo est sacris à summo sacerdote Christo constitutis offerenda, aliquo supplicio flagitijs irrogato, vel in hac vita, vel in futura absterfa & valde purgata sit. Ut enim cum Deus veniam Dauidi tribuit, non illū omnino poena liberauit (fuit enim orbatus filio, & Regno per summum Absalonis filij scelus expulsus, & domus illius insigni dedecore maculata) ita quamuis peccatis ignoscat, vult tamen nihilominus aliquas flagitiorum poenas expetere, ut admissi criminis compensatio fiat. Quę tamen compensatio non pondere & æstimatione sua, sed meritis Christi infinitis innititur. Secus enim nullo modo posset finis supplicijs imponi, cū offensæ sceleris fuerit infinita. Numen enim diuinū læsum & offensum fuerat. Ad hanc poenam, quę perferenda est omnibus, qui nō debitis laboribus flagitiorum sordes omnino eluendas susceperunt, respiciens Petrus ait, iustum vix salutem
confe-

consequi, tantum abesse, vt impij salutem sibi polliceri queant. Certissimam quidem spem salutis iustis ostendi, nō negat: sed eam nisi laboribus & doloribus ante constitutis tribui, id plane negat. Idem Petrus in eadem epistola, vt doceat, non esse mortuis aditum ad salutem interclusum, asserit, Christū eis mentibus, quæ erant in custodia, euangelium enunciaſſe. Non dicit, Christum apud inferos solum sanctis patribus faustum illud atque lætum nuncium, sed hominibus etiam in custodiam traditis, Hoc est, ob admissa flagitia carcere inclusis attulisse. Et ne credi posset, eos, quos tunc clariore notitia cælestis numinis instruxit, fide omnino vacuos extitisse, addidit, Qui increduli fuerant aliquādo. Et ne rursus aliquis suspicaretur, eam sententiam de illis, qui maximam vitæ partem, quamuis aliquando scelera suscepissent, in fide & religione consumpserant, prolatam fuisse, illis ait euangelium traditum, hoc est, sempiternæ salutis nuncium allatum fuisse, qui in diebus Noe, sancti illius viri consilia & monita spreuerant: qui tamen, vt apparet, ante quam fuissent eluione illa consumpti, ad bonam mentem rediere, veniāmque scelerum & flagitiorum consequuti sunt: ita tamen, vt diuturni sceleris apud inferos diuturnam pœnam luerent.

LIBER

Ex quo loco, Petri autoritate colligitur, eos, quos simili ratione in vitæ fine impuritatis & flagitij pœnitet, & cum incensa fide excedunt è corpore, similiter esse carcere detinendos vsque eo, dum pœnas moderatione diuina cõstitutas exoluant, & multo clarius de rebus diuinis eruditi, in qua eruditione & illustratione Dyonyfius purgationis summam ponit, in cœlestes illas sedes euehantur. Paulus item ad Corinthios scribens, ait. Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui nõ resurgunt? Quid & baptizantur pro illis? Baptizari est, se hostiam piacularem ad abluendas atque delendas animorum maculas offerre. Vnde Dominus ipse ostendit, se vehementissimè cruciari baptismi, hoc est, lauacri illius salutaris desiderio, quo se ipsum erat pro peccatis generis humani in ara Crucis immolaturus. Et duos illos fratres, qui maximum, apud illum, locũ in regno illius obtinere cupiebant, interrogat, an sint parati ad eiusdem baptismi societatem. Baptizari igitur pro mortuis, nihil aliud est, quàm pro mortuorum salute Deum piaculari victima & sacrificio venerari, atque corporis etiam hostiam pro salute eorum libenter offerre. quod Paulus, vt apparet, non pro mortuis tantum, sed pro viujs etiam faciebat. Sic enim statim ait. Cur & nos
singulis

singulis horis periculum adimus? quotidie morior per vestram gloriam, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Ex quo loco potest intelligi, Paulum, quoties pro ecclesiæ sanctæ statu capitis periculum adibat, toties huius baptismi sacramentum, atque sacrificium procurasse: quod tunc multo perfecit magnificentius, cum mortē clarissimam pro Christi gloria, & omniū salute oppetiuit. Se enim tunc præcipue immolandum esse dicit, cum mors, qua erat ex corporis ergastulo liberandus, appropinquabat. Hoc ex loco constat, nō Paulum tantum, sed multos etiam alios pro mortuis, hoc est, pro mortuorū salute sacrificia sanctissima peregisse. Quod si frustra semper fieret, concludi posset, non esse mortuos vlllo tempore in vitam reuocandos. Cum vero non temere fieret (aliter enim nunquam id à Paulo permissum fuisset) sequitur necessario, preces pro mortuorum salute adhibitas, minime superuacaneas esse, & eos, qui vita functi iam sunt, viuorum precibus, & votis, & sacrificijs adiuuari. Quæ mentes cum neque sempiternis tenebris sepultæ sint (nullius enim precibus inde emergere possent) nec in sedibus celestibus locatæ sint (tunc enim nullius precibus indigeret) sequitur, vt in aliqua alia sede, atque regione sint, quam purgatorium appel-

LIBER

lare solemus. Multa alia possunt similiter afferri. Multa sunt à pijs & sanctis hominibus ad hanc sententiam confirmandam sapienter adducta: quæ tamen si nulla fuissent, nobis tamen ecclesiæ sanctæ fides, quæ ab Apostolis ad hæc usque tempora inuiolata permanfit, abunde satisfacisset. At vos cum testimonia clarissima videatis: cum argumenta minime diluatis: cum sanctorum patrum authoritate conuicti sitis: cum ecclesiæ totius consensionem animaduertere possitis, in suscepto tamen scelere cum incredibili contumacia permanetis. Quid de precibus & votis, in sacrificio pro mortuis atque viuis sanctissime nuncupatis, edisseram? Estne aliquod tempus, quo Christianis, quibus summa religio est in charitate ponenda, charitate uti non liceat? Aut maius charitatis studium excogitari potest eo, quo votis ardentissimis Deum pro salute fratrum oramus? Aut est tempus aliud ad hoc sanctissimum munus obeundum aptius & conuenientius eo, quo non quadrupedum victimis, sed corpore & sanguine Christi Dei numen placandum suscipimus? Aut est aliquid instituto nostræ religionis accommodatius, qui credimus, eos, qui cum viginti fide è mortali corpore discedunt, non interire sed viuere, quàm eos cum illis, qui in hac vita ma-

nent,

nent, coniungere? & tam pro viuis, quàm pro his, qui ex hac vita migrarunt, Christo pro nobis immolato supplicare? Hanc tu religionis sanctitatem, hoc ardens charitatis studium, hanc salutarem victimam non pro nobis solum, sed pro fratribus nostris oblatam, quibus amoris fœdere sempiterno coniuncti sumus, dedecora religionis appellas? Hunc cine furorem? Hanc cine dementiam? Hanc cine impudentiam? Legitimum imperium recusare: antiquum ordinẽ ecclesię perturbare, labem sanctis virginibus inferre, & pudicitiam castis eripere, memoriam virtutis atque religionis & iustitię delere, studiumq; probitatis & humanitatis extinguere, templa cõpilare & funestare, sanctos homines partim occidere, partim spoliare, & incõmodis infinitis afficere, partim in exilium compellere, odium pietatis in hominum diuinorũ reliquias expromere & in sanctarum rerum vastitate furenter extolli, id erit honestũ, & gloriosum, immortalĩq; laude prædicandũ? imperio autẽ, præcepto & moderatione Christi fundato deuinci ri, pacis & concordix vincalũ conseruare, iustitię simul & clementiæ diuinæ coniunctionem admirari, sanctitatis egregia monimenta recolere, sacrificium illud sanctissimum, & magnificentissimum, cuius virtutẽ neque verbis

LIBER

exprimere, neque mente & cogitatione comple-
 cti possumus, pro viuis, pro mortuis, pro totius
 denique reip. Christianæ salute facere, id dede-
 cus erit minime tolerandum? Et tamen hæc om-
 nia, religionis dedecora nominare non du-
 bitas: & per quos obrepserint, me non ignorare
 dicis, sed dissimulare, vt meorum auribus inser-
 uiam. Per lenones credo, aut per homines ven-
 tri, libidini, aut populari leuitati commodi sui
 gratia seruietes, & non per Christi spiritum, &
 per viros castissimos atque sanctissimos, in qui-
 bus Christi spiritus inerat, fuerunt hæc omnia,
 quæ vituperas, & quæ labem religionis esse dicis,
 instituta. At tu non id quod ais vnquam pro-
 bare poteris. Nam ratio & antiquitatis testimo-
 nium, & sanctorum patrum authoritas te vrget
 & premit, & impudentiæ conuincit: at nos &
 argumentis firmissimis, & testimonijs grauissi-
 mis, & exemplis verissimis impietatis & scele-
 ris istius impetum repressimus. In quo vero di-
 cis, me, vt meorum auribus inseruiam, ea quæ
 non sentio proferre, recte me nosti. Is ego scili-
 cet homo sum, cuius omnis industria in adulan-
 di studio consumatur, & non quod sentio, sed
 quod gratum esse meis futurum existimo, lite-
 ris mandem. Christum iudicem viuorum atque
 mortuorum obtestor, vt si non ea, quæ statuo,
 quæ

quæ vera esse decerno, quæ firma fide concipio de rebus quæ ad religionem pertinent scribo, vt ille me aditu cælestis illius ciuitatis, atque gloriæ sempiternæ prohibeat, nec illius luce frui in omni seculorum æternitate patiatur. Quid autem aliud Papatus est, nisi legitimi imperij & diuinitus instituti moderatio? Quid purgatorij fides, nisi clementiæ simul & iustitiæ diuinæ testimonium? Quid honor diuinis hominibus institutus, nisi operis diuini, in quo multo magis Dei virtus & beneficentia, quàm in cæli atque adeo vniuersæ naturæ operibus elucet, admiratio? Quid in sacrificijs pro viuis & pro mortuis preces, nisi sanctissimæ, & maxime admirandæ religionis, & ardentissimæ charitatis officium? Hæc sunt dedecora, quæ sustulistis. Est igitur quod gloriemini, & nomen vestrum memoriæ sempiternæ consecratur. Nam pro imperij sanctissimi cultu, Rebellionem: pro purgatorij metu, impunitæ licentiæ temeritatem & confidentiam: pro veneratione sanctis hominibus debita, sanctitatis & iustitiæ contemptum: pro sacrificij sanctissimi religione & hominum charitate, religionis verissimæ negligentiam, & charitatis obliuionem, & risum præterea nimis inuerecundum cum summa lingue petulantia suffecistis. Hæcne decent Haddone? Hæc gloriosa? Hæc

LIBER

prædicanda? Hæc præ se ferenda sunt? At dicis Romanos pōtiffices bella moliri, & Romæ purgatorij nūdinationes esse, multaq; sacra venalia proponi, & multos mortales in diuorum cultu superstitione nimia conflictari, & sacerdotes parum caste vitam degere, & sacrificijs ad quæstū frequēter abuti. Primum quidem de bellis statuendum est, nō omnia posse iure atque merito condemnari. Pro religionis enim sanctitate, & pro iuris integritate suscipiuntur. Nundinationes enim si in tam multis ætatibus aliquando fuerunt institutæ, id neque mirandum est. nam, vt ais, fieri non potest, vt non aliquando in lætis segetibus herbæ noxiæ frugibus enascantur. Illæ deinde si aliquæ fuerunt, funditus sublatae sunt. Superstitiones si interdum mentes occupant, facillime pontificum opera atq; vigilatia tolluntur. Sordes autem sacerdotum atque flagitia seuerissime coërcentur. Multoque plures apud nos hoc tempore sunt, qui castissime uiuant, quàm qui sese flagitijs & impuritate cōtaminēt. Postremò vt alios præteream, huius sanctissimi pontificis Pij quinti, quem non ambitio, neque cupiditas, nec aura popularis, nec hominū temeritas, sed diuinus spiritus in amplissimo illo dignitatis gradu locauit, virtutis, & pietatis, & religionis exemplum facit, vt omnia
in dies

In dies meliora fiant, multoque plures in studium verissimæ pietatis incitentur. Sed ut hoc tempore nihil ita fiat, quemadmodum dico, sed omnia labantur & concidant, neque sit, qui laboranti ecclesiæ salutare remedium adhibeat, continuo verum est, omnia, quæ sunt sapienter instituta, cum primum illis homines ad flagitiū abutuntur, euertere? Non profecto. Sed omniratione providere, ne sanctarum rerum ullus sit abusus. Aliter enim omnia corruent, & summa perturbatio rerum & confusio consequetur. Nam si quæadmodum propter aliquorum monachorum, ut ais, offensionem funditus eorum ordinē sustulistis: & propter sacerdotū flagitia, sacerdotij dignitatē & pōtificum authoritatem euertistis: ita, quod est cōsequens, si propter magistratum aut principem, aut regem, qui officio suo functus non fuerit, ordinem reip. & regiam dignitatem sustuleritis: res ad chaos illud, quod poëtæ ante naturæ ordine compositæ conditionem fuisse perhibent, cum omnium rerum vastitate & exitio redibit. Quæ enim res tam sancta est, qua interdum homines nō ad summam fraudem & flagitium abutantur? Et ne longius abeamus: ipsum matrimonium, quæ pudicitix sempiternæ præponitis, semper caste & purè & religiose conseruatur? Nunquam à maritis
vxoribus

LIBER

vxoribus inferuntur iniuriæ? Nunquam vxores
 viris insidias moliuntur? Nunquam vlla adul-
 teria committuntur? Committuntur certe,
 multaque sæpenumero ab hominibus matri-
 monio deuinctis tetre & impure fiunt, cum in-
 signi temeritate & impudentia. Placet igitur,
 hoc viri & vxoris fœdus, & coniunctionis legiti-
 mæ pactionem, propter alicuius matrimonij fla-
 gitia, dirimere? Non profecto. In promiscuos
 enim cōcubitus homines ruerent, neque quid-
 quā inter illos & quadrupedes interesset. Quā-
 uis igitur nihil ordine, nihil cū honestate & re-
 ligione à nostris fieret, non continuo erant ea,
 quæ sunt sanctissime fundata & cōstituta, per-
 uertēda, sed opera dāda, vt ea, quæ non rite fie-
 bāt, legitime fierēt. Nec enim ea, quæ sanari pos-
 sunt, omnino resecāda sunt: neq; si vitiosæ par-
 tes excindendæ necessario sunt, est cōtinuo cor-
 pori vniuerso, quod facile potest ad naturā re-
 uerti, interitus afferendus: neq; reip. status, cū
 primum tumultuari ceptū est, immutādus, sed
 omnia, quæ labūtur, ad principia rectissime cō-
 stituta reuocari conuenit. Narrat Aristoteles,
 Hippodamum quendam Milesium fuisse, qui
 de repub. conscripsit. Inter reliqua autem illius
 decreta legē cōmemorat, qua Hippodamus sta-
 tuebat, vt esset præmiū illi publice cōstitutum,
 qui

qui legem aliquam vtilem rebus communibus
inueniret. Hoc Aristoteles improbat. Censet
enim, esse modum legibus statuendum. Cre-
bram namque earum commutationem illas in
contemptionem paulatim adducere: neglectis
autem legibus, non posse reip. salutem diu con-
sistere. Itaque monet vir ille doctissimus, vt vi-
deant, qui leges ferunt, ne sit plus mali in hac
iuris sapius immutandi consuetudine, quam
illud ipsum, quod noua lege depellere nituntur.
Sanius enim multo putat, tolerabiles leges ser-
uare, quam paulo meliores iubere. Et merito
quidem. Illa namque perpetuo constans aduer-
sum leges reuerentia, metum atque pudorem
sancit: & ciues inter se firmo & stabili iure con-
sociat. Hæc vero sine graui causa iuris innouadi
libido audaciam gignit, & ad ius ipsum nimia
calliditate violandum, & tyrannidem occupa-
dam, viam munit: & vt nihil aliud incommodi
ex ea proueniat, ordinem certe reip. perturbat.
Hoc autem, quod de legum nouitate timendum
est, tanto constantius est de religione statuen-
dum, quanto maiore cum pernicië in ea delin-
quitur. Hoc animaduertentes olim rerum pub-
conditores, religionis nouitatem aliunde accer-
sitam sapenumero nece aut exilio vindicabāt,
ritusque patrios constantissime retinendos esse
dece-

aliqua alia

decernebant. In quo quamuis ab illis esset pessimis rationibus instituta religio, & in maximis erroribus versarentur, non tamen omnino sine consilio & ratione hoc statuebant. Si enim fieri posset, vt plus vna religione laudabilis esset, is qui vt paulo meliorem religionem institueret, veterem, quæ non esset impia, tolleretur, male de repub. mereretur. Cur ita tandem? Quia consuetudinē innouandæ, & quod est consequens, negligendæ religionis induceret. Sic autem fieret, vt aliæ atque aliæ identidem religiones vel ingenijs excogitatæ, vel ex alijs gentibus acceptæ, multas de sancienda religione discordias excitarent: & dum quælibet aliam redargueret, eo tandem res paulatim deduceretur, vt omnis religio funditus interiret. Quod cum ita sit, vt iam ad disputationem intermissam redeamus, quid est existimandum, cum religio verissima, sanctissima, atque vetustissima, diuino testimonio, Christi sanguine, sanctorum omnium fide comprobata, noui Euāgelij, hominum impurorum ingenijs excogitati, ratione conuellitur? Nunquid consequens non est, quod fieri passim videmus, vt religiones multiplices, & impuræ, & inter se dissidentes oriantur? Vt aliæ in alias insurgāt? Vt quælibet aliarū amentia facile redarguat? Vt nulla se firma ratione atq; valido
argu-

argumento sepiat, & sic tandē omnes contēnantur, atq; pro nihilo ducātur? His autē gradibus co tandē peruenitur, vt multi Arii, & Sabelij, & reliquorū scelestissimorū hominū manes excitent, & errores sepultos instaurēt: alij vero nullā religionem verā putent, deūmq; rerum humanarum procuratione spoliēt. Hunc fructū noui atq; recentis euangelij authores, quos diuinitus missos asseris, rebusp. attulerūt, vt quiuis posset se nouę religionis authorem profiteri, & contra alios pestiferæ etiā nouitatis authores arma cōparare, vt ita tandem omnia religionis instituta tollerentur. O viros beneficos & salutares, qui tam præclare viam ad summam impietatem munerunt! Et quærebas, quid mihi in mentē veniret asseuerare, sectas istas esse principibus vehementer infestas. Dic quęso, qui tantū facinus ausi sunt, vt admirandum pudicitię & castitatis exemplum euerterent, vt religionis atque sanctitatis monimēta disturbarent, vt sacras sanctiones in cōcione comburerēt, vt statū ecclesię, vbi id eis facere concessum est, pestiferis armis excinderent, vt populos ad odium iuris, ad furorem & amentiam concitarēt, vt imperiū omne contēnerent, vt dei numen atque modérationem despicere, vt templa & delubra religiosorum hominum sanguine replerent, vt multitudinem
impe-

imperitam spe libertatis immodicę ad arma fo-
 licitarēt, eos existimas nō eundem furorem esse,
 vbi primum occasionem nacti fuerint, ad prin-
 cipes cōuersuros? An parum constat, quod iam
 antea dictum est, quid in Germania contra Cæ-
 sarem, in Gallia contra Regis Henrici vitam &
 imperium, in Britannia contra Odoardum,
 quem veneno sustulerunt, deinde contra Regi-
 nam Mariam designarint? Quo scelere & furo-
 re impetum in eorum maiestatem tulerint? Quid
 de Rege Scotiæ dicam, quem crudelissime ne-
 catum esse constat? Quid? Non insidias contra
 multos alios principes instruxerunt? Omitto
 permulta huius immanitatis exempla, quæ si
 mihi non suppeterent, id tamen affirmare mi-
 nime dubitarem. Nec enim sapientis est, cum
 causam cernat, de futuro euentu rei necessario
 consequētis ambigere. Cum enim videam mul-
 titudinem metu solutam, libertatis nomine fe-
 rocem, effrenata libidine furentem, falsa opi-
 nione religionis erectam volitare, possūmne
 dubitare, quin imperijs omnibus, quibus eam,
 quam appetit immodice, libertatem impediri
 posse credit, vehementer infesta sit? Hæc Had-
 done sunt, hæc sunt religionis dedecora, & non
 illa quæ dicis. Quid enim honestius & clarius
 est, quàm parere imperio diuinitus instituto? di-

uinum

uinum iudicium vereri? clementiam diuinam
in ijs, quos debitis pœnis expurgatos in sempiternam vitam reuocat, admirari? iustitiæ, pietatis atque sanctitatis monimēta recolere? in sanctissimis sacrificijs pro viuorum incolumitate, & pro mortuorum salute supplices ad Deum preces adhibere? Et interim dum res sanctissimas dedecora religionis appellare non dubitas, vestræ religionis dedecus quantum sit, minime percipis. Vt enim nihil aliud dicam, maiusne dedecus religionis esse potest, quàm omnia sacra, ceremonias, omnes ecclesiæ sanctiones, omnia sacerdotia, atq; sanctitates imperio muliebri contineri? Non Reginae laudes obtero, quam cupio tātis virtutibus excultam cernere, vt immortalitati possit facillime cōsecrari. Nec tam illi, quam vobis, qui illam in eam fraudem assentationibus vestris impulistis, crimini do, quòd se ecclesiæ præfectā arbitretur. Dic quæso, si lubet, vbi legisti, aliquem Christianum principem Pontificis maximi munus vsurpasse? Imo omnes, qui pietatem & iustitiam colebāt, quorum nomen propter egregia facinora est memorie sempiternę commendatum, sacerdotum iudicia verebantur: pontificibus sine vlla recusatione parebant: eorūque imperijs astringi, sempiternæ sibi laudi datum iri, sapientissime

V puta.

putabant. Sic vester ille Constantinus, summum
 Britanniae totius ornamentum, sic noster ille
 Theodosius, sic Ludouicus Galliae princeps, sic
 innumerabiles alij, qui victorijs clarissimis im-
 perium latissime propagarunt, cum armis omnia
 vincerent, ita erant pontificum iussis obsequen-
 tes, ut non tam imperio, quam illa obedientia
 gloriari viderentur. At vos non Regi tantum,
 quod ipsum erat inexpricabile facinus, ut iam o-
 stendimus, merito censendum, sed etiam Regi-
 nae sacra omnia, contra ius & fas, contra religio-
 nis purissimae sanctitatem, contra caelestis nu-
 minis instituta subiecistis, & sacratissimam Pon-
 tificatus maximi dignitatem, legitimis Pontifi-
 cibus ereptam, ad imperium muliebri transu-
 listis. Quod quidem dico fuisse nefarium scelus,
 immane facinus, detestabile & execrandum flagi-
 tium. Vade colligi potest, nullum tam infandum cri-
 me fingi cogitatione posse, quod non ab adulato-
 ribus cum proiecta audacia & impudetia suscipia-
 tur. Hic multa praetereo, & ad maledicta, quae in
 me cogentur, minime respondeo. Nec id curo. Ne-
 que mihi propositum est, ut conuitia tua refellam,
 sed ut sanctissimae religionis, pro qua mori mihi
 pulchrum erit, causam suscipiam. Reliqua igitur
 omnia praetermitto, ut ad locum illum veniam, quo
 ipse te manibus tuis cruetas, ipseque tibi morti-
 ferum

ferū vulnus imponis. Sic enim ais. Quid igitur? Sacrosanctam euangelij doctrinam, in qua continēter, excepto sexennij turbulentissimo tempore, plusquam annis triginta permansum est: in qua regalis maiestas suam omnē traduxit ætatem: in qua Deum inuenit sibi tam propitium: in qua maximus omniū ordinum consensus interuenit: in qua legum clarissimarum decreta sunt consequuta, verum hunc, sincerum diuini numinis cultum, vnde quaque tam diligenter a Regali maiestate septum atq; vallatū, viri Lusitani vox perfringet? Quā multa simul Haddone & quam parum considerate, ne dicam furenter, & temere dicis. Primū enim sacrosanctam Euāgelij doctrinam appellas, Lutheri, Zuinglij, Buceri, Caluini, & reliquorum furentiū hominum disciplinā, qui pudicitiam, sanctimoniam, modestiam, mansuetudinem, obedientiam nō modo pestiferis institutis, sed etiam vitæ turpiter actæ exemplis funditus euerterunt. Qui fracta & abiecta fide, in illius sede atque domicilio temeritatem & confidentiam constituerunt. Qui sublata libertate, quamuis id oratione dissimulent, flagitiorum impunitam licentiam popularibus suis largiti sunt. Qui iustitiæ donum, quo nullum maius & amplius homo à Deo accipere potest, omnino sustulerunt, & pro

Vera iustitia commētitiam iustitiam induxerūt.
 Qui minime veriti sunt, causam omnium flagi-
 tiorum & scelerum in summam illam bonita-
 tem, à qua nullum malum emanare potest, ve-
 sana & impia mente conferre. Qui cum id rece-
 pissent, vt euangelium perpurgarent, & ecclesiā
 laborantem reficerent, non modo id, quod in-
 solenter, & temere polliciti fuerāt, minime prae-
 stiterunt: verū ecclesiam, cuius labem viri re-
 ligiosi ferre non poterant, multis flagitiorum
 sordibus inquinarunt, eamque laceram & dissi-
 dentem reddiderunt. Quidnam causae putan-
 dum est, cur, si quādo apud nos (quod quidem
 monstri simile ducitur) aliquis istius doctrinae
 contagione infectus esse deprehenditur, licet
 fronte & supercilio, & composita vultus graui-
 tate sanctitatem ementiri studeat, occultae ta-
 men libidines emineant, multaque illius flagi-
 tia, quae simulationū inuolucris obtegebantur,
 confestim appareant? Vt enim quisque se magis
 isti disciplinae dat, ita magis est pudori & casti-
 tati contrarius. Omitto contentionem, qua fru-
 stra ecclesiam istam recentem, flagitijs innume-
 rabilibus inquinatam, cum Apostolorum eccle-
 sia diuinis opibus atque religione & sanctitate
 florentissima conferendam esse dicis. Noli anti-
 thesim illam nostram, quae demonstrari, quan-
 tum

tum inter vtramque interesset, sine vlllo fructu reprehendere. Nec enim eam refutasti, neq; refutare vnquam poteris: Et qui id tentare voluerit, non alium fructum feret, quàm vt amētiā simul & impudētiā suā in publico proponat, vt omnes illum & risu & odio prosequantur. Vt igitur illam ridiculam & impudentē orationem omittam, velim, vt ecclesiam istā cum maiorū vestrorum ecclesia cōpares: quod si feceris, reperiēs pro antiqui officij religione confidentiam, pro grauitate & constantia dementiam, pro continentia libidinem, pro virtute molliētiē substitutam. Hanc tu igitur sacrosanctā Euangelij doctrinam nominabis, quæ tot res sacrosanctas euertit, & dissipauit, & in earum locum tantam vim nequitiæ atq; furoris inuexit? Repete quæso memoria ecclesiæ istius vestræ fundamentum. Nec enim ea, quæ sunt omnium sermone peruagata, & literis etiam ad sempiternam memoriam commendata, dissimulare cōuenit. Eam namque Venus & amor instituit: legitimi iuris offensio, & propter latam sententiam, odium in Pontificem amplificauit: improborum hominum adulatio mendacij præsidio sepsit: cupiditas etiam & auaritia muniuit: supplicium sanctis hominibus irrogatum sanxit: metus omnibus iniectus corroborauit: atq; po-

Atremo doctrina hominum, quos non Deus, sed
 Satanás in eas oras misit, erroribus pestiferis at-
 que turbulentis infecit. Hoc tu religiosum, hoc
 pium, hoc sacrosanctum appellare audes, cuius
 initiũ, progressionẽ, & incrementũ, & finem, nisi
 iam extrema atq; miserãda cæcitate laboras, ne-
 quitia, libidine, odio, cupiditate, immanitate,
 furore, atq; demẽtia susceptũ, exaggeratum, &
 cõclusum fuisse conspicias? Illud deinde quã ridi-
 cule, in quo dicis, in ista doctrina fuisse apud
 vos plusquã annos triginta permansum. O ve-
 nerandam euangelij caniciem! O doctrinæ cæ-
 lestis antiquitatem! O religionis purissimæ ve-
 rustatem! Sed tibi, callido videlicet & acuto iu-
 ris interpreti, nõ multũ de antiquitate discipli-
 næ curandũ existimas. Iure námq; vsucapionis
 vti videris, & ideo triginta annorũ spatio cõten-
 tus es, intra quod legitime vsucaptũ putas istius
 religionis institutũ. Quanquã si sexenniũ illud,
 quod turbulentũ fuisse dicis, ab annis triginta
 deduxeris, nondum istius euangelij sanctitatem
 triginta annos expleuisse cõstabit. Sed vt trigin-
 ta iam anni prorsus elapsi sint, si hoc ius vsuca-
 pionis valuerit, vide quãto fortius Arabes sectã
 suã tueri possũt. Tu nãq; triginta annorũ vsuca-
 pione, illi plus nongentorũ annorũ possessione
 Mahumetis nefariã superstitionẽ tuebũtur. Di-
 cis

cis præterea, Regalē magestatē: nā quæ tua adu-
landi libido est, quasi parū dignitatis sit in Re-
ginæ nomine, aut si Reginā appellaueris, sit cō-
tinuo maiestas interitura, nunquā reginā nomi-
nas itaq; regalem maiestatē dicis in ea doctrina
omnē suam ætatē traduxisse. Quod ita sit, alium
authorē præter te nō habeo. Si autem id verum
est, ea culpa nō tam in illam, quàm in doctores,
quibus in ætate tenera & imbecilla, & ea de cau-
sa fraudibus & dolis obnoxia, operā dedit, con-
ferēda est. Postremò nondū mihi liquet, quādiu
illa tyrannide vestra, qui regnū, vt aiunt, nomi-
ne illius possidetis, liberata non est, quid illa de
tota hac ratione decernat. Illud certe scio, singu-
lare ingeniū nō esse natura sua adeò in suscepta
semel sententia obstinatum & obfirmatū, atq;
disciplinis nefarijs addictum, vt nō sit valde ad
rectam rationem flexibile, libentissimēq; pra-
uam disciplinam deferat, vt veram & incorru-
ptam sequatur. Quare minime mihi dubium
est, si illa tantum valet ingenio, quantum præ-
dicas, quin vbi primum illi per vestram impor-
tunitatem licuerit, sit se confestim ab ista ne-
faria disciplina ad honestam, & piam, & vti-
lem ecclesiæ doctrinam conuersura. In eo verò
quod addis, In qua Deū tam propitiū habuit,
parum mihi videris intelligere, in qua re numi-

LIBER

nis propitij testimonium consistat. Non enim tam populi gloria, & humanarum rerum felicitate, quàm tranquillissima animi pace, & mente diuinis opibus illustrata, & fide, & integritate, & incorrupta disciplina, & statu virtutibus diuinis exaggerato continetur. Præterea si Dei numen illa valde propitium habuit, nec ullum adhuc illius in se iudicium experta est, eò est ei magis elaborandum, ne illum offendat, néve clementia & lenitate illius ad contemptum purissimæ atque sanctissimæ religionis abutatur. Iam vero illud de quinquennij felicitate, quantæ tandem est temeritatis argumentum? Solon cum Cræsum admonuit, ne nimirum fortunæ florenti confideret, non quinquennij, sed multorum annorum felicitatem timendâ esse docuit: neminemque beatum, quandiu viveret, habendum esse demonstravit. Cræsus autem a Cyro deuictus, & pyræ impositus, Solonem magnis vocibus inclamabat, à quo fuerat admonitus de fragilitatis humanæ conditione, atque de repentina rerum secundarum conuersione. Cyrus, audito Solonis nomine, de Cræso quæsiuit, quis ille Solon fuisset. Respondit Cræsus, virum fuisse Græciæ sapientissimum, à quo didicerat, esse dementiam summam, rebus secūdis extolli. Cyrus Cræsum è pyra detractum
in ho-

in honore summo habuit, & modum sibi ipse
in secunda fortuna constituit. Hęc, & his similia
adeo peruulgata sunt, & exempla quotidiana
tantam nobis huius nostrę conditionis cogno-
scendę materię prębent, vt nullum sit maius
amentię atque temeritatis indicium, quàm re-
bus ad voluntatem fluentibus insolescere. Nec
enim intelligit is, qui secundis rebus effertur,
quàm subito omnes humanę opes euanescent,
& ex quam alto gradu multi principes maximi
cum omnium mortalium admiratione conci-
derint, neque quanto seueritatis impetu sum-
mus ille Iudex eorum statum, qui nimium sibi
pręfidūt, quasi turbine cōuellat, atque deiiciat.
Cui enim exploratum esse potest, omnia sibi ad
extremum vitę spiritū feliciter euentura? Quis
est, qui sibi queat diem, vel horam potius omni
calamitate liberam polliceri? Vt enim lucem te-
nebrę consequuntur, vt aduersa tempestas solet
nautas aq; vectores inopinantes opprimere: sic
acerbi calus florētem statum sæpenumero per-
uertūt, malorumque omniū fluctibus obruunt,
ad miserię sempiternę scopulos allidūt. Et quo
magis homines securi sunt, eo grauius, cum in
eos calamitas incurrit, affliguntur. Quo circa
sapientis est, omnia mala, quę possunt singulis
diebus & horis, atque adeò momenti incidere,

in multo ante meditari : stulti vero & insani, in se-
 cundis rebus humanæ imbecillitatis obliuisci-
 maxime autem cum sæpenumero videamus,
 Dei numen interdum eis, quibus est magis in-
 fensum, adumbratæ felicitatis vsuram longio-
 rem tribuere, vt eis, qui ad officium redire no-
 lunt, vno temporis momento vulnus multo al-
 tius infligat. Idcirco Dominus monet, ne simus
 illis similes, qui Noe temporibus secure vitam
 traducebant, vsque ad illud tempus, quo fuere
 repentina eluione, quam nullo modo vitare
 potuerunt, oppressi. Illo etiam subito ciuitatum
 incendio docet, iudicium illius homines impro-
 uidos quasi occultis laqueis impedire, quo mi-
 nus possint è supplicijs & cruciatibus sempiter-
 nis emergere. Hæc cum ita sint, quæ tanta tua
 dementia fuit, vt ista quinquennali felicitate
 tam insolenter & temere glorieris? Tam arro-
 ganter extollaris? Tantum in illa argumentum
 numinis propitij constituas? Non vides, quam
 multæ nationes sint à Christi fide prorsus alie-
 næ, quarum res multo magis florentes quàm
 vestræ sunt? Si hoc argumentum vllam vim ha-
 bet, vide quâ facile Turcæ pestiferâ se etâ, qua
 imbuti sunt, probare poterunt. Tu quinquen-
 nali felicitate causam tuam defendis : illi quam
 plurimis victorijs, & rebus per tot annorum spa-
 tium

trium valde secundis, suam religionem veram
esse confirmabunt. Postremò estne tibi penitus
exploratum, quid dies, vel hora potius rebus ve
stris sit allatura? Quid ergo quasi iam sis liber &
immunis, & legibus humanæ cōditionis omni
no solutus, neque possis vllō modo calamitate
repentina perueri, gloriaris, & intemperanter
insultas? De concilij vestri, si ita est, quemadmo
dum dicis, in antiquæ religionis negligentia &
obliuione cōsensu, de regalis maiestatis ampli
tudine sacris omnibus præfecta, iam demonstrā
ui, neutrum fieri sine graui numinis offensione
posse. Quod si dilatione vindictæ vobis impu
nitatem tributam arbitramini, videte, si non,
dum tempus est, resipiscitis, ne vobis ea confi
dentia impendentem cladem amplificetis. De
spe vero, quam me de Regina vestra habuisse
dicis, & ideo literas illas scripsisse, nondum pœ
nitet instituti. Si aliquid profeci, aliquando tan
dem apparebit. Si non profeci, voluntatis tamē
& studij nostri significatio illi, si humanitati suæ
constare voluerit, non erit ingrata. Dicis me, ne
si sexentas quidem philippicarū myriades scri
psero, eam in sententiam meam traducturum:
id velim scire, quomodo cōfirmare possis. Num
adeò barbarum, & inhumanū ingenium illius
esse putas, vt quamuis argumentis firmissimis,

LIBER

& rationibus luce meridiana clarioribus, hominum perditorum fraudes & insidias ostendero, istius per summum scelus & flagitium confictæ religionis impuritatem & nequitiam in illius oculis & aspectu defixerò, si quàm ineptæ & male coherentes sint rationes, quibus illorum causam defendere niteris, oratione demonstrauero, malit tamen cum certa pernicie scelestissimam istam opinionem complecti, quàm cum salute firmissima atque gloria sempiterna religionem, monitorum scelere & improbitate intermissam recollere? Si ratio illam conuicerit, si sanctorum patrum autoritas inflexerit, si diuina lex illam in eam mentem impulerit, ut cupiat istam sectam execrari, tamen tantum potentiae tuae confidis, & illius ingenio & acumini diffidis, ut confirmare audeas, illam te inuito nunquam ad eam religionis sanctitatem, cuius illius maiores cum magno fructu atque gloria egregij cultores extiterunt, vllò modo atque ratione reuersuram? Scilicet tu illam imperio atque dominatu coerceris: tu illi leges impones: tu quæ credat illa, prescribes: & ne in offensione tuâ incidat, minime salutis & dignitati suæ consullet: & potius in perpetuum se abduci cruciatum sustinebit, quàm sententiæ tuæ, quauis impiæ, nefariæ, & sceleratæ, & ineptissimo genere orationis defensæ refragetur. Sed esto. Sit illa sic in
potesta

potestate tua posita, vt non audeat vllō modo a te dissentire. Quid si diuini spiritus appulsu cōmota fuerit? Quid si Christus ipse illius mētem, ad opes suas inspiciendas atq; perfruendas, inuitauerit? Quid si illius animo lucē prætulerit, qua cernere possit, vitæ illius ab hominibus improbiſſimis insidias fieri? Quid, ne aliud dicam, si diuina luce aliqua ex parte collustrata, perspexerit, Lutherum, & illius sectatores nunquam diuino Spiritu concitados, sed furijs exagitados, sese ad homines non salutaribus disciplinis erudiendos, sed pestilentissimis erroribus imbuedos, contulisse? Etiāne tunc illam continebis, & vinculis arcebis, ne possit vllō modo Christi diuinis monitis & consilijs assentiri? At in sententia nefaria & conuicta persistere, est ingenij nimis hebetis & obtusi: subditorum iniustam offensionē pertimescere, animi turpiter demissi & abiecti: diuinæ vero clemētiæ munus aspernari, & oblatam opem reijcere, mentis impiæ & sceleratæ. Sic autē fiet, vt illi principi, quā omnibus virtutibus ornatissimam esse dicis, & singulari laude præcellētem, dum intolerandā istam potentiam tuam ostentare cupis, eadem opera, & ingenij tarditatē, & animi timiditatem, & impietatis scelus affingas. Plurimū certe illam meritis tuis excellentibus obligabis, si operis tuis
sic

sic obsessa fuerit, vt quamuis cernat, se præci-
 pitum in sempiternam pestem atque suppliciū
 trudi, non se commouere, & impendentem cla-
 dem, te repugnante & inuito, fugere audeat, ne
 animum tuum grauius, quàm suspicari quis-
 quam possit, exulceret. Ad illam tamen ne plu-
 ra de eadem sententia scribam, iustissimis cau-
 sis impediatur. Officio namq; meo, & literis ad il-
 lam datis, & his etiam, quas cōtra libellum tuū
 scribo, si in manus illius inciderint, egregie satis
 factum arbitror. Aut igitur hæc scripta satis ma-
 gnam vim habebunt ad animum illius infle-
 ctendum, aut alijs literis meis id præstari nullo
 modo poterit. Mihi vero tantum otium non
 est, vt illud velim sine vllō fructu consumere.
 Nunc ad consilium tuum veniamus, quo me
 amicè mones, ne literas Sacras attingam. Lau-
 das ingeniū, & eloquentiā minime contemnis:
 sed dicis, me oratoribus atque philosophis, mi-
 nime vero theologis annumerandum. Meos de
 nobilitate libros, nec enim fortasse alios legisti,
 tibi valde probatos ostendis. Gaudeo sanè scri-
 pta mea ab homine literis & vrbānitate limato
 laudari, & consilium in bonam partem accipio.
 Liber tamen mihi te nouum theologum eis-
 dem versibus affari, quibus Horatius fingit, se
 cum Damascippo nouo Stoico fuisse colloquū-
 tum.

tum. Dij tibi Gualtere Deæquæ verum ob con-
filium donent tonsore. Sed vnde tam bene me
noſti? Quis tibi dixit, me non multo maiorem
operam in ſanctas literas, quam in Ciceronem,
& Demosthenem, & Aristotelem & Platonem
cōtulisse? Laudas naturam meam. Quid igitur?
Tardo & heberi tantum ingenio ſtudium theo-
logiæ cōmittendum arbitraris? Probas eloquē-
tiam. Sanctas igitur literas hominibus tantum
barbaris & incultis tractandas existimas? Tu
cū mulierculis, cū baiulis, cū operarijs fa-
cultatem de rebus diuinis temerè garriendi cō-
cedas, mihi, nō dico Pontifici, non ſacerdoti, nō
homini deniq; diutissime in ſanctiſſimis lite-
ris cum non mediocri fructu verſato, ſed, vt af-
ſeris, ingenioſo atq; diſerto ſtudiū ſanctiſſimæ
eruditionis interdices? Deinde quo iure? qua au-
thoritate? qua poteſtate? tibi homini iuriſcōſul-
to, relicto iure parietū, luminū, ſtillicidiorū, cō-
temptis & abiectis ſtipulationibus, pactis & cō-
uentis, repudiatis actionum formulis, licebit in
ſanctis literis cōfidentiſſime verſari: mihi vero,
cui eſt hoc munus impoſitū, vt eccleſiam mihi
commiſſam literis ſanctis erudiam, non licebit
per te in earum commentatione multum ope-
ræ & ſtudij conſumere? Dupliciter iniquus es.
Nam & in alienas poſſeſſiones irruis, & me ex
meis,

LIBER

meis, interdictis iniustissimis exturbas. Illæ vero minę quantum grauitatis habent? Quantum mihi terroris incutiunt? Sic enim ais. Quod si quibusdam te venditare vis, & in nos iterum incurras, iam ante tibi denuncio, venias vt multo, quàm nunc es, instructior. Deinde ostendis futurum, vt si casu aliquo fueris vita perfunctus, ne desint, qui meum impetum frangant. In quo video, te, quæ sit mea mens, ne suspicione quidem attingere potuisse. Scio quidem esse in ista insula viros & ingenio, & eruditione, & pietate præcellentes, qui mihi molesti non erunt, cum mirifice mecum, quamuis id tu ferendum minime putes, cõsentiant. Deinde si aliquis contra me scripserit, si ratione, si argumentis, si exemplis pugnare voluerit, certamen minime detrectabo. Si vero conuitijs atque maledictis, nullo modo, vt respondeam, adduci poterò. Nec enim vlla contumelia conturbor, nec in tam turpi contentione honestam mihi victoriam poterò vlla cõditione proponere. Si aliqua mihi spes fuerit de te atq; de tuis ostēsa, tunc nõ dubitabo & literis, & orationibus, quid proficere possim, experiri. Aliter enim nõ patiar, mihi tēpus, quo minime abũdo, tã male collocari. Sic enim nos Paulus docet, vt homines in erroribus impijs obstinatos, post vnã & alterã correptionē deuote

deuitemus, cū sint proprio iudicio cōdemnati. Facio igitur tibi potestatem in me conuitijs & contumelijs nimis ferociter irruendi. Freme igitur quantum lubet, & quantum potes inclama. Nec enim meū est, nec id mihi munus assignatum patitur, vel perturbari conuitijs, vel ad omnia maledicta respondere. Ego nunquam te, quem minime noram, maledicto lacessiui. Epistola mea, quam tu maledictis laceras, nullum verbum contumeliosum habet, nisi tu fortasse querelam iustissimam, & errorum & flagitiorū explicationem verissimam, conuitium appellare velis. Et tamen quasi aper telo venenato confixus, in me furenter irruisti. Tantum vero abfuit, vt contumelijs tuis conturbarer, vt sæpe mihi risum ista tuæ linguæ petulantia moueris. Deum vero meum testor, me, si non studium verissimæ religionis atque sanctitatis mihi acres stimulos ad mouisset, nunquam hunc scribendi cōtra tuum libellum laborem suscepturum fuisse. Si vero scires, quantum me tui misereat, quanta salutis tuæ cupiditate flagrem (quod enim Christiani hominis officium est, pro tua & tuorum salute libenter vitam abijcerem) tu mecum in gratiam redires. Nec enim me odium vllum instigauit, sed charitas est, quæ mire me ad scribendum sollicitauit. Christum optimum maximum

LIB. TERT.

mum oro & obtestor, per sanguinem illius pro
 omnium salute profusum, per vulnera, per acer-
 bissimum cruciatum, per mortem, qua morti-
 necem intulit, per victoriam, quam de Satanæ
 imperio consequutus est, ut Regnum istud, in
 quo fuit olim virtutis, & religionis, & gravita-
 tis, & iustitiæ domicilium, hominum perditio-
 rum scelere perturbatum, erroribus liberet, &
 splendore sui luminis illustret, & ad fidem &
 religionis sanctissimæ consensionem, & ecclesiæ
 septa reducat, spiritusq; sui præsidio tueatur: ut
 qui sumus modo sententijs dissidentes, fidei
 tandem conspiratione, & verissimæ religio-
 nis studio consentientes, simul illam
 sempiternam gloriam, cum sum-
 ma cælitum omnium gra-
 tulatione conse-
 quamur.

¶ Fuit hoc opus examinatum & approbatum
iussu serenissimi Cardinalis Hérici, per viros
doctissimos, Fratrem Franciscū Foreriū, cui
est hoc munus inquirendi in libros omnes
delegatum, & per Georgium Almeidam, qui
vice Cardinalis in Archiepiscopatu Olyfip-
ponensi gubernando fungitur.

